

TURUN
YLIOPISTO
UNIVERSITY
OF TURKU

Avajaisnäytöksistä kilpailuihin

Keskustelu sukupuolten yhdenvertaisesta
mahdollisuudesta kilpaurheiluun suomalaisessa
lehdistössä 1950–2000

Seppo Heikkinen

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

AVAJAINÄYTÖKSISTÄ KILPAILUIHIN

Keskustelu sukupuolten yhdenvertaisesta
mahdollisuudesta kilpaurheiluun suomalaisessa
lehdistössä 1950–2000

Seppo Heikkinen

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Professori Hannu Salmi
Turun yliopisto

Apulaisprofessori Heidi Kurvinen
Bergenin yliopisto

Tarkastajat

Dosentti Heikki Roiko-Jokela
Jyväskylän yliopisto

Dosentti Arja Turunen
Jyväskylän yliopisto

Vastaväittäjä

Dosentti Heikki Roiko-Jokela
Jyväskylän yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Kansikuva: Keihäänheittäjä Tiina Lillak kilpailee voitokkaasti Kouvolassa 16.7.1981. Lillak oli ensimmäinen suomalainen yleisurheilun maailmanmestari voittaessaan Helsingin yleisurheilun maailmanmestaruuskisoissa kesällä 1983. Kuvaaja Lauri Sorvoja, 1981. Museovirasto. CC BY-ND 4.0

ISBN 978-952-02-0613-0 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0614-8 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama Oy, Turku, Suomi 2026

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurihistoria

SEPPO HEIKKINEN: Avajaisnäytöksistä kilpailuihin – Keskustelu
sukupuolten yhdenvertaisesta mahdollisuudesta kilpaurheiluun
suomalaisessa lehdistössä 1950–2000

Väitöskirja, 183 s.

Tohtoriohjelma Juno

Toukokuu 2026

TIIVISTELMÄ

Tässä artikkeliväitöskirjassa tutkin suomalaisen kilpaurheilun sukupuolittuneisuutta ja erityisesti sukupuolten mahdollisuuksia yhdenvertaiseen kilpailuun. Urheilumestyksen historiallinen merkitys suomalaisen kansakunnan identiteetille on tunnustettu. 1900-luvun alkupuolen voitot olivat pääosin miesten menestystä, ja muutos eteni hitaasti sotien jälkeisinä vuosikymmeninäkin. Kulttuurihistoriallisen näkökulman tutkimusaiheeseen avaavat urheilusta käyty lehdistökeskustelu sekä aikalaiskirjallisuus vuosilta 1950–2000. Lehtiaineisto koostuu kaikkiaan 13 sanoma- ja aikauslehdessä ja yhteensä yli tuhannesta niiden artikkeleista.

Puheenvuoroja käyttivät urheilutoimittajat, jotka olivat varsinkin tutkimusajan alkuvuosikymmeninä miehiä. Myös urheilujohtajien mielipiteitä kuultiin ja yksilöön keskittyvän urheilujournalismin kasvaessa itse urheilijatkin pääsivät ääneen. Lääkäreillä ja tutkijoilla oli sanansa sanottavana, kun varsinkin lääketiede toi oman lisänsä kansakuntien ja yksilöiden väliseen kilpailuun.

Tutkimus osoitti urheilukulttuurissa olevien sukupuolittuneiden käytänteiden kuten naisten pienemmän lajivalikoiman, ulkonäkökeskeisyyden tai vähättelevän, erilaisen uutisoinnin hitaan väistymisen. Samalla se avasi lääketieteen kehityksen merkitystä urheilukirjoittamiselle. Erilainen suhtautuminen miesten ja naisten dopingiin ja sukupuolen moninaisuuden esiintyminen myös urheilussa olivat tutkimustuloksia.

Lopulta demokraattisen yhteiskunnan edistämä tasa-arvoinen, oikeudenmukaisempi kehitys alkoi näkyä urheilussa. Vuosituhannen loppua kohti uutisointi muuttui positiivisemmaksi, naisten harjoitus- ja valmennusmahdollisuudet paranivat ja lopulta saavutettiin kansainvälistä menestystä. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä on yhä tehtävä mahdollisuuksien takaamiseksi kaikille, myös tänään tunnistetuille vähemmistöryhmille.

ASIASANAT: 1950–1990-luvut, doping, journalismi, kilpaurheilu, lehdistökeskustelu, mediahistoria, sukupuoli, sukupuolihistoria, tasa-arvo, urheiluhistoria, urheilujournalismi, urheilukulttuuri, yhdenvertaisuus.

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Humanities

School of History, Culture and Arts Studies

Cultural History

SEPPO HEIKKINEN: From Opening Events to Competitions: The Finnish Press Discourse on Gender Equality in Access to Competitive Sports, 1950–2000

Doctoral Dissertation, 183 pp.

Doctoral Programme Juno

May 2026

ABSTRACT

My article-based dissertation explores how Finnish competitive sports are gendered, focusing on equality between women's and men's participation. When Finland sought recognition for its independence, athletic success played an important role in shaping national identity. Yet in the early 20th century, victories were largely achieved by men. A cultural-historical perspective is provided through press debates on sports and contemporary literature from the years 1950–2000. My press material consists of 13 newspapers and magazines, and in total more than one thousand articles on the topic.

The discussion was primarily carried by sports journalists, who in the early decades of the research period were mostly men. The opinions of sports leaders were also included, and as sports journalism became increasingly focused on individual athletes, the athletes themselves gained a voice. Medical professionals and researchers also contributed, as medicine began to influence competition between nations and individuals during the Cold War period.

The study demonstrates the slow retreat of gendered practices in sports culture, such as segregated event offerings, emphasis on women's appearance, and belittling or differentiated reporting on women's sports. At the same time, it highlights how scientific and medical developments shaped sports writing. Different attitudes toward men's and women's doping, as well as the emergence of gender diversity within sports, were among the findings.

Ultimately, the egalitarian progress promoted by democratic society laid the foundation for a fairer development in this sphere of life—sports. Toward the end of the century, progress was seen in improved training and coaching opportunities for women, more positive media coverage, and eventually international success. However, work toward equality and equal opportunities must continue to ensure access for all, including minority groups recognized today.

KEYWORDS: 1950–1990s, competitive sports, doping, equality, equal opportunities, gender, gender history, journalism, media history, press debate, sports culture, sports journalism, sports history.

Esipuhe ja kiitokset

Ennen kulttuurihistorian opintojani olin tehnyt pitkän työuran rakennusalalla. Rakennusinsinööriä sain olla mukana monenlaisissa tehtävissä pääkaupunkiseudun rakentamisessa. Lapsuudessa herännyt kiinnostukseni historiaan seurasi koko ajan mukana. Jo viimeisen kymmenen rakennusvuoden mittaan suoritin avoimessa yliopistossa historian perusopintoja. Turun avoimen yliopiston kulttuurihistorian opinnoista vastannut positiivinen ja innostava opettaja FT Hanne Koivisto vaikutti ratkaisevasti päätökseeni suorittaa perustutkinto loppuun asti. Kandidityössäni käsittelemäni nationalismia, kansallisuusajattelua, ja sen yhteyttä urheiluun. Esimerkkinä käytin vuoden 1920 Antwerpenin olympiakisoja. Ne olivat ensimmäiset suurkisat Suomen itsenäisyyden aikana ja kisamenestyksen merkitys suomalaisen identiteetin kasvulle on tunnustettu. Jo ennen näitä kisoja suomalaisten urheilumenestykselle oli luotu pohja Tukholman olympialaisissa vuonna 1912. Hannes Kolehmainen oli noiden kisojen sankari ja hän kruunasi uransa maratonin voitolla Antwerpenissä. Noiden vuosikymmenten menestys olikin miesten menestystä.

Ajatus jatko-opinnoista syntyi viimeistellessäni kulttuurihistorian graduani. Siinä pohdin sukupuolten tasa-arvoa Suomen urheilussa maailmansotien välisenä aikana. Vaikka jo ennen maailmansotia Suomessa oli nähty naisia kilpaurheilussa, sisällissota jakoi urheilun porvarilliseen ja työväenliikkeen urheiluun. Varsinkin porvarillinen puoli vastusti naisten kilpailuja. Kirjoitin opinnäytettäni keväällä 2022 ja viimeistelyvaiheessa keskustelimme graduni ohjaajan, professori Marja Jalavan kanssa tutkimuksen tuomisesta sotien jälkeiseen aikaan. Millainen tilanne oli noina vuosikymmeninä ja miten aiheesta kirjoitettiin ajan lehdistössä?

Aloitinkin jatko-opinnot heti seuraavan vuoden alussa professori Hannu Salmen ja apulaisprofessori Heidi Kurvisen ohjauksessa. Tunnen olevani etuoikeutettu saatuani tehdä tutkimusta juuri heidän taitavassa ja kannustavassa ohjauksessaan. Ajan lehtikirjoituksia analysoiva tutkimus osoitti, että miesten ja naisten urheiluun ja kilpailuun suhtauduttiin eri tavoin. Naisilla kilpalajeja oli vähemmän kuin miehillä ja osa lajeista tuli mukaan naisille vasta aivan vuosisadan lopulla. Naisia oli ja on yhä vähemmän johtotehtävissä ja myös lehdistön kirjoitustapa naisten urheilusta poikkesi miesten vastaavasta. Kyse on sukupuolittuneista käytänteistä, jotka kertovat yhteiskunnan asenteista, rakenteista ja arvomaailmasta. Nämä käytänteet muuttuvat hyvin hitaasti ja siksi tutkimusajaksi valikoitui pitkä, viidenkymmenen vuoden jakso.

Kiitos vastaväittäjälleni dosentti Heikki Roiko-Jokelalle, toiselle esitarkastajalle dosentti Arja Turuselle ja väitöskirjani artikkelien vertaisarvioijille, joiden ajatukset ja kommentit veivät tutkimustani eteenpäin. Kiitokset kuuluvat myös julkaisujen toi-

mittajille, joiden kanssa artikkelitekstit viimeisteltiin julkaisukuntoon. Kaksi artikkelista on tehty yhteistyönä; toinen Heidi Kurvisen ja toinen väitöskirjatutkija Jean Lukkarisen kanssa. Heille kiitos hyvästä yhteistyöstä ja arvokkaista ajatuksista yksinäisemmän puurtamisen keskellä. Tutkimus etenee ja paranee vertaisten kommenttien saattelemana. Sukupuoli, tekstuaalisuus ja kirjoittaminen -teemaryhmän vetäjät Maarit Leskelä-Kärki ja Kirsi Tuohela olivat taitavia ja aina rohkaisevia. Ryhmän jäsenille Johanna Gunellille, Jean Lukkariselle, Pauliina Räsäselle ja Miira Vuoksenrannalle kiitokset tekstien kommentoinnista ja keskusteluista. FT Satu Sorvalille kiitos väitökseni yhteenveto-osuuden ensimmäisistä, arvokkaista kommentteista. Kulttuurihistorian tutkijaseminaarin jäsenet Heidi Hakkarainen, Aino Jämsä, Sari Katajala-Peltomaa, Mikko Laaksonen, Silja Laine, Paavo Oinonen, Marja Pallasalo, Reetta Sippola, Petra Uusimaa, Jarkko Varjoranta ja muut; kiitos innostavista tapaamisista vuosien mittaan.

Suuri kiitos työni valmistumisesta kuuluu omalle perheelleni. Kaikki neljä lastani ovat tukeneet ja rohkaisseet jatkamaan. He ovat myös näyttäneet omallaan työllään minulle esimerkkiä opintojen eteenpäin viennistä. Puolisoni Sini oikoluki tekstejäni ammattitaidolla ja on koko ajan ehdottomalla varmuudella uskonut työni valmistumiseen.

Vantaalla huhtikuun 15. päivänä 2026

Seppo Heikkinen

Sisällysluettelo

Esipuhe ja kiitokset	5
Osajulkaisuluettelo	8
1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet.....	9
1.1 Tutkimusasetelma ja -kysymykset	9
1.2 Aiempi tutkimus	15
1.3 Osatutkimusten tiivistelmät.....	20
2 Aineistot, keskeiset käsitteet ja tutkimusmenetelmät	26
2.1 Tutkimusaineistot	26
2.2 Keskeiset käsitteet	33
2.3 Tutkimusmenetelmät ja teoreettinen viitekehys	36
2.4 Eettistä pohdintaa.....	42
3 Sukupuolittuneiden käytänteiden ilmeneminen suomalaisissa urheilukirjoituksissa 1950–2000.....	45
3.1 Sukupuoliroolien merkitys urheilukulttuurissa	46
3.2 Lääketieteen kehityksen vaikutus urheilu-uutisoinnissa	49
3.3 Kuvallisen ilmaisu, ulkonäkökeskeisyys ja representaatiot urheilun uutisoinnissa.....	54
4 Tasa-arvopuheesta kohti tekoja: lehtikirjoittaminen ja urheilukulttuurin muutos Suomessa 1950–2000.....	58
4.1 Urheiludiskurssien muutos ja merkitykset tasa-arvokehitykselle.....	59
4.2 Urheilukulttuuri muuttuu tasa-arvoisemmaksi muun yhteiskunnan mukana	63
5 Lopuksi	70
Yhteenveto-osan lähteet	75
Alkuperäisjulkaisut.....	83

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa rakentuu seuraavista alkuperäisjulkaisuista, joihin viitataan tekstissä osatutkimuksen numeroin.

- 1 Seppo Heikkinen: Naisten ja miesten lajit? Keskustelu urheilulajien sukupuolittuneisuudesta suomalaisessa lehdistössä olympiavuosina 1952–1988. *Lähihistoria*, 2024; 2: 62–87.
DOI: <https://doi.org/10.61559/lh.141509>
- 2 Seppo Heikkinen ja Heidi Kurvinen: Suomalaisen lehdistön keskustelu sukupuolten tasa-arvosta urheilussa 1970- ja 1980-luvulla. *Sukupuolentutkimus*, 2024; 2: 7–21.
<https://journal.fi/sukupuolentutkimus/article/view/148984/95066>
- 3 Seppo Heikkinen ja Jean Lukkarinen: Binäärinen sukupuoli? Urheilun sukupuolitestit suomalaisen lehdistön kirjoituksissa 1965–2000. *Historiallinen aikakauskirja*, 2025; 3: 287–299.
- 4 Seppo Heikkinen: Doping ja sukupuoli – keskustelu Suomen lehdistössä 1975–1995. *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja*, 2025: 74–111.

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien lupa.

1 Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

”Vuoden urheilija ratkeaa keskiviikkona. Mona-Lisa ohittaa miehet? Suomalaiset urheilutoimittajat eivät vielä koskaan nimittäneet parhaaksi urheilijaksi naishenkilöä. Kun päättävän vuoden tuloksia ja saavutuksia tarkastellaan, löytyy vahva ehdokas, jota miespuoliset kilpaveikot eivät hevin sivuuta. Mona-Lisa Pursiaisen menestys ja tulokset edustavat nimittäin maailman ehdotonta huipuluokkaa.”¹

1970-luvun alussa suomalainen naisten urheilu oli lyönyt läpi kansainvälisesti niin talvi- kuin kesälajeissa. Jo vuoden 1968 talviolympialaisissa Suomen ainoan kultamitalin oli tuonut pikaluistelija Kaija Mustonen. Pikajuoksija Mona-Lisa Pursiainen valittiin ensimmäisenä naisena Vuoden urheilijaksi vuonna 1973. Silti suhtautuminen kilpaileviin naisiin niin urheilujärjestöissä kuin lehdistössäkin poikkesi miesten kohtelusta; se oli sukupuolittunutta. Väitöskirjani otsikossa mainittu ”Avajaisnäytöksistä kilpailuihin” -ilmaisu viittaaakin siihen, että vielä ennen toista maailmansotaa Suomen naisten iso rooli oli esiintyä kilpailujen sijaan suurkisojen avajaisnäytöksissä. Sukupuolten mahdollisuuksien erot olivat näkyviä: naisten kilpalajimäärä oli huomattavasti pienempi kuin miehillä eikä naisia juurikaan ollut urheilun johtopaikoilla. Myös resurssit valmennukseen ja harjoitteluun olivat naisilla pienemmät. Tässä tutkimuksessa pohdin sitä, millaisia seikkoja suomalaisessa urheilu-uutisoinnissa nostettiin esiin tasa-arvokysymyksistä puhuttaessa. Samalla tulevat näkyviin puheenvuorojen käyttäjät ja esitettyjen kantojen perustelut. Muutos kohti yhdenvertaisempaa todellisuutta oli hidas mutta se eteni.

1.1 Tutkimusasetelma ja -kysymykset

Suomalaisten laajempi liikunnan ja urheilun harrastaminen alkoi 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä. Silloin nuorisoseurat ja työväen järjestöt yhdistivät liikunnan

¹ Mona-Lisa ohittaa miehet? *Uusi Suomi* 2.12.1973.

harrastamisen ja kilpailut poliittisen ja raittiusliikkeen toimintaan. Voimistelu- ja urheiluseuroja syntyi ja urheilun sivistyksellistä merkitystä vastapainona rauhattomuudelle ja ”huonolle elämälle” korostettiin niin yhteiskunnan johtopaikoilla kuin harrastajien parissa.² Laaja harrastuspohja ja kilpailun lisääntyminen alkoivat näkyä myös tuloksissa. Kansainvälistä menestystä saatiin Tukholman olympiakisoissa vuonna 1912 ja kisoissa voitettiin kaikkiaan yhdeksän kultamitalia ja niistä kolme kestävyysjuoksussa. Kisojen perintönä syntyi yksi vuosisadan lentävä lause, ”Hannes Kolehmainen juoksi Suomen maailmankartalle”.³ Vaikka Suomi oli yhä suuriruhtinaskunta Venäjän keisarikunnassa, kilpailtiin omalla joukkueella ja juuri suomalaisten voitot huomattiin kansainvälisesti. Menestys jatkui seuraavissa, Antwerpenin kisoissa vuonna 1920 ja vuoden 1924 olympialaisissa Pariisissa, jossa Paavo Nurmi teki läpimurtonsa. Urheilumenestyksen merkitys yhtenäisyyttä tuovana tekijänä omaa identiteettiä kaipaavalle kansakunnalle on tunnustettu laajasti yhteiskunnassa.⁴

Nuorelle kansakunnalle oli tärkeää löytää yhdistäviä kokemuksia. Niitä urheilumenestys ja niiden laaja uutisointi tarjosivat. ”Vain” suomalaisilta löytyvä sisu oli yksi menestyksen selittäjä. Maastajuoksujoukkueen voitto Pariisissa vuoden 1924 helteessä tai Lasse Virenin olympiavoitto Münchenissä vuonna 1972 kaatumisesta huolimatta ovat myyttisiin mittoihin kasvaneita kulttuurisia kertomuksia. Niihin voidaan palata ja ne yhdistävät ihmisiä. Tarinat ja myytit ylläpitävät ja uusintavat suomalaisuutta, jopa käsitystä kansasta, joka on poikkeuksellinen urheilumaa.⁵

Kilpailullisuus urheilussa oli noussut jo vuosisadan ensimmäisiltä vuosikymmeniltä alkaen. Aina sisällissotaan asti urheilulla oli kotimaassa kansaa yhdistävä merkitys. Kun Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto perustettiin vuonna 1906, siihen liitettiin monia työväen urheiluseuroja. 1910-luvun alkupuolella järjestettiin mestaruuskilpailuja myös naisille joukkuevoimistelussa, hiihdossa ja yleisurheilussa.⁶ Sisällissota kärjisti kuitenkin eroa miesten ja naisten mahdollisuuksiin urheilussa. Poliittiset jakolinjat nousivat esiin tälläkin elämän alueella ja suhtautuminen naisille ”sallittuihin” lajeihin ja yleensä naisten kilpailamiseen oli sukupuolittunutta.⁷

Vaikka kansainvälistä menestystä oli saatu, oli se kuitenkin miesten menestystä ja naisten osallistuminen kilpaurheiluun oli kiistelty aihe yhä 1920- ja 1930-luvulla.

² Sulkunen 1986, 36–38.

³ Keskinen 2011, 125–126; Viita 2003.

⁴ Kokkonen 2008, 66–84. Tukholmassa Kolehmainen voitti kaikki kestävyysmatkat maratonina lukuun ottamatta ja Suomi oli neljäs mitalitilastoissa. Antwerpenissa Kolehmainen voitti maratonin ja Pariisista Paavo Nurmi toi viisi kultaa samalla kun Suomi oli koko kisojen mitalitilastoissa toinen.

⁵ Kokkonen 2008, 300–304.

⁶ Hihnala 1996, 11; Laine 2000, 40.

⁷ Heikkinen 2022.

Muutos kansainvälisillä kentillä alkoi ennen toista maailmansotaa ja naisten yleisurheilu otettiin mukaan olympiakisoihin Amsterdamissa vuonna 1928. Ensimmäiset suomalaiset naiset olivat mukana yleisurheilussa vasta Berliinin olympiakisoissa vuonna 1936.⁸ Suomi olikin poikkeus 1930-luvulla kansainvälisillä urheilureenoilla, kun esimerkiksi Yhdysvallat, Saksa ja Italia olivat vahvoja jo naistenkin sarjoissa.⁹ Muutos eteni Suomessa hitaasti jälleenrakennuksen vuosikymmeninä.

Laajasti harrastettu ja seurattu urheilu on osa yhteiskuntaa ja kulttuuria. Lehdistössä keskustelu naisten, miesten ja laajemmin sukupuolten tasa-arvosta koskee myös urheilua. Sillä mistä kirjoitetaan ja mikä on julkisuudessa esillä, on vaikutusta yhteiskunnallisten ja sosiaalisten rakenteiden kehitykseen. Tutkimuskysymykseni nostavat esiin aiheita, jotka liittyvät suoraan yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumiseen. Lisäksi on pohdittava sitä, millaisia muutoksia näissä ilmiöissä on tapahtunut tultaessa kohti nykypäivää.

Sukupuolittuneisiin käytänteisiin alettiin vaatia muutoksia varsinkin 1960-luvulta alkaen. Sotien jälkeen Suomen rakennemuutos maatalousyhteiskunnasta kohti modernia teollisuus- ja palveluyhteiskuntaa oli vauhdikasta ja kiihtyi elintason ja koulutustason noustessa. Muutokset suhtautumisessa sukupuolten rooleihin tapahtuvat kuitenkin hitaasti. Siksi tutkimusajanjaksoksi on valittu vuodet 1950–2000, johon mahtuvat yhteiskunnan suuret muutokset niin työelämän, perhe- ja sosiaalipolitiikan kuin tasa-arvopolitiikankin alueilla. Suomi ei ollut tuolloinkaan saari, vaan muutokset näillä elämän ja kulttuurin aloilla muualla, varsinkin läntisessä maailmassa, vaikuttivat täälläkin.

Tutkimukseni aineisto koostuu suomalaisista sanoma-, aikakausi- ja erikoislehdistä sekä aikalaiskirjallisuudesta. Lehdet ovat laajalevikkisiä, pääosin valtakunnallisia, ja lukijoita niillä on niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Suomenkieliset lehdet muodostavat pääosan aineistosta mutta ruotsinkielinen *Hufvudstadsbladet* on mukana kaikkien osatutkimusten aineistoissa. Lehtien ja aikalaiskirjallisuuden lisäksi hyödynnän ajan tutkimusjulkaisuja ja aihetta käsitteleviä teoksia. Työni aineiston paino on huippu-urheilussa, mutta se käsittelee myös laajemmin liikuntakulttuuria. Yhdistämällä laadullisia ja määrällisiä tutkimusmenetelmiä perehdyn lehtikirjoitusten mahdollisuuksiin ja tapoihin tuottaa uutisoiduille ilmiöille merkityksiä, jotka vaikuttavat ympäröivään yhteiskuntaan ja sen kulttuuriin ja sosiaalisiin rakenteisiin.

⁸ Kokkonen 2015; 97, 167, 227; Lavikainen et al 2022, 312: Naisten omat yleisurheilun Suomen mestaruuskisat jatkuivat sotien jälkeen vuonna 1945. Naisten hiihto oli mukana olympialaisissa ensimmäistä kertaa vuonna 1952, ja Suomen naiset toivat kolmoisvoiton 10 kilometrin matkalta. Miesten kanssa yhteiset yleisurheilun mestaruuskisat, Kalevan kisat, järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1959. Perinteinen Ruotsi-Suomi-maaottelu toteutui yhteisenä vuonna 1964.

⁹ Lavikainen & al 2022, 158.

Työni osallistuu urheilu-, media- ja sukupuolihistoriallisiin keskusteluihin. Tutkimuksen paino on sukupuolittuneisuutta koskevan keskustelun tutkimisessa pitkän historiallisen perspektiivin kautta. Samalla huomiota saa lehtiaineiston avulla tutkittu urheilun sukupuolittuneisuuden historia. Vaikka naisten urheilusta Suomessa on kirjoitettu, tutkimus on painottunut järjestö- ja lajikohtaisiin historiikkeihin. Myös urheilijakohtaisia henkilökuvia on kirjoitettu. Sen sijaan näin pitkältä ajanjaksoilta ei ole tehty lehtikirjoituksiin perustuvaa tutkimusta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta kilpaurheilussa. Tuomalla esiin kirjoitusten vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnallisiin rakenteisiin työni voi parhaimmillaan tuottaa keinoja yhdenvertaistaa urheilukulttuuria.

Yhteenvedon osan ensimmäisessä luvussa käyn läpi tutkimusasetelman, tutkimuskysymykset, aiemman tutkimuksen ja osatutkimusten tiivistelmät. Toinen pääluku sisältää tutkimukseni keskeiset käsitteet, tutkimusmenetelmät ja teoreettisen viitekehityksen. Luku päättyy työni eettiseen pohdintaan. Tutkimukseni päätulokset kokoan kahteen seuraavaan päälukuun. Luku kolme painottuu sukupuolittuneiden käytänteiden historiaan, niiden ilmenemismuotoihin ja merkityksiin urheilussa. Pääluvussa neljä keskityn julkisen tasa-arvokeskustelun merkityksiin ja mahdollisuuksiin urheilukulttuurissa. Loppuluvussa kokoan yhteen tutkimuskysymykset, osatutkimusten tulokset ja pohdin tutkittavan aiheen laajempaa yhteiskunnallista merkitystä.

Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni kysymykset nousevat aineistosta; urheilua ja kilpailua käsittelevistä ajan lehtikirjoituksista ja aikalaiskirjallisuudesta. Sukupuolittuneet käytänteet näkyivät urheilussa vielä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä monella tapaa. Ero miesten ja naisten yleisurheilun kilpalajimäärässä, kirjoitusten keskittyminen ulkonäköön urheilusuoritusten sijaan, naisten suoritusten vähättely ja seksuaalisointi ovat sukupuolittuneita käytänteitä.

Sotien jälkeen kansainvälinen lääketieteellinen tutkimus toi markkinoille kaupalliset hormonivalmisteet. Ne otettiin käyttöön nopeasti kilpaurheilussa, kun niiden voimaa ja lihasmassaa tuottava vaikutus niin miehillä kuin naisilla huomattiin. Vain syntymässä naiseksi määritellyille tehtävät lääketieteelliset sukupuolitestit näkyivät urheilu-uutisoinnissa ja myös tasa-arvoa koskevassa keskustelussa. Kaikkiaan kolmessa osatutkimuksessa käsitellään lääketieteen ja medikalisaation eli ilmiöiden lääketieteellistymisen merkitystä ja vaikutuksia urheilukulttuuriin.

1960-luvulla Suomessa alkoi yhteiskunnallisten muutosten sarja, johon liittyi miehen ja naisen tasa-arvoa käsittelevä keskustelu. Silti myös urheilua koskeva tasa-arvokeskustelu alkoi nousta Suomessa ja saavutti huippunsa 1970–1990-luvuilla. Kun suomalaisten naisten menestys kansainvälisessä urheilussa 1960-luvun lopulta alkaen oli tosiasia, alkoi julkinen keskustelu tasa-arvosta muuttua.

Päätutkimuskysymyksenä on:

Miten urheilun tasa-arvosta ja urheilun sukupuolittuneista käytänteistä keskusteltiin suomalaisessa lehdistössä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä 1950–2000?

Syventäviä alakysymyksiä ovat:

- (1) Kuinka urheilun sukupuolittuneet käytänteet näkyivät tutkimusajan urheilukeskustelussa?*
- (2) Millä tavalla lääketieteen kehitys ja doping näkyivät keskustelussa sukupuolten mahdollisuudesta yhdenvertaiseen kilpaurheiluun?*
- (3) Miten ajan tasa-arvopuhe vaikutti keskusteluun urheilun rakenteista?*

Alakysymysten vastauksiin tiivistyvätkin tutkimukseni päätulokset, joiden esittely ja analyysi samalla vastaavat kysymykseen, miksi juuri nämä aiheet nousivat keskusteluissa esiin. Tuloksia ovat sukupuolittuneiden käytänteiden pysyvyys, lääketieteen ja medikalisaation yhteys urheiluun sekä tasa-arvokehityksen hidastuminen mutta selkeä positiivinen kehityssuunta. Jokaisella neljällä osatutkimuksella on oma näkökulmansa tutkimuskysymyksiin. Taulukko 1 seuraavalla sivulla kokoaa alakysymykset ja niihin liittyvät artikkelit, joissa ao. kysymystä käsitellään.

Osatutkimuksessa 1 kysyn, miksi naisilla oli tutkimusajan alussa huomattavasti vähemmän kilpailulajeja kuin miehillä? Kyse oli sukupuolittuneesta suhtautumisesta naisten mahdollisuuksiin osallistua lajeihin, joita perinteisesti oli pidetty miehisinä. Asiantilaa perusteltiin miehen ja naisen fysiologian eroilla ja perinteen sanelemilla julkisilla sukupuolirooleilla.

Lääketieteen ja urheilun yhteinen historia tulee esille kolmessa osatutkimuksessa. Ensimmäisessä ja neljännessä artikkelissa avataan dopingin naisten urheilua toiseuttavaa merkitystä sekä sitä, oliko suhtautuminen dopingiin sukupuolittunutta. Kolmas osatutkimus keskittyy sukupuolen testaukseen huippu-urheilussa. Massamaisesti vain naisille toteutetut lääketieteelliset sukupuolitestit jatkuivat yhtäjaksoisesti kolmisenkymmentä vuotta. Testaus ja siihen liittyvä argumentointi liittyivät myös laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun binäärisen sukupuolikäsityksen muuttumisesta.

Toinen osatutkimus osoittaa tasa-arvokeskustelun nousun ja merkityksen urheilussa 1970-luvulta alkaen. 1970- ja 1980-luvulla toteutettiin monia perheiden elämään ja naisten työssäkäyntiin liittyviä parannuksia. Pitkään hallinnut ”sukupuolisopimus”, kotiäitimalli, korvautui ”palkkatyösopimuksella”, mikä kertoo naisen yh-

teiskunnallisen roolin muuttumisesta.¹⁰ Keskustelun vaikutukset näkyivät myös urheilukirjoittamisessa.

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset. Sininen väri kaaviossa kuvaa alakysymyksiä, joihin osatutkimuksessa vastataan.

PÄÄTUTKIMUSKYSYMYS			
Miten urheilun tasa-arvosta ja urheilun sukupuolittuneista käytänteistä keskusteltiin suomalaisessa lehdistössä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä 1950–2000?			
ALAKYSYMYKSET	Miten urheilun sukupuolittuneet käytänteet näkyivät ajan urheilu-keskustelussa?	Millä tavalla lääketieteen kehitys ja doping näkyivät keskustelussa sukupuolten mahdollisuudesta yhdenvertaiseen kilpaurheiluun?	Miten ajan tasa-arvopuhe vaikutti keskusteluun urheilun rakenteista?
OSATUTKIMUS 1 Naisten ja miesten lajit? Keskustelu urheilulajien sukupuolittuneisuudesta suomalaisessa lehdistössä olympiavuosina 1952–1988			
OSATUTKIMUS 2 Suomalaisen lehdistön keskustelu sukupuolten tasa-arvosta urheilussa 1970- ja 1980-luvulla			
OSATUTKIMUS 3 Binäärinen sukupuoli? Urheilun sukupuolitestit suomalaisen lehdistön kirjoituksissa 1965–2000			
OSATUTKIMUS 4 Doping ja sukupuoli – keskustelu Suomen lehdistössä 1975–1995			

¹⁰ Julkunen 1994; Pylkkänen 2012, 64; Julkunen 2016, 234–236. Sukupuolisopimuksen käsitteestä, katso alaluku 2.2. Käsitteet.

1.2 Aiempi tutkimus

Sukupuolittunutta suhtautumista niin urheilukilpailussa, harrastamisessa kuin niistä uutisoinnissa on tutkittu sekä Suomessa että kansainvälisesti. Sukupuolen merkitystä urheilussa on selvitetty tutkimalla muun muassa urheilusuoritusten sukupuolittuneita käytänteitä, tasa-arvon kehitystä, miesten ja naisten representaatioita urheilujournalismissa sekä osallistumismahdollisuuksien eroja ja urheilun johtopaikkojen jakautumista järjestöissä. Naisten urheilusta on kirjoitettu eri tavoin kuin miesten suorituksista ja tiukkaa kilpasarjojen sukupuolijakoa on valvottu testein. Yleisurheilu on ollut erityisasemassa, paitsi historiallisen merkityksellisyytensä vuoksi juuri Suomessa, myös niiden urheilumuotojen joukossa, jotka on avattu hitaasti naisten kilpailtavaksi. Tärkeänä lajikokonaisuutena se kuvaa hyvin sitä ongelmakenttää, joka liittyy yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Yleisurheilu saakin erityishuomion tässä tutkimuksessa.

SUKUPUOLITTUNEET KÄYTÄNTEET

Historioitsija Leena Laine on tutkinut naisten osuutta suomalaisessa urheiluliikkeessä ja sen kansainvälistymisen merkitystä naisille. Hän on perehtynyt erityisesti työväen naisten urheiluun.¹¹ Urheilun suhteesta nationalismiin, kansallisuusaatteen ja järjestötyön merkityksestä urheilulle laajemmin on kirjoittanut Jouko Kokkonen väitöskirjassaan *Kansakunta kilpasilla, Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952* vuodelta 2008.¹² Hän on tutkinut myös suomalaisen liikuntakulttuurin historiaa. Historioitsijat Vesa Vares ja Johanna Ruohonen ovat tutkineet joukkuelajien ja erityisesti jalkapallon yhteydessä tapahtuvaa urheilijoiden erilaista kohtelua. Varesen teos *Enemmän kuin peliä: Naisten jalkapallo tasa-arvon tiellä maailmalla ja Suomessa* ilmestyi vuonna 2022 ja Ruohosen *Naisten laji: kirja jalkapallosta* vuonna 2022.¹³

Sukupuolen testaus tuli mukaan huippu-urheilun kilpailuja edeltäviin rutiineihin 1960-luvun lopulla. Kansainvälistä tutkimusta aiheesta ovat tehneet historioitsijat Stefan Wiederkehr ja Laura Wackwitz. Wiederkehr on tutkinut varsinkin urheilukirjoittamista ja sen tehokeinoja, kielellisiä strategioita sekä entisen itäblokin maiden urheiluhistoriaa kylmän sodan aikana.¹⁴ Wackwitzin tutkimuskohde on ollut sukupuoliroolien merkitys urheilussa.¹⁵ Lisäksi hän on ottanut kantaa sukupuolen testaukseen urheilussa. Sekä Wiederkehrin että Wackwitzin töiden merkitys oli suuri pohtiessani kylmän sodan, sukupuolen ja lääketieteen kehityksen merkitystä urheilu-

¹¹ Laine 1996(a); Laine 1996(b); Laine 2000; Laine 2007.

¹² Kokkonen 2008 ja 2015.

¹³ Vares 2022; Ruohonen 2022.

¹⁴ Wiederkehr 2009.

¹⁵ Wackwitz 1996; 2003.

kulttuureissa niin kansainvälisesti kuin Suomessa. Aiheista on kirjoittanut myös Ulrika Köppel.¹⁶

Sukupuolen testaukseen liittyy olennaisesti kromosomi- ja perinnöllisyystutkimus, josta on kirjoittanut historioitsija Sarah S. Richardson.¹⁷ Suomalaisessa lääketieteellisessä keskustelussa mukana olivat mm. aiheesta paljon kirjoittaneet lääketieteen tutkijat Albert de la Chapelle ja Esko Suomalainen.¹⁸ De la Chapellen merkitys tutkitun tiedon jakajana testauksen vuosikymmeninä olikin suuri.¹⁹ Lääkäri Joanna Harper ja sukupuolentutkija Anne Fausto-Sterling ovat kirjoittaneet intersukupuolisuuden ja laajemmin sukupuolen moninaisuuden problematiikasta urheilussa.²⁰ Näiden tutkimusten anti johti pohtimaan tarkemmin sukupuolen moninaisuuden nousua julkiseen keskusteluun juuri testauksen uutisoinnin mukana ja seurauksena.

Doping tuli mukaan huippu-urheiluun voimakkaasti sotien jälkeen, ja testauksen ja kiellettyjen menetelmien kilpajuoksu on ollut siitä lähtien urheilun arkea. Sukupuolentutkija Kuura Irni on tutkinut uusia kysymyksiä esiin nostaen urheilun suhdetta dopingiin ja samalla medikalisaation merkitystä urheilussa.²¹ Tutkimusajan aikalaiskirjallisuutta Suomessa edustavat Kaarlo Hartialan, Markku Siukosen, Seppo Pänkäläisen ja Markku Alénin teokset.²² Heidän tekstinsä ovat tärkeitä juuri aika-
laisteksteinä ja pystyinkin käyttämään niitä myös tutkimusaineistona, joka kertoi joltain olennaista ajan toimista ja asenteista. Vuonna 1991 (suomennos 1993) entinen huippu-urheilija, itäsaksalainen Brigitte Berendonk kirjoitti DDR:n laajaa doping-kulttuuria kuvaavan, Suomessakin julkisuutta saaneen teoksen *Doping: Kultaa, kunniaa, kurjuutta*.²³ Uudempaa kirjallisuutta aiheesta edustavat Erkki Vettenniemen ja Johanna Aatsalon vuosituhannen vaihteen dopingtapauksia analysoineet teokset.²⁴ Aatsalon työ nosti esiin lehdistön merkityksen ja toimintatavat silloin, kun esillä ovat paljastuksia sisältävät uutiset.

Urheilukulttuuriin vaikutti tutkimusaikana voimakkaasti myös ulkonäkökeskeisyys, joka kohdistui nimenomaan naisiin. Ulkonäköseikkojen korostumisen tausta Suomessa oli osaltaan hyvin suosituksissa missikulttuurissa. Vaikka ilmiö oli seurattu ja televisoidut kauneuskilpailut saivat vuosittain suurimpia katsojamääriä, ei sitä ole juurikaan tutkittu. Aiheesta on kirjoitettu vain yksittäisiä kriittisiä kannanottoja.²⁵ Kisojen historiikkeja sen

¹⁶ Köppel 2009.

¹⁷ Richardson 2013.

¹⁸ Suomalainen 1961; Chapelle 1968.

¹⁹ Hartiala 1997, 111.

²⁰ Harper 2019; Fausto-Sterling 2020,

²¹ Irni 2014, 2016.

²² Siukonen 1982; Alén 1985; Pänkäläinen 1993; Hartiala 1997.

²³ Berendonk 1991.

²⁴ Vettenniemi 1998, 2017; Aatsalo 2024.

²⁵ Enehjelm 2004.

sijaan on ilmestynyt useampia.²⁶ Viime vuosikymmeninä on niin kutsuttu ”ulkonäkourheilu” tuottanut kriittistä tutkimusta, mutta se liittyy usein uudempiin lajeihin kuten yksilöllisyyttä korostaviin fitness-lajeihin.²⁷ Historioitsija Satu Lidman on tutkinut liikuntakulttuurin historiaa ja käytänteitä teoksessaan *Kaikkien oikeus liikkua: kohti sukupuoli- ja kehotietoista liikuntakulttuuria*.²⁸ Hän liittää sukupuoli- ja kehotietoisuuden merkityksen urheilukulttuurin alueella yhä vaikuttaviin asenteisiin ja rakenteisiin.

TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS

Tasa-arvon käsite yleistyi suomalaisessa julkisessa keskustelussa 1960-luvulta alkaen. Yhteiskunnassa tapahtunut kulttuurinen vapautuminen ja moniarvoisuuden lisääntyminen loivat pohjaa tasa-arvokeskustelulle. Johanna Kantola, Kevät Nousiainen ja Milja Saari ovat toimittaneet 2012 aiheesta teoksen *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*, jossa kuvataan tasa-arvopuheen merkitystä yhteiskunnallisen muutoksen rakentumiseen.²⁹ Teoksen kirjoittajat analysoivat naisten palkkatyön kasvun merkitystä tasa-arvokehitykseen ja laajemmin yhteiskuntaan. Työ kodin ulkopuolella vaati valtiolta toimia esimerkiksi lasten päivähoiton suhteen, sillä samaan aikaan syntyi paljon naisvaltaisia uusia työpaikkoja.³⁰ 1960-luvun puolivälissä käynnistynyt keskustelu sukupuolirooleista oli tämän murroksen ytimessä. 1970-luvulla uutisointi tasa-arvosta lisääntyi edelleen ja keskustelun sävy muuttui asiallisemmaksi. Yhteiskuntatieteilijä Anna Maria Holli on avannut tätä vaihetta kirjoituksissaan 2002 ja 2012.³¹ Aiheesta ovat kirjoittaneet myös Marita Husso ja Risto Heiskala.³² Aiempi tutkimuskirjallisuus sisältää paljon tasa-arvon historiallista kehitystä Suomessa analysoivia teoksia. Väitöskirjassani analysoin ensimmäistä kertaa näin pitkältä ajalta urheiluun liittyviä sukupuolten tasa-arvokysymyksiä.

Sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen mahdollisuudesta liikkumiseen ja kilpailuun urheilun kontekstissa on kirjoitettu varsinkin parin viime vuosikymmenen aikana. Reetta Siukola kirjoittaa vähemmistöjen kokemasta syrjinnästä ja keinoista puuttua siihen. Marja Kokkonen on tutkinut seksuaalisen suuntautumisen mukanaan tuomaa häirintää ja Niina Hämäläisen, Tarja Kupiaisen ja Riikka Taavetin toimittamassa teoksessa avataan sukupuolen moninaisuutta myös urheilukulttuurissa.³³

²⁶ Puonti 2000; Martikainen 2007.

²⁷ Kokkonen 2019.

²⁸ Lidman 2024.

²⁹ Kantola & al 2012, 14–15.

³⁰ Ks. esim. Pylkkänen 2012.

³¹ Holli et al 2002; Holli 2012.

³² Heiskala & Husso 2016.

³³ Kokkonen 2012; Siukola 2016; Kokkonen 2019; Hämäläinen et al 2024.

Suomen urheiluhistoriallinen seura (SUHS) julkaisee vuosikirjassaan urheiluhistoriaa, -sociologiaa ja -kulttuuria laajasti tutkivia artikkeleita. Historioitsija Heikki Roiko-Jokelan päätoimittamat teokset ovat olleet monen väitöskirjassani esittämäni ajatuksen innoittajana.³⁴ Jyväskylän liikuntatieteellisessä tiedekunnassa vaikuttanut liikuntasosiologi Kalevi Heinilä kirjoitti vuonna 1977 aikalaistekstin liikuntakulttuurista, tasa-arvon kehityksestä sekä urheiluhistoriasta.³⁵ Nykyhetken tasa-arvosta liikunnan ja urheilun alueella kirjoittaa sosiologi Kati Lehtonen ja tutkimusajan kirjallisuutta aiheesta edustaa hyvin 1990-luvulla ilmestynyt Anneli Anttonen et al toimittama *Naisten hyvinvointivaltio*.³⁶ Naisten vähäinen edustus urheilujohtossa on ollut ja on edelleen tyypillistä suomalaisissa organisaatioissa. Hallintotieteilijä Marjukka Mikkosen väitöskirja 2023 urheilujohtamisesta osoitti ilmiön monitahoiset kulttuuriset ja rakenteelliset syyt.³⁷

LIIKUNTATIEETEET JA URHEILUJOURNALISMI

Koska sähköinen tiedonvälitys oli tutkimusvuosikymmenillä keskittynyttä, ihmiset seurasivat pitkälti samoja uutisia ja viihde- ja urheiluohjelmia. Joukkoviestimillä on siten suuri merkitys kansallisen identiteetin, todellisuuden ja myös tasa-arvon käsitteen tulkinnassa. Aiheesta ovat kirjoittaneet mediatutkija Erkkä Railo ja historioitsija Paavo Oinonen teoksessaan *Media historiassa* vuonna 2012. Railon väitöskirja vuodelta 2011 pureutui naisten representaatioihin aikakauslehdissä.³⁸ Historioitsija Sue Anstiss on tutkinut kirjassaan *Game On: The Unstoppable Rise Of Womens's Sport* joukkoviestimien merkitystä urheilijoiden kohtelussa.³⁹ Mediatutkija Riikka Turtiainen tutki väitöskirjassaan vuonna 2012 median ja urheilun yhteyksiä.⁴⁰ Digitalisoitunut tiedonvälitys onkin tuonut nopeasti aivan uusia mahdollisuuksia niin urheilun uutisoijille kuin sitä seuraavalle yleisöllekin.

Liikuntatieteiden kehitystä juuri tämän tutkimuksen tutkimusaikana ja tieteenalan yhteyksiä laajemminkin yhteiskunnalliseen tutkimukseen käsitellään Heikki Roiko-Jokelan monografiassa vuodelta 2012.⁴¹ Urheilu- ja liikuntahistoriantutkimuksesta on myös koottu uudemman tutkimuksen bibliografia.⁴²

³⁴ SUHS: Suomen urheiluhistoriallinen seura SUHS, <https://www.suhs.fi/etusivu/>, (haettu 5.2.2025).

³⁵ Heinilä 1977.

³⁶ Lehtonen & al 2022; Anttonen et al 1994.

³⁷ Lehtonen & al 2022; Mikkonen 2023.

³⁸ Railo 2011; Railo & Oinonen 2012.

³⁹ Anstiss 2021, ”Peli käynnissä: Naisten urheilun pysäyttämätön nousu”.

⁴⁰ Turtiainen 2012, 15–19.

⁴¹ Roiko-Jokela 2012.

⁴² Roiko-Jokela 2021.

Naisten representaatioita ja niiden yhteiskunnallista ulottuvuutta urheilumediassa on tutkinut sosiologi Riitta Pirinen. Hän toteaa väitöskirjassaan *Urheileva nainen lehtiteksteissä* vuonna 2006, että kilpaurheilu on perinteisesti ollut miesten toiminta-aluetta. Naisten urheilulle on asetettu esteitä eikä fyysistä voittokamppailua ole pidetty sopivana. Naisten fyysistä suoritus- ja kestävyyskykyä on epäilty ja tavoiteltavampana on pidetty terveyden ja kauneuden edistämistä.⁴³ Naisten pukeutumiseen liittyviä historiallisia muutoksia ja niiden merkityksiä myös urheilukulttuurissa on tutkinut etnologi Arja Turunen.⁴⁴

Kuvien merkitystä urheilujournalismin osana ei voi vähätellä. Kun vuosikymmenten mittaan myös voimalajit tulivat naisille, urheilu muokkasi harrastajan kehoa ja samalla lavensi osaltaan näkemystä naisen kehosta. Aiheesta ovat kirjoittaneet amerikkalainen Yvonne Sims ja suomalaiset Riikka Turtiainen ja Sami Kolamo.⁴⁵ Historioitsija Maria Rantala on perehtynyt urheilevien naisten esittämiseen lehdistössä niin urheilukuvien kuin tekstienkin kautta juuri sotien jälkeisinä vuosina.⁴⁶ Jaakko Holmi on tutkinut naisen vartalon esittämisen ja urheilujournalismin yhteyksiä jalkapallon kontekstissa.⁴⁷

Heidi Kurvinen ja Sue Anstiss ovat kirjoittaneet omissa tutkimuksissaan, että tutkimusajankohtana iso osa urheilutoimittajista oli miehiä, miesten urheilusta kirjoitettiin, ja miehet toimivat selostajina ja asiantuntijoina lehdissä.⁴⁸ Muutosta suomalaisten sanomalehtien toimitustyössä ja toimitusten sukupuolijakaumassa kuvaneet Heidi Kurvinen ja myös Esko Keränen.⁴⁹ Urheiluhistorioitsijat Seppo Pänkäläinen ja Antti O. Arponen ovat todenneet saman asian suomalaisen urheilujournalismin historioissaan.⁵⁰

URHEILUJOHTAMINEN JA -JÄRJESTÖT

Urheilujärjestöissä etenkin kysymys naisten kilpaurheilusta oli jakanut mielipiteitä jo vuosisadan alusta lähtien. Sisällissodan jälkeen kansainvälisiä urheilun yhteyksiä hallinnoiva porvarillinen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto (SVUL) kielsi naisten yleisurheilukilpailut. Työväen urheilujärjestöt taas tukivat naisten kilpailujen jatkumista. Lopullinen murros alkoi sotien jälkeen yleisen tasa-arvoistumiskehityksen myötä. Urheilujärjestöjen historiikit kuvaavat poliittisen jakautumisen vaikutuksia

⁴³ Pirinen 2006.

⁴⁴ Turunen 2011(a); Turunen 2011(b).

⁴⁵ Sims 2013; Turtiainen & Kolamo 2021.

⁴⁶ Rantala 2011.

⁴⁷ Holmi 2021.

⁴⁸ Kurvinen 2013, 297–300; Anstiss 2021, 80.

⁴⁹ Keränen 1984; Kurvinen 2013.

⁵⁰ Arponen 1991; Pänkäläinen 1998(b).

urheiluun 1900-luvulla. Historioitsija Seppo Hentilä kirjoitti Työväen Urheiluliiton (TUL) historiikin vuonna 2019 ja historioitsija ja toimittaja Antti O. Arponen toimitti Suomen Valtakunnan Urheiluliiton historiikin vuonna 1981.⁵¹ Vuonna 2022 julkaistiin Tahto-museon ja SVUL:n kustantamana historiikki järjestön satavuotisesta historiasta.⁵²

1.3 Osatutkimusten tiivistelmät

Osatutkimus 1, Seppo Heikkinen: Naisten ja miesten lajit? Keskustelu urheilulajien sukupuolittuneisuudesta suomalaisessa lehdistössä olympiavuosina 1952–1988. *Lähihistoria*, 2024; 2: 62–87.

Analysoin artikkelissa urheilulajien sukupuolittunutta jakaumaa 1900-luvun viime vuosikymmeninä. Ilmiöllä oli historiallinen kontekstinsa jo vuosisadan alusta lähtien, sillä naisten mahdollisuuksia osallistua erilaisiin kilpailulajeihin tai itse kilpailuun oli rajattu. Naisten kilpalajimäärä varsinkin yleisurheilussa oli suppeampi ja tilanne oli samansuuntainen kaikkialla länsimaissa. Kuinka tilannetta perusteltiin julkisessa keskustelussa? Ketkä käyttivät puheenvuoroja aiheesta? Tutkimus pureutuu naisten urheilun ja sukupuolen representaatioihin suomalaisissa lehdissä olympiavuosina 1952–1988.

Olympiavuosien valinta aineistojen ajankohdaksi perustuu siihen, että kirjoittelu urheilusta tiivistyy suurkisavuosina. Urheiludiskurssia toki käydään myös suurkisojen välillä, mutta olympiakisojen merkitys historiallisena, globaalina ja kansoja yhdistävänä tapahtumana tukee juuri olympiavuosien valintaa tutkimuksen kohteeksi. 40 vuoden tarkasteluajanjakso on perusteltu, sillä muutokset sukupuolten yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa rooleissa ovat hitaita. Varsinkin kisojen urheilijavalinnat paljastavat ajan kulttuurin taustalla olevia vaikuttimia. Miesten ja naisten suhteellinen osuus kisajoukkueista lähentyi toisiaan vuosisadan loppua kohti.⁵³ Lisäksi kisojen muuttuvat lajivalikoimat kertovat urheilukulttuurin ja urheilupolitiikan saralla tapahtuneista kehityskuluista.

Tutkimuksessa oli kahdeksan Kansalliskirjastossa ja Merkin arkistossa digitoitua sanoma- ja aikakauslehteä. Lisäksi mukana oli *Urheilulehti*, Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja ja aikalaiskirjallisuutta. Fraasihaut sanapareilla ”naiset kilpailut”, ”naiset olympialaiset”, ”naiset urheilu” ja ”naiset kisat” nostivat tutkimusajalta esiin yhteensä 400 tutkimusartikkelia. Urheilukirjoittamisella on suuri merkitys sukupuolta koskevien kulttuuristen merkitysten tuottajana. Tärkeää on se, kuka puhuu,

⁵¹ Arponen 1981; Hentilä 2019.

⁵² Lavikainen & al, 2022.

⁵³ Ruohonen 2022, 122–123.

käyttää valtaa ja kuinka asioista puhutaan. Suomalaisen keskustelun perusta rakentui jo 1800-luvulta periytyvälle käsitykselle sukupuolten perustavanlaatuisista eroista. Tämä sosiaalinen malli ohjasi myös urheilukulttuuria vielä pitkään 1900-luvulla.⁵⁴

Kontekstoiva lähiluku paljasti olympiavuosien urheilukeskusteluista kolme pääteemaa. Ensimmäinen oli *esteettisyyden* vaatimus naisten urheilulajeille ja -suorituksille. Naisvoimistelun pitkä historia Pohjoismaissa näkyi pitkään siinä, millaisia lajeja naisille ”sallittiin”. Niitä olivat lajit, joissa suorittaminen ei vaatinut äärimmäisiä ponnistuksia ja joita ajan käsityksen mukaan pidettiin naisellisina. Niinpä esimerkiksi voimistelu, uinti tai hiihto täyttivät hyvin vaatimukset. Toisena teemana nousi esiin *doping*-uutisointi ja varsinkin sen kielteinen merkityksellistäminen juuri naisten urheilussa. Aihetta käytettiin naisten urheilun toiseuttamiseen. Kylmä sota vaikutti yhteiskuntajärjestelmien kilpailuun lännen ja idän välillä, ja urheilua käytettiin tässä kamppailussa. Tähän teemaan liittyi myös keskustelu ja toiminta (nais)sukupuolen testaamisesta kansainvälissä suurkisoissa. Tarkastelujakson lopulla esiin nousee vahvana keskustelu *tasa-arvosta*. Yhteiskunnallinen keskustelu ja muutokset niin sosiaali- ja terveystaloudessa kuin perhe- ja työelämässäkin näyttivät suuntaa myös urheilukulttuurille. Kun 1960- ja 1970-lukujen taitteessa Suomen urheilijat naiset saavuttivat menestystä ja kansainvälisen tulostason, myös naisten tuloksia alettiin ja huomioida. Samalla urheilun organisaatioissa alkoi avautua urapolkuja myös naisille.

Osatutkimus 2, Seppo Heikkinen ja Heidi Kurvinen: Suomalaisen lehdistön keskustelu sukupuolten tasa-arvosta urheilussa 1970- ja 1980-luvulla. *Sukupuolentutkimus*, 2024; 2: 7–21.

Keskustelu tasa-arvosta yleistyi suomalaisessa lehdistössä 1970-luvun alussa. Läntisissä maissa naisliikkeen toinen aalto oli ollut nousussa jo 1960-luvulta ja keskustelu sukupuolirooleista sai Suomessakin rinnalleen tasa-arvokeskustelun. Suomalainen yhteiskunta koki suuria muutoksia 1960-luvulta alkaen. Näitä olivat kaupungistuminen, yhteiskunnan rakennemuutos maatalousvaltaisesta kulttuurista kohti teollistumista, koulutuksen mahdollistuminen laajemmille kansanosille ja naisten yhä suurempi työllistyminen kodin ulkopuolelle. Muutokset itsessään ja aikaan liittynyt, vapautuva keskustelukulttuuri vaikuttivat läntisen mallin mukaisesti myös yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Kun naiselle aiemmin sallittu toimintakenttä oli kodin piiri, nyt yhteiskunnallinen kehitys kulki kohti tasa-arvoisempaa mallia.

Myös urheilu tuli mukaan yhdeksi tasa-arvon pelikentistä. Kysyimme, mitkä teemat nousivat esille urheilua koskevassa tasa-arvokeskustelussa 1970–1990 ja keitä olivat tärkeimmät keskustelijat? Artikkelissa tutkittiin kahdeksan suomalaisen leh-

⁵⁴ Osatutkimus 1, 64–65.

den urheiluun liittyvää tasa-arvokeskustelua fraasihakujen ”tasa-arvo urheilu”, ”naiset urheilu”, ”jämställdhet idrott” ja ”jämlighet idrott” pohjalta. Digitoitujen aineistojen tutkimus paljasti, että juuri 1970-luvun alussa tapahtuu näiden ilmaisujen yhteisen esiintymisen voimakas nousu. Muutosvauhti tasoittuu 1980-luvun loppua kohti, ja näin nämä kaksi vuosikymmentä valikoituivat tutkimusajaksi. Tutkimukseen koottiin kaikkiaan 256 aihetta käsittelevää artikkelia.

Diskurssianalyysi ja kontekstoiva lähiluku nostivat esiin kolme keskustelun pääteemaa. Ensimmäinen oli *myönteinen puhe* naisten urheilusta. Laajaa osallistumista ja urheilun hyötyjä kaikille korostettiin entistä enemmän. Uutisointitrendin muutosta edelsi tasa-arvoa käsittelevä keskustelu, kun aiemmin hyvin miehisinä tunnettuihin urheilun johtoeleimiin alettiin nimittää (tai vähintäänkin esittää) myös naisia. 1960- ja 1970-lukujen taitteen suomalaisten naisten kansainvälisen urheilumenestyksen vauhdittamana nousivat naisten *tulosten ja menestyksen* uutisoinnit. Voittojen hetkellä sankarit olivat koko kansan omaisuutta ja kunnia oli jaettava. Alkava urheilun amatöörisääntöjen liudentuminen ja kasvava urheilun kaupallisuus sponsoroinnin myötä vauhdittivat *ulkonäkökeskeisyyden* kasvua urheilujutuissa. ”Missikuluttuurin” luvatussa maassa urheilijoiden vertailut kauneuskuningattariin ohittivat joskus urheilullisten saavutusten uutisoinnin.

Osatutkimusartikkelin kirjoittivat yhteistyössä Seppo Heikkinen ja Heidi Kurvinen. Artikkelin pääajatus, analyysi tasa-arvopuheen noususta 1970–1990 luvuilla, oli Seppo Heikkisen, joka myös kokosi aineiston, lehtien tutkimusartikkelit. Analyysin pohjalta hän ehdotti pääteemoja, jotka sovittiin yhteisesti artikkelin pääluvuiksi. Heikkinen kirjoitti koko artikkelin ensimmäisen käsikirjoituksen, jota Kurvinen kommentoi ja teki ehdotuksia asioiden esitysjärjestyksiin sekä kirjoitti artikkelin tasa-arvoa ja sukupuolta koskevia teoriaosuuksia. Heikkinen hoiti yhteydet julkaisuprosessiin ja sen yhteydessä tehtävään viimeistelyyn täsmennysten osalta osallistuivat molemmat kirjoittajat.

Osatutkimus 3, Seppo Heikkinen ja Jean Lukkarinen: Binäärinen sukupuoli? Urheilun sukupuolitestit suomalaisen lehdistön kirjoituksissa 1965–2000. *Historiallinen aikakauskirja*, 2025; 3: 287–299.

Naisiksi määritellyille ihmisille urheilussa tehtyjen sukupuolitestien historia alkaa jo 1900-luvun alkuvuosikymmenillä. Perusteluna kilpailijoiden tarkastuksille esitettiin pelko siitä, että miehet esiintyisivät naisina naisten sarjoissa. Näin he muodostaisivat uhkan naisille paremman fyysisen suorituskykynsä vuoksi. 1960-luvulla kehitettiin lääketieteellinen menetelmä, ns. *Barr body* -testi, jolla voitiin testata suuria joukkoja nopeasti ja edullisesti. Kansainvälinen olympiakomitea KOK ottikin testin nopeasti käyttöön, ja vuoden 1968 talvi- ja kesäolympiakisoiista lähtien testaus jatkui aina 1990-luvun lopulle asti. Kysymme artikkelissa, kuinka vain naisille tehdyistä

testeistä keskusteltiin suomalaisessa lehdistössä 1960-luvulta massatestauksen päättymiseen 1990-luvulla? Sopiko aiemman tutkimuksen teoria siitä, että itäblokin naisten voimakkaasti parantunut tulostaso sai lännessä aikaan epäilyn kilpailijoiden naiseudesta ja vaikutti osaltaan sukupuolitestien käyttöönottoon? Horjuttiko keskustelu urheilun testeistä tiukkaa sukupuolinäriä laajemminkin yhteiskunnassa?

Aineistomme oli yhdeksän suomalaista digitoitua sanoma- ja aikakauslehteä Kansalliskirjastossa ja Merkin arkistossa. *Urheilulehti* tutkittiin Tahto-museon arkistossa. Ilmiötä kuvaavat fraasihaut ”sukupuolitesti”, ”sukupuolen määrittely”, ”seksitesti”, ”kromosomitesti”, ”sukupuolitarkastus”, ”sukupuolikoe”, ”könstest”, ”sextest” ja ”kromosomtest” nostivat esiin kolmenkymmenenviiden vuoden tutkimusajalta yhteensä 203 artikkelia. Laadullinen diskursisianalyysi yhdessä digitaalisen aihemallinnuksen kanssa nostivat aineistosta esiin kolme keskustelun pääteemaa.

Testauksen vakiintuminen osaksi kansainvälisiä suurkilpailuja oli ensimmäinen teema. Testimenettely pysyikin vain pienin muutoksin samantyyppisenä liki kolme vuosikymmentä ja päättyi testien kritiikkiin ja kylmän sodan päättymiseen. Toinen teema pureutui syihin, jotka vaikuttivat menettelyn vakiintumiseen. Tärkeä syy oli *epäily kilpailijoiden naiseudesta* nopeasti parantuneiden tulosten taustalla. Ideologinen kamppailu lännen ja idän välillä sai monenlaisia muotoja ja urheilu oli vain yksi suurvaltojen kilpakentistä. Kilpailuissa usein altavastajaan olleen lännen oli otettava testi käyttöön, kun perinteisinä pidettyjä naiseuden rajoja koeteltiin. Kolmas pääteema oli testimenettelyn *kritiikki*. Niin lääketieteelliset perustelut menettelyä kohtaan kuin kritiikki vain naisille tehtävää testausta vastaan lisääntyivät testien muodostuessa rutiininomaisiksi. Samalla tiukasti kahteen sukupuoleen sidottu sukupuolikäsitys alkoi murtua osaltaan myös suomalaisten tietentekijöiden kritiikin ansiosta. Testeistä aiheutuneet urheilijoiden henkilökohtaiset tragediat, testauksen eettinen kestättömyys sekä testien menestyksekkäis oikeudellinen haastaminen veivät lopulta kaikille naisille tehtävät massatestit historiaan. Silti niistä ei ole täysin päästy eroon. Kansainvälisillä lajiliitoilla on nykyisin oikeus päättää testitavoista, ja keskustelu aiheen ympärillä jatkuu edelleen.

Osatutkimusartikkelin kirjoittivat yhteistyössä Seppo Heikkinen ja Jean Lukkarinen. Artikkelin pääajatus, analyysi sukupuolen testauksen merkityksestä urheilussa 1965–2000 syntyi keskusteluissa yhteisistä tutkimusintresseistä. Seppo Heikkinen kokosi tutkimusaineiston artikkelit ja teki Topic modeling-analyysin. Hän ehdotti keskusteluista esiin nousevia pääteemoja, jotka hyväksyttiin yhteisesti artikkelin pääluvuiksi. Heikkinen kirjoitti koko artikkelin ensimmäisen käsikirjoituksen, jota Lukkarinen kommentoi ja teki ehdotuksia sekä kirjoitti tutkimuksen lääketieteellistä ja sukupuolihistoriallista osuutta koskeviin kohtiin. Heikkinen hoiti yhteydet julkaisuprosessiin ja sen yhteydessä tehtävät viimeistelyt niin kieliasun kuin toivottujen täsmennysten osalta tehtiin yhteistyössä.

Osatutkimus 4, Seppo Heikkinen: Doping ja sukupuoli – keskustelu Suomen lehdissä 1975–1995. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2025, 74–111.

Dopingilla tarkoitetaan kiellettyjen aineiden ja/tai menetelmien käyttöä urheilutulosten parantamiseen. Se on myös käyttäjälleen vaaraa aiheuttavien menetelmien käyttöä. Doping tuli laajemmin mukaan huippu-urheiluun 1960-luvulla. Edellisellä vuosikymmenellä lääketieteen kehitys oli mahdollistanut anabolisten steroidien kaupallisen tuottamisen. Näiden lääkkeiden vaikutukset urheilijan voimantuottoon ja lihasmassan kasvuun huomattiin nopeasti ja dopingaineiden testaus olympiakisoissa alkoi vuoden 1968 kisojen aikaan. Vuosikymmenten mittaan steroidit olivat yksi käytetyimpiä lääkeaineita ja niinpä positiivisia testituloksia tulikin pääasiassa niistä. Myös naiset käyttivät niitä ja muutokset sukupuolten piirteissä alkoivat näkyä.

Varsinkin voimalajien harrastajien ulkonäkö alkoi muuttua. Aiemmin ihannoitu hoikkuus, perinteisesti vaadittu ulkonäkö ja esteettisten lajien valta eivät enää hallinneetkaan kilpaurheilua. Perinteinen käsitys sukupuolesta, urheilun naiskuva, muuttui.⁵⁵

Kysyin tutkimuksessa, millaiset sukupuolittuneet teemat nousivat esiin doping-uutisoinnissa Suomessa 1975–1995? Miten muutoksessa ollut urheilun naiskuva näkyi uutisoinnissa? Ketkä käyttivät puheenvuoroja aiheesta ja millaisia puhetapoja käytettiin?

Suurvaltojen kilpailu myös urheilussa sai aikaan kiellettyjen menetelmien yleistymisen niin itäblokin maissa kuin länsimaissakin. Myös naisten positiiviset testitulokset ja niiden uutisointi olivat arkipäivää 1970-luvulla. Kylmän sodan päätyttyä tehty tutkimus on osoittanut, että esimerkiksi Itä-Saksassa oli valtiojohtoinen doping-ohjelma, jolla nuoria urheilijoita ”valmennettiin” kohti kilpailua länttä vastaan.⁵⁶ Doping uutisten määrä ja myös naisten osuus positiivisten tulosten antajina kasvoi 1970-luvulta alkaen seuraavat pari vuosikymmentä. Myös uusia keinoja tuli mukaan epohormonin ja veritankkauksen muodossa.

Tutkimuksen aineistona oli yhteensä yksitoista sanoma- ja aikakauslehteä Kansalliskirjastossa, Merkin arkistossa ja Tahto-museon arkistossa. Artikkelihaussa Kansalliskirjaston digitoidussa aineistossa käytin hakufraaseja ”nainen doping” ja ”kvinna doping” yhdistettynä hakusanojen läheisyysoperaattoriin 40 sanan mukaan. Fraasihaualla kokosin yhteensä 200 tutkimusartikkelia.

Diskurssianalyysiin pohjaava kontekstoiva lähiluku nosti aineistosta kolme tutkimusaihetta käsittelevää diskurssia. Ensimmäinen oli *terveysperusteisiin* vetoava naisten dopingin vastustus. Varsinkin naisille dopingin katsottiin olevan vakava uhka juuri terveydellisin argumentein. Toinen diskurssi analysoi uutisoinnin *eroja*

⁵⁵ Osatutkimus 4, 77.

⁵⁶ Berendonk 1991; Hartiala 1997.

miesten ja naisten dopingiin suhtautumisessa. Aiheesta vaikeneminen tai vain minimitiedon julkaiseminen kertoo koko urheiluyhteisölle vaikean aiheen olemassaolosta. Kolmas pääteema nosti esiin doping-utisoinnin naisten urheilua toiseuttavat menettelytavat ja niiden yhteyden *naiseuden muutosten* kuvaamiseen. Doping-uutisointi korostikin perinteiseksi koetun naisellisuuden vähenemistä dopingin käytön seurauksena.

Osatutkimuksen 4 kirjoittaja on Seppo Heikkinen.

Taulukossa 2 kokoan kaikissa osatutkimuksissa esiin nousseet pääkeskusteluteemat. Kunkin teeman käsittely muodostaa myös kyseisen osatutkimuksen yhden pääluvun. Samalla jokainen esiin noussut pääteema on osaltaan vastaus artikkelin tutkimuskysymykseen.

Taulukko 2. Osatutkimuksissa esiin nousevat pääkeskusteluteemat.

	Osatutkimus 1	Osatutkimus 2	Osatutkimus 3	Osatutkimus 4
Artikkeliin otsikko	<i>Naisten ja miesten lajit? Keskustelu urheilulajien sukupuolittuneisuudesta suomalaisessa lehdistössä olympiavuosina 1952–1988</i>	<i>Suomalaisen lehdistön keskustelu sukupuolten tasa-arvosta urheilussa 1970- ja 1980-luvulla</i>	<i>Binäärinen sukupuoli? Urheilun sukupuolitestit suomalaisen lehdistön kirjoituksissa 1965–2000</i>	<i>Doping ja sukupuoli - keskustelu Suomen lehdistössä 1975–1995</i>
Teema 1	Esteettisyyden vaatimus naisten urheilulle	Myönteinen puhe naisten osallistumismahdollisuuksista	Sukupuolen testauksen vakiintuminen osaksi kv-suurkisojen ohjelmaa	Terveysperustein naisten dopingia vastaan
Teema 2	Doping-uutisointi ja sen merkityksellistämisen naisten urheilun kontekstissa	Naisten kilpailumestyyksien nousu ja kisatulosten uutisoinnin kasvu	Julkipuhutut syyt testauksen taustalla: Epäily kilpailijoiden naiseudesta, kylmä sota ja sukupuoliroolit	Miesten ja naisten doping – uutisoinnin erot
Teema 3	Tasa-arvoteman nousu naisten urheilusta uutisoitaessa	Urheilun uutisointiin liittyvä ulkonäkökeskeisyys	Testauksen kritiikki, sukupuolibinäärin horjumisen ja masstestien päättymisen	Naiseuden muutokset ja doping – toiseuttava uutisointitapa

2 Aineistot, keskeiset käsitteet ja tutkimusmenetelmät

2.1 Tutkimusaineistot

Osatutkimusten perusaineisto koostuu suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien tutkimuskysymyksiin liittyvistä artikkeleista, joita on kaikissa osatutkimuksissa yhteensä 1059 kpl. Mukana ovat lehdet *Anna*, *Apu*, *Etelä-Suomen Sanomat*, *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilta-Sanomat*, *Liikunta ja Tiede*, *Länsi-Savo*, *Maaseudun Tulevaisuus*, *Suomen Kuvalehti*, *Uusi Suomi*, *Urheilulehti* ja *Stadion*. Lehtivalikoima koostuu pääosin yleislehdistä ja niissä käydyistä tutkimuskysymyksiin vastaavista urheilukeskusteluista. Lehdet ovat laajasti levinneitä ja otoksen alueellinen kattavuus on hyvä. Pääosa lehdistä on valtakunnallisia. *Länsi-Savon* jakelualue kattaa Etelä-Savon ja *Etelä-Suomen Sanomien* Päijät-Hämeen maakunnan. Näissä kahdessa maakunnallisessa lehdessä urheilu-uutisointi oli tutkimusaikana aktiivista, ne ovat kattavasti digitoituja ja ne nousivat esiin fraasihakuihin perustuvassa aineistohauissa. Koko aineistossa on mukana useita sanomalehtiä, aikakauslehtiä ja myös urheiluun erikoistuneita julkaisuja. Erilaiset lukijakunnat kaupungeissa ja maaseudulla ovat mukana, kuten myös ruotsinkielinen tilaajakunta.

Pääosa artikkeleista on suomalaisten toimittajien kirjoittamia. Mukana on myös tutkimusaiheen mukaan vaihteleva määrä kuhunkin aiheeseen liittyviä artikkeleita ulkomaisista julkaisuista ja kansainvälisiltä uutistoimistoilta. Uutisista ja laajemmista artikkeleista nousevat esiin suomalaisen urheilun ja suomalaisten urheilijoiden tarinat. Joissakin aiheissa, kuten ulkonäkökeskeisyys, doping ja sukupuolen testauksen historia, analysoidaan myös ulkomaisten urheilijoiden kokemuksia. Aineisto koostuu sekä pelkästä tekstisisällöstä että myös urheilujutuista, joissa on käsiteltyyn aiheeseen liittyviä kuvia.

Suurin osa aineistosta on digitoitua Kansalliskirjaston ja Merkin arkiston (entinen Päivälehdien arkisto) lehtiaineistoa. Digitoitu aineisto mahdollistaa tutkimuksessa määrällisten, digitaalisten menetelmien käytön. Tässä tutkimuksessa niitä ovat fraasihaut aineistoista ja aihemallinnus. Molemmat tukevat laadullista menetelmää, diskurssianalyysiä, joka on päämenetelmäni. Aineiston digitointi myös helpottaa valittujen artikkelien tallentamista, vertailua ja uudelleenlukua. Kansalliskirjastossa digitoituidut artikkelit on tallennettu kirjaston tarjoamaan leikekirjapalveluun, jossa niitä

voi tarkastella esimerkiksi aikajärjestyksessä tai lehdittäin.⁵⁷ Koska *Helsingin Sanomat* ja *Ilta-Sanomat* ovat Kansalliskirjastossa digitoituna vain vuoden 1979 loppuun, on niiden digitoidut numerot tutkittu Merkin arkistossa. Digitoimattomia aineistoja olivat *Urheilulehti*, *Stadion-lehti* ja *Liikunta ja Tiede-lehti*, joita tutkin Tahto-museon arkistossa.

Aineistossa sanomalehtien osuus korostuu. Urheilu-uutisia on tutkimusaikana kattavasti juuri sanomalehdissä, sillä niissä omat urheilutoimitukset pitivät huolta uutisoinnin ajankohtaisuudesta. Aikakauslehtien artikkeleissa taas pystytään syvennymään käsillä olevaan aiheeseen usein paremmin. Vaikka aikakauslehtiä on otoksessa vähemmän, on niiden esiin nostamia aiheita ja analyysejä käsitelty myös tutkimusanalyysissä.

Artikkelivalikoimaa tukee aikalaiskirjallisuus. Jokaisen osatutkimuksen aineistoa täydentää tutkimusaikana julkaistut aiheeseen pureutuvat teokset ja artikkelit urheilukulttuurin, lääketieteen, valmennuksen tai henkilöhistorian alueilta. Omana aikanaan niillä oli merkitys mielipiteiden muokkaajina ja aiheeseensa liittyvien ajatusten esiin nostajina. Kirjoitusten aiheet käsitelivät naisten roolia urheilussa, tasa-arvokysymyksiä, dopingin käytön laajuutta ja merkitystä urheilussa tai kilpailijamaiden valmennuksellisia menetelmiä. Usein vapaamuotiset tekstit saattoivatkin nostaa esiin näkökulmia, jotka tiukassa uutisoinnissa tai tieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa eivät olisi saaneet vastaavaa huomiota. Näin aikalaiskirjallisuus keskustelee uutisartikkeleiden tekstien kanssa. Yhteenvedo-osan lähdeluettelossa aikalaiskirjallisuudeksi listaamani teokset toimivat näin myös tutkimusaineistona, joiden tekstejä analysoin yhdessä pääaineistoni, lehtiartikkeleiden kanssa.

Lehdistön ja laajemmin median vaikutusmahdollisuudet ihmisten mielipiteisiin on tunnustettu. Kyse on vallasta, jolla vaikutetaan yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja jonka toimintatapoja on siksi tärkeää tutkia. Keskittyminen urheilu-uutisiin rajaa esim. naistenlehtien osuuden aineistossa pieneksi ja niiden esitykset aiheesta voisivatkin olla oman tutkimuksensa aihe.⁵⁸

Taulukossa 3 esitän tutkittujen lehtien julkaisupaikkakunnat, levikit ja osatutkimukset, joissa lehti on mukana.

⁵⁷ Kansalliskirjasto: <https://tietolinja.kansalliskirjasto.fi/2019-1/1901-leikkeet/> (haettu 27.9.2024)

⁵⁸ Anna-lehden digitointi aloitettiin Kansalliskirjastossa väitöskirjatyöni loppuvaiheessa ja ensimmäiset digitoidut vuosikerrat alkavat vuodesta 1978 (tilanne marraskuussa 2025).

Taulukko 3. Tutkimusaineiston lehtien perustiedot ja osatutkimukset, joissa lehti mukana.

Lehti	Julkaisupaikka Levikkialue	Levikki 1980 ⁵⁹	Lehti mukana osatutkimuksessa
Anna	Helsinki Valtakunnallinen	162 858 ⁶⁰	4
Apu	Helsinki Valtakunnallinen	302 900 ⁶¹	3,4
Etelä-Suomen Sanomat	Lahti Maakunnallinen	61 900 ⁶²	2,3,4
Helsingin Sanomat	Helsinki Valtakunnallinen	393 697 ⁶³	1,2,3,4
Hufvudstadsbladet	Helsinki Valtakunnallinen	63 924 ⁶⁴	1,2,3,4
Ilta-Sanomat	Helsinki Valtakunnallinen	120 186 ⁶⁵	1,2,3,4
Länsi-Savo	Mikkeli Maakunnallinen	26 418 ⁶⁶	1,2,3,4
Maaseudun Tulevaisuus	Helsinki Valtakunnallinen	125 305 ⁶⁷	1,2,3,4
Suomen Kuvalehti	Helsinki Valtakunnallinen	127 810 ⁶⁸	1,2,3,4
(Stadion) Liikunta ja Tiede ⁶⁹	Helsinki Valtakunnallinen		1
Uusi Suomi	Helsinki Valtakunnallinen	84 810 ⁷⁰	1,2,3,4
Urheilulehti	Helsinki Valtakunnallinen	40 000 ⁷¹	1, 3, 4

⁵⁹ Levikin tarkastusajankohdaksi valittu vuosi 1980, jona mitattu levikki edustaa ao. lehden tutkimusajan keskimääräistä levikkiä.

⁶⁰ Levikintarkastus Oy, Annan levikki vuonna 1991. <https://www.hs.fi/talous/art-2000003098411.html> (25.8.2025).

⁶¹ Kohvakka 1991, 45

⁶² Turpeinen 2000, 381.

⁶³ Jensen-Eriksen et al 2019, 422.

⁶⁴ Salminen 1981, 250.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Stadion-lehti muuttui Liikunta ja Tiede -lehdeksi vuonna 1980.

⁷⁰ Salminen 1981, 250.

⁷¹ Arponen 1997, 179.

Osatutkimus 1, aineistot

Tutkimuksessa hain vastauksia siihen, miksi naisten lajivalikoima varsinkin yleisurheilussa oli huomattavan suppea aina 1900-luvun lopulle saakka verrattuna miesten kilpailuihin. Kuinka lajivalikoima muuttui sotien jälkeisinä vuosikymmeninä, mitkä tekijät vaikuttivat muutokseen, ja kuinka aiheesta keskusteltiin? Ajanjaksoa tarkastellessani huomasin, että likimain sama määrä yleisurheilun kilpailulajeja saavutettiin vasta vuosituhannen taitteessa.

Aineistona oli yhdeksän suomalaisen sanoma- ja aikakauslehden naisten kilpailuja ja urheilun tasa-arvoa koskevia artikkeleita olympiavuosilta 1952–1988. Aikarajaukselle osuu kaikkiaan kymmenen olympiavuotta. Mukana ovat koko olympiavuoden numerot seuraavilta lehdiltä: *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilta-Sanomat*, *Länsi-Savo*, *Maaseudun Tulevaisuus*, *Suomen Kuvalehti* ja *Uusi Suomi*. Tahto-museon arkistossa tutkin *Suomen Urheilulehden* artikkelit kesä- ja talviolympiakuukauden ajalta. Mukana on myös samasta arkistosta Liikuntatieteellisen Seuran julkaisut *Stadion*- ja *Liikunta & Tiede* -lehdet vuosilta 1964–1988. Kansalliskirjaston digitoitujen aineistojen lisäksi käytin Merkin arkistossa olevia *Helsingin Sanomien* ja *Ilta-Sanomien* numeroita vuosilta 1980–1988.

Mukana oli myös urheilulääketiedettä ja urheilukulttuuria käsitteleviä aikalais-teoksia. Niitä olivat ajan dopingkulttuuria pohtiva Markku Alénin *Anaboliset hormonit ja urheilu*, Kaarlo Hartialan *Urheilun kahdet kasvot*, *Terve sielu terveessä ruumiissa vai rahan ja dopingin vallassa*, Esko Pirisen toimittama *Terve urheilun maa* ja Seppo Pänkäläisen *Suomalainen doping*.

Tutkimusajan vuosikymmenien tutkimuskirjallisuutta edustivat Seppo Pänkäläisen *Suomalainen urheilujournalismi*, Antti O. Arposen toimittama *Suomen urheilu, SVUL 1900–1980* ja saman kirjoittajan *Amatööreistä ammattilaisiksi Urheilutoimittajain liitto 1931–1991*, joka kuvaa urheilutoimitusten hidasta muutosta miesvaltaisista kohti moniarvoisempaa työyhteisöä. Naisliikkeen merkitystä urheilussa pohti Hollis Elkinsin artikkeli vuodelta 1978: *Time for a Change: Women's Athletics and the Women's Movement*.⁷²

Kultakin olympiavuodelta valitsin viisi artikkelia jokaisesta lehdestä. Tutkimusartikkelien valintaperusteena oli fraasihaun jälkeen artikkelissa esillä ollut keskustelu sukupuolten tasa-arvosta sekä mahdollisuuksista kilpailuun, osallistumiseen ja johtamiseen.⁷³ Lisäksi selkeät kannanotot sukupuolittuneen kilpailulajijakauman puolesta ja sitä vastaan ovat esillä. Näin kokosin jokaiselta olympiavuodelta 40 artikkelia eli yhteensä tutkimusaineisto koostui 400 artikkelista. Tahto-museon ja Mer-

⁷² Elkins 1978.

⁷³ Artikkelien fraasihaut: ks. edellä osatutkimusten tiivistelmät.

kin arkistossa tutkittuja artikkeleita lukuun ottamatta tutkimusartikkelit tallennettiin Kansalliskirjaston leikekirjapalveluun.

Osatutkimus 2, aineistot

Osatutkimuksessa analysoitiin 1970- ja 1980-luvulla Suomen lehdistössä urheilun kontekstissa käytyä keskustelua tasa-arvosta. Tasa-arvokeskustelu oli vauhdittunut 1960-luvun lopulta alkaen ja se kiihtyi edelleen 1970-luvulla saavuttaen eräänlaisen tasanteen 1980-luvun lopulla. Tämä keskusteluaiheen ajallinen kasvu paljastui hakufraaseille tehdyssä frekvenssianalyyysissä, joka osoitti huomattavan nousun ilmaisujen käytössä juuri 1970-luvulta alkaen. Millaisesta keskustelusta oli kyse, ketkä puhuivat ja kuinka tasa-arvo urheilukulttuurissa kehittyi noina vuosikymmeninä?

Tutkimusartikkelin aineisto koostui kahdeksan suomalaisen lehden urheilukeskusteluista vuosilta 1970–1990. Lehdet ovat *Etelä-Suomen Sanomat*, *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilta-Sanomat*, *Länsi-Savo*, *Maaseudun Tulevaisuus*, *Suomen Kuvalehti* ja *Uusi Suomi*.

Aikakauden tutkimuskirjallisuutta edustivat Antti O. Arposen *Amatööreistä ammattilaisiksi Urheilutoimittajain liitto 1931–1991*, *Olympiakisat Ateenasta Atlantaan* ja Kalevi Heinilän toimittama *Nainen suomalaisessa liikuntakulttuurissa*. Tasa-arvotema käsiteltiin Anneli Anttosen et al toimittamassa *Naisten hyvinvointivaltio*-teoksessa ja Leila Räsäsen toimittamassa Opetusministeriön julkaisussa *Mies – nainen – ihminen. Tieteen näkemyksiä sukupuolten eroista ja tasa-arvosta*.

Jokaisesta lehdestä valittiin kahdeksan tekstiä viiden vuoden jaksoissa: 1970–1974, 1975–1979, 1980–1984 ja 1985–1990. Tutkimukseen valittiin fraasihaun jälkeinen artikkelit, jotka käsittelivät laajemmin tasa-arvokysymyksiä urheilussa, naisten mahdollisuuksia osallistua urheiluun tai tulla valituksi erilaisiin tehtäviin. Myös naisten mahdollisuuksia vastustavia puheenvuoroja valittiin mukaan. Mukana oli kaikkiaan 256 artikkelia, joista kaikki ovat Kansalliskirjastossa digitoituja ja tallennettuja leikekirjapalveluun. Tasa-arvoon liittyvien ilmaisujen määrä lehdissä kohosi 1970-luvun alussa tasolle, jolla se säilyi seuraavat parikymmentä vuotta. Eniten tasa-arvoon liittyviä ilmaisuja oli pääkaupunkiseudulla eniten luetuissa *Helsingin Sanomissa* ja *Uudessa Suomessa*. Tutkimusajan lopulla *Ilta-Sanomat* ja *Etelä-Suomen Sanomat* ohittivat *Uuden Suomen*.

Osatutkimus 3, aineistot

Tutkimus pureutui kansainvälisissä suurkisoissa naisille tehtyihin sukupuolitesteihin. Miksi laajat massatestaukset aloitettiin ja miksi menettely säilyi rutiinina kolmisenkymmentä vuotta? Kuinka aiheesta keskusteltiin suomalaisessa lehdis-

tössä? Ketkä käyttivät puheenvuoroja ja horjuttiko keskustelu urheilussa pitkään jatkunutta sukupuolibinääriä?

Artikkelin tutkimusaineistona oli yhdeksän sanoma- ja yleisaikakauslehteä vuosilta 1965–2000. Lehdet olivat niissä esiintyneiden hakufraasien lukumäärien mukaisessa järjestyksessä: *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Etelä-Suomen Sanomat*, *Ilta-Sanomat*, *Uusi Suomi*, *Länsi-Savo*, *Apu*, *Urheilulehti* ja *Suomen Kuvalehti*.

Aikalaistutkimusta osatutkimuksessa edusti mm. testien lääketieteelliseen kehitykseen liittyvä Murray L. Barrin ja Keith L. Mooren artikkeli *Lancet*-lehdessä vuodelta 1955.⁷⁴ Saman aikakauden teksti on Peter C. Dykstran kirjoitus *American Journal of Pathology* -lehdessä vuodelta 1958.⁷⁵ Suomalaiset lääketieteen tutkijat Albert de la Chapelle ja Esko Suomalainen ovat mukana 1960- ja 1980-lukujen keskusteluissa useilla artikkeleillaan *Duodecim*- ja *JAMA*-julkaisuissa.

Tutkimustehtävämme aloitimme tutkimalla urheilun kontekstissa tapahtuvaan sukupuolen testaukseen liittyvien fraasien esiintymistä lehtiteksteissä. Fraasihaun jälkeen valittiin mukaan kaikkiaan 203 tutkimusartikkelia. Niistä 107 on digitoitua suomenkielistä ja 37 digitoitua ruotsinkielistä artikkelia. Kansalliskirjastossa digitoidun aineiston artikkelit on tallennettu kirjaston leikekirjapalveluun. Merkin kirjastossa tutkittu aineisto kattaa kaikkiaan 59 artikkelia *Helsingin Sanomista* ja *Ilta-Sanomista*. Urheilulehdistöä edusti *Suomen Urheilulehti*, josta artikkelit tutkittiin tutkimusajan kesä- ja talviolympiakuukauden ajalta Tahto-museon arkistossa.

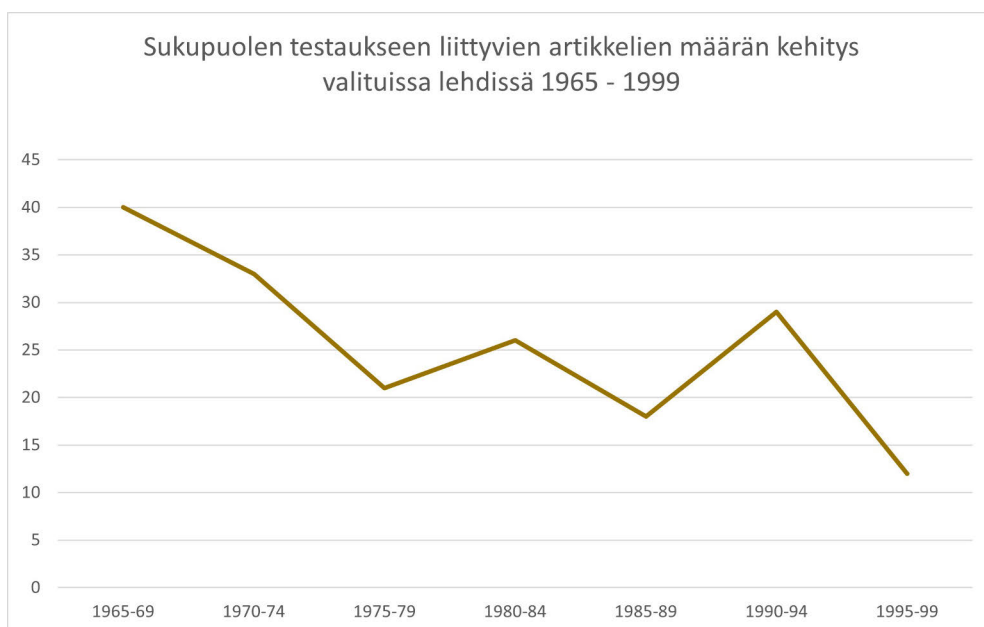
Aineistoanalyysiä kuvaava taulukko 4 näyttää valittujen fraasien esiintymisen muutoksen tutkimusajan digitoidussa aineistossa.

⁷⁴ Barr & Moore 1995

⁷⁵ Dykstra 1958.

Taulukko 4. Sukupuolen testaukseen liittyvien fraasien esiintyminen valituissa lehdissä vuodesta 1965 vuoteen 1999. Alla tulosten yhteenvetokuvaaja, josta havaitsemme uutisaiheen ajan kuluessa alenevan trendin. Taulukko Seppo Heikkinen.

Aikaväli 5 vuotta	HS	HBL	ESS	IS	US	Länsi-Savo	Apu	SK	YHT
1965–69	7	14	7	6	3	3	0	0	40
1970–74	9	5	9	3	5	1	0	1	33
1975–79	5	4	4	2	4	0	1	1	21
1980–84	7	8	6	0	3	0	0	2	26
1985–89	6	2	3	4	1	2	0	0	18
1990–94	7	5	5	3	2	3	1	3	29
1995–99	7	0	1	1	0	2	1	0	12
yht.	48	38	35	19	18	11	3	7	179

Osatutkimus 4, aineistot

Tutkimuksessa analysoin lehdistön sukupuolittunutta uutisointia dopingista vuosina 1975–1995. Doping oli noussut tärkeäksi urheilun uutisaiheeksi jo 1960-luvulla. Aineiden käytön kasvaessa ja testauksen alettua 1960-luvun lopulla myös uutisointi aiheesta kiihtyi. Kuinka naisten dopingista keskusteltiin, miten muutoksessa ollut urheilun naiskuva näkyi tässä uutisoinnissa, ketkä käyttivät puheenvuoroja ja erosiko miesten ja naisten doping-uutisointi toisistaan?

Tutkimuksen aineistona oli yksitoista sanoma- ja aikakauslehteä Kansalliskirjastossa, Merkin arkistossa ja Tahto-museon arkistossa. Lehdet olivat *Anna*, *Apu*, *Etelä-Suomen Sanomat*, *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilta-Sanomat*, *Länsi-Savo*, *Maaseudun Tulevaisuus*, *Suomen Kuvalehti*, *Uusi Suomi*, ja *Urheilulehti*.

Kotimaista aikalaiskirjallisuutta edustivat Markku Siukosen toimittama *Doping: Raportti lääkeaineiden väärinkäytöstä urheilussa* ja Kaarlo Hartialan *Urheilun kahdet kasvot: Terve sielu terveessä ruumiissa vai rahan ja dopingin vallassa*. Itä-Saksan dopingia aikana kuvasi heti kylmän sodan jälkeen ilmestynyt Brigitte Berendonkin *Doping: Kultaa, kunniaa, kurjuutta*.

Aineistoon kohdistetulla fraasihauulla kokosin kaikkiaan 200 tutkimusartikkelia. Artikkelit, joissa urheileva nainen ja doping-aihe yhdistettiin, yleistyivät 1970-luvun puolivälistä alkaen voimakkaasti. Ilmaisujen yhteisen esiintymisen nousu jatkui aina 1990-luvun puoleenväliin saakka. Kansalliskirjaston aineistosta valitut artikkelit on tallennettu kirjaston leikekirjapalveluun. *Ilta-Sanomien* ja *Helsingin Sanomien* aineistot vuosilta 1980–1995 tutkin Merkin arkistossa. *Urheilulehden* numerot tutkimusajan kesä- ja talviolympiakuukausien ajalta tutkin Tahto-museossa.

2.2 Keskeiset käsitteet

Sukupuolittuneisuus tarkoittaa sukupuolten erilaista kohtelua niin diskursseissa kuin arkielämän toimissa. Sukupuolittuneet käytänteet muokkaavat ja ylläpitävät sukupuolieroja ja -järjestystä. Käytännön esimerkki urheilussa oli pitkään Suomessakin vallinnut lajijako, jossa naisille ”sallittiin” vain valikoituja, historiallisesti heille osoitettuja lajeja, joita pidettiin mm. esteettisinä. Esteettiset vaatimukset naisten urheilussa pohjasivat voimisteluperinteeseen. Vuosisadan alussa Suomeen juurtunut antiikin ihanteita korostava naisvoimisteluideologia oli vielä sotien jälkeenkin vahva. Ruotsalaisen Pehr Henrik Lingin (1776–1839) mukaan nimetylle lingiläiselle voimistelusuuntaukselle oli ominaista tasa-arvoisuus (kaikki olivat rivissä yhdenveroisia) ja samalla kilpailuvastaisuus. Voimistelu tarkoitti tuolloin terveyttä ylläpitävää, ei-kilpailullista ja usein ohjattua joukkovoimistelua.⁷⁶ Viimeksi mainittu jäi pysyväksi tunnusmerkiksi naisvoimistelulle pitkälle kohti vuosituhannen loppua, kuten historioitsija Leena Laine on osoittanut.⁷⁷ Myös sukupuolittuneet erot palkkioissa tai naisten urheilun erilainen kuvaus tiedotusvälineissä ovat esimerkkejä kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuneista käsityksistä ja toimintatavoista.

Sukupuolibinääri eli kaksijakoinen sukupuolikäsitys tarkoittaa ajattelutapaa, jossa sukupuolia ajatellaan olevan kaksi, nainen ja mies. Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan ei-binäärisellä henkilöllä, jonka sukupuoli-identiteetti ei sovi kaksinapaiseen nai-

⁷⁶ Sarje 2010, 88–92.

⁷⁷ Laine 1996a, 40–41.

nen–mies -jakoon. Ihmisen sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan ihmisen omaa kokemusta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Näin identiteetti voi olla binäärinen tai ei-binäärinen ja hän voi olla esimerkiksi muunsukupuolinen, sukupuoliaton, intersukupuolinen tai kokemus sukupuolesta voi puuttua kokonaan.⁷⁸ Transsukupuolinen on henkilö, jonka sukupuoli ei vastaa hänelle syntymässä määritettyä sukupuolta.⁷⁹ Kaksinapainen sukupuolijako hallitsee kilpaurheilua edelleen. Kilpailuihin hyväksytään yleisesti vain joko mies tai nainen; omiin sarjoihinsa.

Tämän tutkimuksen kohteena olleina vuosikymmeninä kaksinapainen sukupuolikäsitys hallitsi urheilun kontekstissa käytyä tasa-arvopuhetta. Työni analyyseissä ymmärrän *sukupuolen* sukupuolentutkija Judith Butlerin (s. 1956) tapaan performatiiviseksi, eli sukupuolta tuotetaan toistuvilla kielellisillä ja ruumiillisilla teoilla.⁸⁰ Journalismilla on tässä oma merkityksensä sen toistaessa ja vahvistaessa sukupuoli-rooleja. Toisaalta sillä on mahdollisuus myös kyseenalaistaa rooleja. Tutkimuskirjallisuus korostaa sukupuolentutkija Joan Scottin (s. 1941) artikkelin *Gender: A Useful Category of Historical Analysis* (1986) merkitystä niin sukupuolentutkimukselle kuin yleisemminkin historian tutkimukselle. Artikkelissa Scott osoittaa, että sukupuoli, luokka ja etnisyys vaikuttavat ihmisten välillä ja että ne ovat sosiaalisen ja kulttuurisen vallan rakentumisen taustalla. Hän pohtii monitahoisesti sukupuolten epätasa-arvon syitä, historiaa ja keinoja puuttua oleviin negatiivisiin rakenteisiin. Samalla hän nostaa käsitteen *gender*, kulttuurinen sukupuoli, käyttökelpoiseksi käsitteeksi historian tutkimuksessa. Julkisessa keskustelussa, diskursseissa, sukupuoli määrittää osaltaan sen millaisia tekoja tai sanoja yksilölle kulloinkin sallitaan tai millainen ulkomuoto on hyväksytty.⁸¹ Sukupuoli ymmärretäänkin nykyään ”moninaisena ja muuttavana, ihmisen identiteetin osana ja ilmaisuvälineenä, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden ilmentymänä”.⁸²

Sukupuolisopimus on joukko selvästi ilmaistuja tai piileviä sääntöjä, jotka hallitsevat sukupuolten välistä suhdetta. Niissä miehille ja naisille annetaan eri elämämpiirit ja arvot, vastuualueet ja velvoitteet. Sopimusta pidetään yllä kolmella tasolla: kulttuurinen ylärakenne (yhteiskunnan normit ja arvot), instituutiot (perheen hyvinvointi, koulutus ja työllisyysjärjestelmät) sekä sosialisatioprosessit (erityisesti perheen sisällä).⁸³ Pohjoismaissa tunnistetun sukupuolisopimuksen ajatuksen toi tutki-

⁷⁸ Lammensalo 2021.

⁷⁹ Trasek 2025; Terveyskirjasto 2025.

⁸⁰ Butler 2006, 9–10; Butler 2024; Salonen et al 2024, 11; Hämäläinen et al 2024, 14.

⁸¹ Scott 1986.

⁸² Hämäläinen et al 2024, 11; Parhi & Sudenkaarre 2018.

⁸³ European Institute for Gender Equality, käsitteet 2016: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1152?language_content_entity=fi (luettu 5.2.2025).

mukseen ruotsalainen historioitsija ja sukupuolentutkija Yvonne Hirdman 1980-luvun lopulla.⁸⁴

Kulttuuri tarkoittaa laajasti ymmärrettynä kaikkia tapoja, arvoja, tietoja ja normeja, joiden varaan ihmisyhteisön elämä on rakentunut. Samalla tavalla *urheilukulttuuri* sisältää kaikkia edellä mainittuja. Sillä on taloudellisia, poliittisia, yhteiskunnallisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Urheilukulttuuri on kokonaisuus, joka kattaa niin liikunnan kuin sääntöjen mukaisen kilpaurheilun sekä laajemmin niiden vaikutukset yhteiskuntaan. Kansallisuuksien välinen kilpailu antaa oman historiallisen leimansa urheilukulttuurin käsitteelle varsinkin huippu-urheilun kautta. Kilpaurheilun historiallinen tausta on antiikin Kreikassa, jossa Olympian kisoja pidettiin jo satoja vuosia ennen ajanlaskun alkua. Läntisessä Euroopassa, varsinkin Englannissa, urheilukilpailujen läpimurto tapahtui 1800-luvulla ja Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmenellä. Kilpaurheilu on sääntöjen mukaista, usein seurojen tai instituutioiden järjestämää tavoitteellista kilvoittelua voitosta.⁸⁵ Kilpaurheilu voidaan jakaa tulos- ja sääntöurheiluun. Tulosurheilussa tavoitteena on saavuttaa kilpailijoita parempi tulos, kun taas sääntöurheilussa kisataan sääntöjen parhaasta noudattamisesta.

Tasa-arvo käsitetään työssäni tutkimusajan alkuperäisaineistosta nousevana. Tasa-arvon käsite on historiallisesti ja lainsäädännössä Suomessa liitetty kahteen sukupuoleen. Siihen liittyy aina poliittista kamppailua, joka saa olennaisen sisältönsä ja merkityksensä ajassa ja paikassa. Tekstien analyysissä tasa-arvo ymmärretään syrjimättömyytenä, ihmisoikeutena. Siten se kuuluu kaikille sukupuoleen, ikään, seksuaaliseen suuntautumiseen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn katso-matta.⁸⁶ Suomessa tasa-arvotyö oli sotien jälkeisinä vuosikymmeninä osa hyvinvointivaltion politiikkaa ja siihen pyrittiin sosiaalipoliittisten tavoitteiden kautta.⁸⁷ 1980-luvulta alkaen taas on pyritty syrjimyksen purkamiseen ja yksilöiden oikeuksien parantamiseen rakenteiden muuttamisen avulla. Luotettiin valtion kautta toimimiseen ja siirryttiin sosiaalipoliitikasta kohti oikeuksia. Tasa-arvon ideasta oltiin siirtymässä kohti *yhdenvertaisuuden* käsitettä.⁸⁸

Yhdenvertaisuus tarkoittaa ihmisten samanarvoisuutta riippumatta heidän sukupuolestaan, iästä, etnisestä tai kansallisesta taustastaan, kielestä, uskonnollisesta vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, sukupuolisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Suomen urheilun eettinen keskus SUEK kirjoittaa vuonna 2024 yhdenvertaisuudesta näin: ”Liikunnassa ja urheilussa

⁸⁴ Hirdman 1988; Julkunen 1994; Pylkkänen 1999, 27; Julkunen 1999, 80; Holli et al 2002.

⁸⁵ Kokkonen 2015, 29.

⁸⁶ Kantola et al 2012, 11.

⁸⁷ Kantola et al 2012, 9–14.

⁸⁸ Julkunen 2016.

yhdenvertaisuusnäkökulma liittyy läheisesti etenkin monikulttuurisuuden, erityisliikunnan ja vammaisurheilun, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen, liikunnan harrastamisen tasavertaisten mahdollisuuksien sekä häirinnän teemoihin.”⁸⁹

2.3 Tutkimusmenetelmät ja teoreettinen viitekehys

Sukupuoli on läsnä kaikessa inhimillisessä toiminnassa ja niin myös liikunta- ja urheilukulttuurissa. Siellä se tulee esiin ehkä merkitsevämmin kuin monella arkielämän osa-alueilla. Jako miesten ja naisten sarjoihin korostaa sukupuoliroolien kaksijakoisuutta, dikotomiaa. Miehen ja naisen mahdollisuudet suoritua fyysisistä ponnistuksista ovat erilaiset. Tätä seikkaa on usein käytetty perusteena sille, ettei naisille tulisi sallia samoja mahdollisuuksia tai samoja kilpailulajeja kuin miehille.

Jo aiemmin viitattu Joan Scottin kirjoitus sukupuolen käsitteestä ilmestyi keskellä tämän työn tutkimusaikaa vuonna 1986. Historioitsija Soile Ylivuoren mukaan naishistoria alkoi juuri tuolloin muuttua kohti sosiaalisesti, kulttuurisesti ja kielellisesti tuotettujen sukupuolten historiaa.⁹⁰ Ylivuori tiivistää nykyaikaisen tutkimuksen käsityksen sukupuolesta moninaisena, ei-binäärisenä kategoriana. Siihen sisältyvät sukupuolen ilmaisu ja yhteiskunnan taholta tuleva sukupuolittaminen erityyppisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin rooliodotuksiin.⁹¹ Hyvä esimerkki viimeisimmästä on kilpaurheilussa vielä tutkimusaikana esiintynyt jako miesten kilpalajeihin ja naisille ”suositeltuihin” lajeihin. Sukupuolen käsite onkin keskiössä tutkimuksessa. Millaiset roolit tai tehtävät naisille osoitettiin urheilun organisaatioissa, mitkä lajit olivat mahdollisia tai miten naisia ja naisellisuutta valvottiin kisojen yhteydessä? Myös tasa-arvoon liittyvät aiheet olivat esillä ajan julkisessa keskustelussa ja urheilu-uutisoissa. Pohdin tutkimuksessa myös sitä, ketkä käyttivät puheenvuoroja, kuka puolusti naisten laajempia oikeuksia ja kuka vastusti ja millaisin perustein.

Diskurssianalyysi, tämän tutkimuksen päämetodi, tutkii kielenkäyttöä toimintana, joka rakentaa sosiaalista todellisuutta. Miten ja millaisia merkityksiä tekstiaineistoissa tuotetaan kuvatusta ilmiöstä? Historiankirjoitus oli pitkään ns. rakennehistoriaa: kuvattiin pitkiä ajanjaksoja ja yksilö jäi historiallisten tapahtumaketjujen taustalle. 1900-luvun lopulla uudempi historiankirjoitus alkoi mahdollistaa yksittäisen ihmisen tarinan kertomisen. Tutkimuksessani yhdistelen näitä kahta. Kun kerron yksittäisten urheilijoiden matkasta, kuvaan samalla sitä, kuinka urheilun asenteet, arvot ja toimintatavat muuttuvat. Historioitsijoiden Pasi Ihalaisen ja Heli Valtosen toimittama teos *Sanat siltana menneeseen: kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa* (2022) käy läpi kielellisten lähestymistapojen käyttöä ja kehitystä histori-

⁸⁹ <https://suek.fi/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus-urheilussa/>, (haettu 20.8.2024).

⁹⁰ Pyykkönen & Valtonen 2022, 41.

⁹¹ Ylivuori 2022, 20–22.

antutkimuksessa. Diskurssianalyysi on yksi kirjassa esitellyistä menetelmistä.⁹² Toinen tärkeä menetelmää avaava teos on Anne Mäntynen ja Sari Pietikäisen teos *Uusi kurssi kohti diskurssia* (2019).⁹³

Diskurssilla tarkoitetaan ”tietyn aiheen tai alan ympärille syntyvien kielellisten ja muiden vuorovaikutustapojen kokonaisuutta. Se on myös sosiaalista toimintaa ja merkitysten muodostumista määrittävä käytänteiden järjestelmä.”⁹⁴ Ranskalaisen filosofi Michel Foucault’n (1926–1984) mukaan diskurssit ovat kiteytyneitä, tietyistä näkökulmasta rakennettuja merkityksellistämisen käytänteitä, jotka muokkaavat järjestelmällisesti nimeämiään kohteita.⁹⁵ Foucault’n mukaan valta sanelee sukupuolelle omat lakinsa. ”Vallan otetta sukupuolesta pitää yllä kieli tai pikemminkin diskurssiakti, joka jo tullessaan artikuloituu luu lain säännöksi.”⁹⁶ Tiedotusvälineissä esitetty tieto ja sen luoma ymmärrys todellisuudesta vaikuttavat yhteiskunnallisten ryhmien valtasuhteisiin. Samalla ne luovat sääntöjä ja normeja, jotka vaikuttavat yksilön asemaan.⁹⁷ Korostan urheilujournalismin roolia sukupuolta koskevien kulttuuristen ja yhteiskunnallisten merkitysten tuottajana. Näin myös sukupuolen merkityksiä rakennetaan diskursseissa ja tekstuaalisissa sekä kuvallisissa representaatioissa. Tämä prosessi on koko ajan käynnissä niin lehdistössä kuin yhteiskunnan eri instituutioissa.⁹⁸

Foucault on yksi diskurssien teorian tärkeimmistä kehittäjistä. Hän korosti ajatusta kielenkäytön, puhetaipojen ja vallan kietoutuneisuudesta. Hänen mukaansa kussakin ajassa ja paikassa muodostuvat normit ja käytänteet siitä, millainen kielenkäyttö on haluttua, mahdollista tai sanktioitua. Näin kieli vaikuttaa ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen rakentamalla sitä koskevia käsitteitä, kategorioita ja tiedonjärjestelmiä. Foucault’n mukaan totena esitetyt puhe- ja ajattelutavat muokkaavat kohdettaan.⁹⁹ Näin diskurssit ovat enemmän kuin kieltä ja puhetta; ne ovat osa vallankäytön mekanismeja tuottaessaan ymmärrystä todellisuudesta ja sitä koskevasta tiedosta. Tärkeää on myös se, ketkä medioissa käyttävät ääntään. Historioitsijat Erkki Railo ja Paavo Oinonen kuvaavat medioiden vaikutusta merkitysten tuottajina ja aineistoina, jotka korostavat ja kuvaavat aikansa arvoja ja asenteita. He kysyvät, kuka hallitsee tiedotusvälineitä ja kenen ääni niissä kuuluu.¹⁰⁰ Olennaista on myös, millaisin kuvin, symbolein ja representaatioin houkutellessaan hyväksymään vallalla olevat aatteet ja asenteet.¹⁰¹

⁹² Ihalainen & Valtonen 2022.

⁹³ Pietikäinen & Mäntynen 2019.

⁹⁴ <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:diskurssi> (16.8.2024)

⁹⁵ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 71.

⁹⁶ Foucault 1976 (2010), 65.

⁹⁷ Pyykkönen & Valtonen 2022, 53.

⁹⁸ Luhtakallio 2016, 93.

⁹⁹ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 33;

¹⁰⁰ Railo & Oinonen 2012, 17; Pirinen 2006, 11.

¹⁰¹ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 33.

Representaatio tarkoittaa esitystä tai uudelleen esittämistä. Se on kohdettaan epäsuorasti edustava ja ilmentävä havainnollistus, esitys tai kuvaus. Representaatiolla voidaan tarkoittaa kontekstista riippuen taiteellista kuvaamista, kielellistä esittämistä, semanttista merkitsemistä, visuaalista havainnollistamista tai välineellistä ilmentämistä. Vakiintuneet ja kontekstiinsa sidotut edustamisen ja esittämisen tavat voidaan ymmärtää diskursiivisiksi käytänteiksi, jotka osaltaan määrittävät ja ylläpitävät diskursseja.¹⁰² Kulttuurintutkija Stuart Hall (1932–2014) määritteli representaation prosessiksi, jossa kielen merkityksellistämisen käytänteiden avulla ihmisistä, tapahtumista tai tiedosta muodostetaan vaikutusvaltaisia ”kuvia”.¹⁰³

Sosiaalinen todellisuus rakentuu ja tulee näkyväksi diskurssien kautta. Tutkimusanalyysin tarkoituksena onkin purkaa sitä, kuinka tämä prosessi tapahtuu tutkittavien tekstien avulla. Olennaista on koettaa ymmärtää konteksti, jossa keskustelut tapahtuvat. Diskurssianalyysissä konteksti on sosiokulttuurinen ja yhteiskunnallinen ympäristö, joka pitää sisällään kielenkäyttöä ympäröivän tilanteen ja käytännöt.¹⁰⁴ Diskursseissa myös määritellään yksilön ominaisuuksia suhteessa niin kutsuttuun normaaliuteen. Siten urheilukirjoittamisella on vaikutus urheilun toimintapoihin ja rakenteisiin, joissa harrastus- ja kilpailutoiminta tapahtuu ja kehittyy.¹⁰⁵ Yksi esimerkki tällaisesta toiminnasta on ulkönäkökeskeisyyden korostuminen urheilussa. Naisen keholle asetetut vaatimukset vaikuttavat siihen, miten normista poikkeavaan urheilijaan suhtaudutaan. Kun vuosisadan alussa lihaksikkaita naisia urheilukentillä arvosteltiin, vuosisadan lopulla nousseet aerobic- ja fitnessinnostus taas toivat liikuntaan mukaan treenatut kehot. Niistä tulikin uusi malli, johon kilpailuun tulevia uusia kilpailijoita verrattiin. Diskurssit elävät ajassa.

Kaksi tärkeää diskurssin muotoa ovat kertomus ja argumentointi. Kertomuksen, narratiivin avulla jäsenämme maailmaa ja kokemuksiamme. Kertomus on paitsi tekstimuotoista tai puhuttua, myös kuvia.¹⁰⁶ Kuvien merkitys urheilun uutisoinnissa ja siitä kertovissa jutuissa korostuu. Kuinka miehiä ja naisia kuvataan, mitä kuvissa ja kuvateksteissä korostetaan? Kuvien analysointi ei ole tässä tutkimuksessa itsenäinen menetelmä vaan se on osa diskurssianalyysiä. Urheilijan ura, matka kisoista toiseen tai kehitys sarjoissa aina ylöspäin on helppo pukea ymmärrettävään tarinan muotoon. Argumentoimalla taas pyritään vaikuttamaan kuulijaan tai lukijaan. Hyvillä ja tehokkailla perusteluilla, argumenteilla, joko heikennetään tai vahvistetaan esitettyä näkemystä asiasta. Oman ”totuuden” ja omien näkökulmien parem-

¹⁰² <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:representaatio> (20.8.2024).

¹⁰³ Hall 1999; Pietikäinen & Mäntynen 2019, 78.

¹⁰⁴ Pynnönen 2013, 13.

¹⁰⁵ Ihalainen & Saarinen 2022, 119: Diskurssianalyysin teorian mukaan tekstit tuottavat ja muokkaavat rakenteita, suhteita ja identiteettejä.

¹⁰⁶ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 109–110.

muutta todistellaan. Tieteellisten perusteluiden tuominen mukaan saa oman kannan näyttämään vakuuttavalta. Sukupuolitestien tulo urheilukilpailuihin perusteltiin tieteen keinoin ja vasta uusi tutkimus toi tullessaan menetelmää vastustavia perusteluja.

Diskurssianalyysi on laadullisena tutkimuksena päämetodini, mutta sen rinnalla ja tukena käytän määrällisiä, digitaalisia menetelmiä. Jokaisessa tutkimuksessa käytän aineiston hakuun sana- eli fraasihakua digitoiduista aineistoista. Kansalliskirjaston ja Merkin arkiston tarjoamalla hakuoperaattorihauulla sain esiin artikkelit, joissa kulloinkin tutkimaani ilmiötä käsiteltiin. Haun jälkeen artikkelin tallennus Leikekirjapalveluun mahdollistaa aineistojen selauksen joko osuimien aikajärjestyksessä tai ns. osuvimmat-hauulla. Lopullinen tutkimusartikkelin valinta on kuitenkin tutkijan itse tehtävä. Yksittäisten artikkelin päätyminen aineistoon on lopulta subjektiivisen valinnan tulos. Siihen vaikuttaa tutkijan aiempi tuntemus aikakaudesta, kontekstista ja oletus valitun artikkelin merkityksestä tutkimukselle.¹⁰⁷ Artikkelivalinnan yhteydessä tein lyhyet muistiinpanot jokaisesta artikkelista hakusanoineen, päivämäärineen ja otsikoineen. Näin aineistot ovat myöhemminkin esille otettavissa ja usein jouduinkin palaamaan artikkeleihin uudelleen. Leikekirjapalvelu mahdollistaa tallennettujen aineistojen avoimen haun myös muille kirjaston käyttäjille. Osatutkimuksissa 2, 3 ja 4 analysoin tiettyjen sanojen ilmenemistä yhdessä ajan funktiona. Tuloksista kokoamastani grafiikasta päätelin keskustelunaiheen nousun ja tasoittumisen merkityksiä itse urheilukulttuurille. Näin fraasien selkeä esiintymisen muutos aika, hetkestä muutoksen alusta sen tasoittumiseen, valittiin tutkimusajaksi. Osatutkimuksessa 4 käytin fraasihaussa ns. läheisyysoperaattoria. Tutkin artikkelihaussani kahden aihetta kuvaavan sanan esiintymistä yhdessä lähempänä kuin 40 sanaa. Haku nostikin esiin tutkimusajan artikkelit, jotka käsitelivät tutkittua ilmiötä.

Toinen digitaalinen menetelmä oli osatutkimus kolmessa käyttämäni aihemallinnus. Käytin Turun yliopiston käytössä olevaa Gale Scholar Digital Lab -ohjelmistoa.¹⁰⁸ Siinä digitoitu aineisto, eli jokainen erikseen leikattu ja tallennettu artikkeli syötetään ohjelmiston tietokantaan tekstimuodossa ja analysoidaan ohjelman tarjoamilla sovelluksilla. Ohjelma-ajon tuloste listaa koko aineiston sisällöstä ne aiheet, jotka hallitsevat artikkeleissa esillä olevia keskusteluja.¹⁰⁹ Tutkija voi valita listattavan aihemäärän periaatteessa vapaasti. Se voi olla viisi tai kaksikymmentä,

¹⁰⁷ Hakusanojen käytöstä lehtiaineistoissa, ks. Kurvinen 2023, 304–308.

¹⁰⁸ Gale: Käytössä oli LDA-menetelmää käyttävä, Mallet-ohjelmaan perustuva menetelmä. Aihemallinnus on yksi ohjelmiston sovelluksista. LDA (Latent Dirichlet Allocation) tarkoittaa todennäköisyyslaskentaan perustuvaa, tilastollista aiheiden ja sanojen jakaumaa. Gale Digital Scholars Lab: <https://www.gale.com/> ja <https://www.gale.com/primary-sources/digital-scholar-lab> (1.2.2025).

¹⁰⁹ Nelimarkka 2019.

olennaista on se, mikä valikoima aiheita kertoo tutkijalle jotain olennaista aiheesta. Menetelmän etu on, että se voi nostaa laajasta aineistosta esiin ns. piileviä aiheita. Piilevä tarkoittaa aiheita, jotka eivät suoralla lähiluvulla olisi tutkijan havaittavissa. Osatutkimus käsitteli sukupuolen testausta urheilussa, mikä tutkimusaiheena on herkkä, sensitiivinen. Ohjelma voisi parhaassa tapauksessa nostaa tällaisesta aineistokokonaisuudesta esiin jotakin uutta. Tulostin ensin kymmenen aihetta ja lopulta useiden lukukertojen jälkeen aihemäärä tiivistyi viiteen. Esiin nousseet aiheet olivatkin apuna rakennettaessa artikkelin kolmea pääteemaa. Aihemallinnus ei kuitenkaan ole automaatti, joka tuottaa selkeät ja yksiselitteiset tulokset. Lopullinen valinta on aina tutkijan, ja näin valintaan vaikuttaa tutkijan oma ennakkotieto aiheestaan sekä tutkimusajan kontekstista.

Käytännössä tutkimukseni siis alkaa tutkimuskysymystä käsittelevien artikkeleiden haulla. Kun aineisto on koottu, artikkelit jaetaan erilaisiin ryhmiin, teemallisiin ”pinoihin”. Jakoperuste voi olla artikkelin aihesisältö, otsikon teema, jutun pääteema, positiivisuus tai negatiivisuus tutkitun asian suhteen. Eri teemojen lukumäärät pinoissa alkavat kasvaa ja jossain vaiheessa tutkija huomaa ne teemat, jotka hallitsevat tutkitusta aiheesta valittuja artikkeleita. Tutkimusprosessi on siis hermeneuttista, tekstin ymmärtämisen syventymistä prosessin edetessä. Jossakin vaiheessa koottujen aineistojen jakauma kertoo tutkijalle mistä tutkitussa aiheessa on tai voi olla kyse; mitkä teemat, päädiskurssit, voisivat olla artikkelin päälukujen aiheet.¹¹⁰

Kun diskurssien pääteemat löytyvät, valitaan aineistosta tutkimuskysymyksiin vastaavia, edustavia esimerkkiartikkeleita tai otteita niistä, mitkä analysoidaan. Miksi ne ovat hyviä esimerkkejä oman aikansa uutisista, artikkeleista tai mielipiteistä? Vaikuttiko juuri tällainen argumentointi ajan kulttuuriin? Analyysissä näihin kysymyksiin vastataan kontekstoivan lähiluvun keinoin ja päätelmät perustellaan aiemman tutkimuksen avulla.¹¹¹ Aineiston huolellinen lähiluku oli mukana kaikissa osatutkimuksissa. Esimerkki tutkimuksessa eteen tulleista pohdinnoista on, että suomalaisia urheilijoita ei koskaan epäilty sukupuolitesteissä ja tämä asia mainittiin usein kotimaisessa suurkisojen aikaisessa uutisoinnissa. Lähiluvulla voidaankin paljastaa ajan ilmiöiden taustalla vaikuttavia valtarakenteita.¹¹² Tutkimusajan historiallinen kansainvälinen tilanne ja yhteiskunnallinen konteksti kylmän sodan todellisuuksineen selittää paljon.

Diskurssianalyysi on tutkimukseni päämetodi ja kokoava lähestymistapa aineistooni. Sen tukena käytin sekä määrällisiä että laadullisia menetelmiä. Määrällisiä menetelmiä olivat sanahaut ja sanojen ja sanayhdistelmien esiintymisfrekvenssien

¹¹⁰ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 216–217.

¹¹¹ Lähiluvusta kulttuurihistorian tutkimuksessa; ks. Salmi 2022; Kurvinen 2024, 19.

¹¹² Ohrvik & Sarti 2024, 183–187.

analyysit. Ne olivat luontevia ja luotettavia menetelmiä digitoitua aineistoa käsiteltäessä. Myös aihehallinnus yhdessä artikkelissa on määrällinen menetelmä. Niiden avulla kokosin kutakin tutkimuskysymystä avaavien diskurssien sisältämiä teemoja, joiden pohjalta artikkelien luvut rakentuivat. Laadullinen tutkimus, aiheita ja teemoja analysoiva kontekstoiva lähiluku tulee mukaan analysoitavien artikkelien valinnan jälkeen. Kontekstoinnin merkitystä tulkinnassa ei voi vähätellä. Jokainen alkuperäislähde, uutinen tai artikkeli, kertoo omasta ilmestymisajankohdastaan. Siksi pelkkien määrällisten menetelmien käyttö ei riitä, tarvitaan tutkijan omaa, hermeneuttista ja kontekstoivaa tulkintaa.

Diskurssianalyysin toimiessa kokoavana sateenvarjona, edellä kuvatut määrälliset ja laadulliset menetelmät muodostavat työni lehdistöhistorian tutkimusmenetelmät. Sotien jälkeen tapahtunut yhteiskunnan medioituminen eli tiedotusvälineiden merkitys ihmisten todellisuuden tulkinnan keinona on korostunut. Railo & Oinonen korostavatkin medioiden merkitystä aikansa arvojen ja asenteiden kuvaajina ja merkitysten tuottajina. Lehdistöllä on siten valtaa, ja jokainen aikakausi vaikuttaa siihen mitä voidaan tai halutaan sanoa ja kuka tätä valtaa käyttää.¹¹³

Edellä kuvaamani diskurssianalyysin lähtökohtien taustalla on teoreettinen viitekehys, joka on *sosiaalinen konstruktioismi*. Humanistisessa ja yhteiskunnallisissa tieteissä tapahtui 1970- ja 1980-luvulla ns. kielellinen käänne. Se toi tutkimukseen mukaan kielen ja muiden semioottisten merkkijärjestelmien huomioimisen merkitysten luomisessa, identiteettien ja yhteisöllisyyden rakentumisessa sekä yhteisten toimintatapojen järjestymisessä. Varsinkin diskurssianalyttiset lähestymistavat käänsivät huomion ennen selvinä pidetyistä syy-yhteyksistä kohti kielenkäytön, tulkinnan ja merkitysten prosesseja.¹¹⁴ Kulttuurihistorioitsija Heidi Kurvinen mukaan lehtiteksteillä onkin ”valta tehdä asioita”, sillä niillä on mahdollisuus vaikuttaa ihmisten ajatusmalleihin.¹¹⁵ Perustavanlaatuinen ajatus on, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, jossa kielellä ja sen käytöllä on tärkeä rooli.¹¹⁶

Sosiologi Scott R. Harris (s. 1969) on esittänyt, että konstruktioisteilla olisi kaksi erilaista lähestymistapaa tutkimalleen aiheelle. Ensimmäinen on *tulkitseva sosiaalinen konstruktioismi* ja toinen *objektiivinen sosiaalinen konstruktioismi*.¹¹⁷ Tulkitsevassa lähestymistavassa keskitytään tutkittavaan aiheeseen liitettyjen merkitysten sosiaaliseen rakentumiseen. Toisessa, objektiivisessa tavassa tutkija olettaa, että tutkittu ilmiö on olemassa sellaisena kuin se havaitaan. Silloin tutkimuksessa

¹¹³ Railo & Oinonen 2012, 8,17.

¹¹⁴ Niska et al 2024, 19.

¹¹⁵ Kurvinen 2024, 12.

¹¹⁶ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 21–22.

¹¹⁷ Harris 2005.

tarkastellaan niitä prosesseja ja tekijöitä, jotka vaikuttavat tutkitun asiantilan syntymiseen, rakentumiseen ja säilymiseen. Tässä tutkimuksessa lähtökohta on objektiivinen tarkastelutapa. Pysin esimerkiksi selvittämään ja analysoimaan niitä urheilu-kirjoittamisen tapoja, joilla naisten osallistumista aiemmin miehisinä pidettyihin lajeihin vastustettiin tai puolustettiin. Kielenkäyttö suostuttelevine tai torjuvine puhetapoineen liittyikin valtaan. Vallankäyttö on vaikuttavimmillaan silloin, kun käsillä oleva asia esitetään itsestään selvyytensä. Silloin vaihtoehdot ymmärrystavat suljetaan kokonaan pois.¹¹⁸ ”Olennaista konstruktionistiselle näkökulmalle on ajatus siitä, että todellisuus ja sen tulkintatavat voisivat olla erilaisia erilaisen sosiaalisen toiminnan tuloksena. Juuri siksi on perusteltua kiinnittää analyttinen huomio asiantilan rakentumisen prosesseihin ja niiden reunaehtoihin”.¹¹⁹

Konstruktionistisesta näkökulmasta yhteiskunnallinen ja ihmisten kokemus todellisuus ei siten ole itsestään selvä. Ihmiset rakentavat itse asuttamansa kokemus-todellisuuden ja osallistuvat tähän rakennustyöhön aktiivisesti. Konstruktionistinen tutkimus keskittyy niihin prosesseihin, joissa yhteiskunnallinen todellisuus rakentuu ja saa merkityksiä.¹²⁰ Ranskalainen kulttuurihistorioitsija Roger Chartier (s. 1945) toteaa: ”Sosiaalisen todellisuuden rakenteet eivät ole pysyviä; sen enempää kuin ovat älylliset tai psykologiset kategoriatkaan. Ne kaikki ovat historiallisesti tuotettuja, toisiinsa liittyvien käytänteiden – poliittisten, sosiaalisten ja diskursiivisten – tuottamia kuvia”.¹²¹ Aiemmin viittasin Judith Butlerin esitykseen sukupuolen käsitteen ajassa ja paikassa muuttuvasta luonteesta. Vastaavalla tavalla mitkään ihmisen luomat kategoriat tai luokitukset eivät ole ihmisestä riippumattomia vaan ovat tietynä aikana tietyssä paikassa sovittuja ja opittuja tapoja hahmottaa maailmaa. Urheilun maailmassa jako miesten ja naisten sarjoihin tai se, millaisten urheilijoiden sallitaan osallistua naisten kilpasarjoihin ovat tällaisia, sopimuksin ja säännöin kuvattuja kategorioita. Niitä voidaan myös muokata ja muuttaa uusien sopimuksin.

2.4 Eettistä pohdintaa

Tasa-arvo, syrjimättömyys, yhteiskunnallinen työnjako ja sukupuoliroolit. Miksi nostaa esiin näitä aiheita ja kysymyksiä? Itselleni kyse on siitä, että tutkimalla ja kirjoittamalla voisin osaltani antaa äänen niille historian toimijoille, jotka eivät vielä ole sitä saaneet. Samalla tutkimus on yritys ymmärtää tutkitun ajan ihmisten toimintaa, ajatuksia ja motiiveja.¹²² Siten jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu.¹²³

¹¹⁸ Burr 2015, 84–87; Niska et al 2024, 33–35.

¹¹⁹ Niska et al 2024, 49.

¹²⁰ Niska et al 2024, 14.

¹²¹ Chartier 1988, 14.

¹²² Frigren 2017, 57.

¹²³ Koskivirta et al 2000, 15.

Urheilua on pidetty tai sitä haluttaisiin pitää muusta yhteiskunnasta erillisenä saarekkeena, jossa kilvoittelun tulisi tapahtua idealistisesti ilman politiikkaa tai ulkopuolelta tulevaa arvottamista.¹²⁴ Tällaisen ajattelun taustalla saattaa olla naiivi ajatus siitä, että urheilullinen kisailu voitaisiin pitää erillään yhteiskunnan sisäisestä taloudellisesta, poliittisesta ja kulttuurisesta kamppailusta. Urheilu lieveilmiöineen kuitenkin vaikuttaa arvoihin ja asenteisiin ja on samalla osa kulttuuria, joka saa niin viihteellisiä kuin kansallismielisiä ilmaisuja. Työni ei anna suoria tai yksiselitteisiä vastauksia näistä ilmiöistä nouseviin kysymyksiin, mutta tiedon lisääntymisellä voi olla vaikutusta aiheista käytävään keskusteluun.

Monet tutkimani ilmiön osa-alueet ovat ajan mittaan kehittyneet tasa-arvoisempaan suuntaan. Tutkimusta kirjoittaessa onkin vaarana, että heijastan nykyajan arvoja vuosikymmenien takaiseen aikaan ja toimintaan. Tutkijan on pidettävä tarkasti erillään ilmiön kuvaus menneisyydessä ja suhtautuminen samaan ilmiöön tänään. Tasa-arvoproblematiikan taustalla olevat rakenteet kuten sukupuoliroolit ja sukupuolittuneet käytänteet ovat erittäin hitaasti muuttuvia. Yksi tapa koettaa paljastaa muutos on tutkimusajan valitseminen riittävän pitkäksi. Eettisetkin käsitykset ja mielipiteet esimerkiksi siitä, mikä on naiselle sopivaa liikuntaa tai kilpaurheilua, muuttuvat. Vielä 1950-luvulla esitettiin lääkärin arvovallalla mielipiteitä, joiden mukaan naisten tulee kehittää liikunnalla ”naisellisia ominaisuuksia vahvistavia” ruumiinpiirteitä.¹²⁵ Tuolloin laajasti jaettu ymmärrys siitä, että vain muutamat lajit, kuten voimistelu tai uinti, sopisivat naisten harrastettaviksi, herättää tänään kummastusta.

Jonkin asian historiallisen tilan kuvaamisen käänköpuoli on se, että tutkija itsensä ei havaitse nykyhetkessä jonkin ilmiön tai asian luonnollistumista. Kyse on siitä, että jokin asiantila otetaan itsestään selvänä. ”Näinhän se on aina ollut!”¹²⁶ Silloin myöskään historiallista ilmiötä ei osaa kyseenalaistaa tai arvioida niiden ihmisten tai toimijoiden näkökulmasta, jotka joutuivat elämään sen kanssa. Jo tutkimusaikana aiheeseen liittyneiden kriittisten äänenpainojen kuuntelu ja havaitseminen ovat tärkeitä.

Kaikki journalistit, kaikki urheilujohtajat tai kaikki urheilijat eivät olleet tasa-arvoisen toiminnan vastustajia tai kehityksen jarruttajia. Liian pelkistävä tai yleistyvä esitystapa voi osaltaan vahvistaa johonkin ihmis- tai ammattiryhmään liitettyjä ennakkokäsityksiä.¹²⁷ Siksi tutkijan on kuunneltava laajasti ilmiöiden taustalla olleiden ja niihin vaikuttaneiden ihmisryhmien kantoja. Urheilun historiassa heitä ovat itse urheilijat, urheilujohtajat, poliittiset johtajat, urheilutoimittajat eikä vähäisimpänä ryhmänä urheilua seuraava yleisö.

¹²⁴ Mäkinen 2007, 215.

¹²⁵ Kari 2000, 193.

¹²⁶ Mäkinen 2007, 159.

¹²⁷ Frigren 2017, 60.

Joissakin tutkimistani teemoista aineisto koskettaa ihmisiä, jotka ovat yhä elossa. Esimerkkinä on sukupuolen testaus, joka jatkui rutiinina kansainvälisissä suurki-soissa 1960-luvun lopulta aina 1990-luvulle asti. Kun testejä tehtiin, urheilijoita myös haastateltiin ja tutkimuksessani viitataan joihinkin haastatteluihin. Kunkin lainauksen kohdalla on punnittava sitä, millainen hyöty lausunnon siteeraamisesta ja analysoinnista syntyy, kun pohditaan uuden tiedon saamista ilmiöstä.¹²⁸ Omana aikana esiintynyt urheilija ansaitsee arvostuksen siitä, että on tullut julkisuuteen haastattelun tai lausunnon myötä.¹²⁹ Alkuperäisaineistoni on sekä digitoitua että digitoimatonta media-aineistoa, jota on käytetty Kansalliskirjaston, Merkin arkiston ja Tahto-museon arkiston ohjeiden mukaisesti. Jokainen artikkelini perustuu aineistoon, joka on valittu pohtien sitä, kuinka hyvin ja monipuolisesti juuri se vastaa tutkimuskysymykseeni.

Tutkimuksessani nousee esiin myös sukupuolen moninaisuus. Intersukupuoliset urheilijat olivat tutkimusaikana monenlaisen paineen ja epäinhimillisenkin arvostelun ja toiminnan kohteena. Käytännössä heille ei annettu mahdollisuutta tasaveroiseen kilpailuun, sillä kolmisenkymmentä vuotta käytössä ollut sukupuolen testausjärjestelmä sulki heidät pääsääntöisesti ulos järjestelmästä. 2000-luvulla transurheilijoiden kohtelu on ollut julkisuudessa runsaasti esillä eikä yhtenäisiä ratkaisuja heidän mahdollisuudestaan kilpailuun ole saatu aikaan. Liikuntatutkimuksessa sukupuolen moninaisuus alkaa painottumaan 2020-luvulla, eikä mies–nainen-jako ole enää ainoa tapa jäsentää sukupuolta.¹³⁰ Aihepiirin laajuuden ja tutkimukseni aikarajauksen vuoksi transurheilun teema on rajattu pois tutkimusalueestani.

Tutkijan omat ennakoasenteet vaikuttavat tutkimukseen, niin teemojen valintaan kuin tulkintoihin. Onko yleensä mahdollista saavuttaa objektiivisuutta sen arvioinnissa ”kuinka asiat todella olivat?” Historioitsija Jorma Kalela kirjoittaa, että ”historiantutkijan työn vastakohta on moralisointi eli toisten ihmisten kuvaaminen kirjoittajan omilla mittapuilla”.¹³¹ Yksityishenkilönä tutkijalla voi olla oma käsityksenä tutkimansa todellisuuden luonteesta. Kaksi väitöskirjani artikkeleista ovat yhteistyönä kirjoitettuja. Toisen tutkijan ammattitaito ja oma taustatieto tuovat analyysiin sellaisia näkökulmia, jotka laajentavat pohdintaa. Tällainen työtapa pienentää osaltaan yhden kirjoittajan ennakoasenneriskiä. Tutkimuksessa ääni on annettava tutkimuskohteelle; sille miten tutkittavat tahot itse määrittelevät, kiistelevät tai neuvottelevat aikansa todellisuudesta.¹³²

¹²⁸ Koskivirta et al 2000, 18.

¹²⁹ TENK 2023, 13.

¹³⁰ Lehtonen et al 2022, 8.

¹³¹ Kalela 2000, 105.

¹³² Niska et al 2014, 35.

3 Sukupuolittuneiden käytänteiden ilmeneminen suomalaisissa urheilukirjoituksissa 1950–2000

Tutkimusajan urheilukirjoittamisessa nousivat esiin perinteisenä pidetyn naiskuvan pitkä historia ja esteettisten lajien suosittaminen naisille, jälkimmäinen varsinkin tutkimusajan ensimmäisillä vuosikymmenillä. Jo maailmansotien välisenä aikana miehen ja naisen fyysisiä ja psyykkisiä eroja oli korostettu tärkeinä perusteina sille, että naiselle ei suositeltu tuolloin miehisinä pidettyjä lajeja. Oman lisänsä aiheeseen toi aikaan liittynyt kulttuurinen vaatimus naisille toimia kansakunnan uusintamisesta vastaavana sukupuolena. Naiselle koti olisi ensisijainen näyttämö ja julkiset roolit tulisi jättää miehelle.¹³³ Tämän ajattelun perusta pysyi pitkään urheilukulttuurin pohjavireenä ja todellinen muutos alkoi hitaasti vasta toisen maailmansodan jälkeen. Lääketieteen kehitys mahdollisti 1950-luvulta alkaen urheilutulosten parantamisen dopingin avulla, mutta siinäkin yhteydessä julkisuus kohteli naisia eri tavalla kuin miehiä. Kylmällä sodalla ja sukupuolibinääriin horjumisella oli vaikutuksensa naisille tehtyjen sukupuolitestien syntyyn. Testit otettiin käyttöön 1960-luvun lopulla, samaan aikaan kun urheilun dopingtestaus. Miesten ja naisten tiukka sarjajako pyrki vahvistamaan urheilussa vallitsevaa sukupuolibinääriä. Testauskulttuurin arvostelu, sukupuolen moninaisuuden esiin nousu vuosisadan loppuvuosikymmenillä ja lopulta massatestien poistuminen tekivät säröjä ennen niin tiiviinä esitettyyn kahtiajaon muuriin. Lehtien kuvallisessa ilmaisussa naisen representaatiot valjastettiin yhä useammin kaupallisuudelle. Kuvailmaisuja käytettiin myös naisten suoritusten trivialisointiin ja vähättelyyn. Tässä luvussa pohdin sukupuoliroolien historiallista merkitystä, lääketieteen kehityksen vaikutuksia ja ulkonäkökeskeisen uutisoinnin merkitystä tutkimusajan urheilukirjoituksissa.

¹³³ Heikkinen 2022, 18–23, 34–38.

3.1 Sukupuoliroolien merkitys urheilukulttuurissa

”Suomessakin on esitetty se mielipide, että eri urheilulajit soveltuvat naisille sitä myöten kuin ne sallivat sulon kehittämistä; näin urheilua arvosteltaessa tulisivat naisten osalle tanssiminen, kaunoluistelu, verkkopalloilu ja uinti. Tarkoitetaan kohan, ettei näissä urheiluissa esiintyisi mitään epäkauniita tilanteita? Aivan varmasti muutkin urheilut sallivat naisten kehittää sulouttaan ja toiselta puolelta jokainen urheilu voi tarjota rumia tilanteita, jollei urheileva henkilö kykene ruumistaan hallitsemaan.”¹³⁴

Näin kirjoitti vuonna 1921 Anni Collan (1876–1962) *Naisten ja tyttöjen urheiluoppaassa*. 1900-luvun alun Suomessa naisten urheilua leimasi naisille ”sallittujen” lajien vähäisyys. Näitä lajeja olivat uinti, hiihto, verkkopallo ja varsinkin voimistelu. Naisten voimistelunopettajakoulutus oli aloitettu Suomessa 1800-luvun viime vuosikymmenillä. Yksi naisliikunnan auktoriteeksi nouseva opettaja oli Anni Collan. Urallaan opettajana, järjestöjohtajana ja pitkäaikaisena koululaitoksen viranhaltijana Collan vaati naisille sellaista liikuntaa, joka tekisi heidät terveeksi ruumiltaan ja sielultaan.¹³⁵ Näin nainen olisi valmis synnyttämään ja kasvattamaan terveitä kansalaisia. Kauneuden tasapaino ruumiin ja sielun välillä tulisi esille ihmisen käyttäytymisessä. Vaikka opaskirjan teksti vaikutti sallivan naisille uusiakin lajeja, Collanin ohjenuorana oli kilpailunvastainen, henkisyyttä ja naisen reproduktiivista roolia korostava perinne. Vuosisadan alussa luotiin pohja pitkään jatkuneelle naisvoimistelun perinteelle Suomessa. Toinen alan pioneeri oli naisten liikuntavaikuttaja Hilma Jalkanen (1889–1964), joka kehitti ”uuden suomalaisen naisvoimistelun”. Siinä liike oli esteettistä ja kaunista.

”Jos täydellinen sopusointu vallitsisi ruumiin ja sielun välillä, olisi ihannekäsitys ihmisestä toteutunut.”¹³⁶ Näin oli kirjoittanut Jalkasen opettaja Elli Björkstén (1870–1947). Esteettistä liikuntaa ihannoiva kehitys oli ristiriidassa toisen kansainvälisen suuntauksen kanssa, sillä kilpaurheilu oli yleistymässä myös naisilla. Suomessa voiton vei kuitenkin vuosikymmeniksi voimistelunopettajien ja naisliikuntajärjestöjen tukema kilpailunvastainen linja.¹³⁷ Naisten omat liikuntajärjestöt, esimerkiksi porvarillinen Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto, vastustivat kilpailullisuutta. Ne suosivat joukkovoimistelua ja julkisessa keskustelussa vilahtelivat sanat esteettisyys, kauneus, sopusuhtaisuus ja ”henki ennen ainetta” -ajattelu.¹³⁸ Toisaalta TUL:n pii-

¹³⁴ Collan 1921, 24.

¹³⁵ Kleemola 2008, 41–43.

¹³⁶ Sarje 2011, 39.

¹³⁷ Laine 2000, 85.

¹³⁸ Laine 2007, 233.

rissä naisten kilpailuihin suhtauduttiin vapaammin ja naiset osallistuivat esimerkiksi kansainvälisen työläisurheiluliikkeen kilpailuihin.¹³⁹ Kuva 1 esittää tyypillistä vuosisadan alun naisvoimistelua, jossa liikunnalle asetetut perusvaatimukset toteutuvat.

Kuva 1. Suomalaisen Naisvoimisteluseuran voimistelijoita ateljeekuvassa. Joukon asento on Hilma Jalkasen ohjaamasta voimistelunäytöksestä, joka esitettiin Kansallisteatterissa vuonna 1926. Kuva: TAHTO/Urheilumuseo.

Osatutkimus 1 pureutui lehtikirjoituksiin naisten kilpalajien sukupuolittuneisuudesta sotien jälkeisessä Suomessa. Tutkimuksessa esiin nouseva ensimmäinen lehdistökeskustelujen teema olikin esteettisten lajien yhä jatkunut suosittelu naisille. Pääliikuntalaji, naisille suositeltu voimistelu, oli näytösluonteista ja samalla naisten liikuntaa ja voimistelua organisoivat piirit vastustivat kilpailullisuutta. Tukea sille antoivat Suomen kansainvälisestä kilpaurheilupolitiikasta vastanneet tahot, mutta myös itse naisliikunnan järjestöt. Tässä korostui porvarillisen Suomen Naisten liikuntakasvatusliiton, jossa sekä Collan että toinen naisten liikunnan vaikuttaja, lääkäri Kaarina Kari (1888–1982) olivat pitkäaikaisia vaikuttajia, vaikutusvalta. Tutki-

¹³⁹ Hentilä 2019, 322.

mukseni osoitti, että tätä lajikeskustelua lehdistössä käytiin edellä kuvatuin perusteluin pitkälle vuosisadan lopulle.¹⁴⁰

Kun naisille suositeltiin erilaisia lajeja kuin miehille, tärkeä juonne lehdistössä toistetuissa perusteluissa oli lääketieteeseen vetoaminen. Se perustui miehen ja naisen olennaisten erojen korostamiseen sen sijaan, että olisi myönnetty sekä miehen että naisen pystyvän voimaa ja kestävyyttä vaativiin suorituksiin urheilussa. Lääkärrien arvovallalla todisteltiin, että naisen ”hermostollinen” ero mieheen on suuri.¹⁴¹ Samoin naiselle osoitettu tärkeä tehtävä, kansakunnan uudistuminen äitiyden kautta, olisi vaarassa suoritettaessa äärimmäisiä liikeratoja tai pitkäkestoisia urheiluharjoituksia. Jo aiemmalta vuosisadalta periytynyt sukupuolten ”luontaisten” erojen korostaminen pysyi yhä perusteluissa.¹⁴² Kuten historioitsija Leena Laine huomauttaa, naisten kilpaurheilun vastustajat pelkäsivät miehisten ominaisuuksien korostuvan ja naisen jopa menettävän kykynsä suvun jatkamiseen.¹⁴³ Näitä puheenvuoroja käyttivät myös pitkäaikainen urheiluvaikuttaja, toimittaja ja järjestöjohtaja Lauri ”Tahko” Pihkala (1888–1981) ja edellä mainittu Kaarina Kari.¹⁴⁴

Fyysisen suorituskyvyn ero on monitahoinen kysymys, johon ei ole yhtä ainoaa selittävää vastausta. Uusin tutkimus osoittaa yhtenä esimerkkinä, että miehellä nopeaa voimantuottoa edustava lihassolu on vallitsevampi. Tämä yhdistettynä suurempaan lihasmassaan tuottaa suuremman maksimaalisen voimatuoton naisiin verrattuna. Naisilla sen sijaan vallitseva lihassolutyyppi on väsymistä kestävä, jolla taas on positiivinen merkitys kestävyyttä vaativissa lajeissa.¹⁴⁵

Aiemmin miehisinä pidetyt, usein kestävyyttä tai äärimmäistä ponnistusta vaativat urheilulajit kuten maratonjuoksu ja moukarinheitto tulivat viimeisinä mukaan naisille. Vuosikymmenten mittaan lehdistössä järjestettiin kyselyitä, joissa kadun kulkijoilta tai asiantuntijoilta kyseltiin mitkä lajit sopivat naisille. Pitkään vastaukset noudattelivat urheilu-uutisoinnin ja urheiluselostajien kantoja, joissa esimerkiksi painonnosto tai nyrkkeily suljettiin pois naisten lajeista.¹⁴⁶ Maria Rantalan tutkimus naisten urheilukuvista lehdissä sotien jälkeisinä kahtena vuosikymmenenä kertoo samaa. Kuvat olivat pääosin naisille suositelluista lajeista, kuten uinnista ja voimistelusta. Samoin kuvatestit toistivat suorituksilta vaadittuja piirteitä, kuten kauneus, tyylikkyys ja rytmikkyys.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Osatutkimus 1, 69–74.

¹⁴¹ Osatutkimus 1, 62; Kleemola 2008.

¹⁴² Rantala 2013, 201.

¹⁴³ Laine 2000, 89.

¹⁴⁴ Kleemola 1988; Salimäki 2000.

¹⁴⁵ Hautala & Parkkari 2022, 56.

¹⁴⁶ Osatutkimus 2, 7–8.

¹⁴⁷ Rantala 2011, 111.

Myös yhteiskunnan moraaliohjeistukset miehille ja naisille poikkesivat. Kun Suomi sai järjestettäväkseen kesäolympialaiset vuonna 1952, lehdistössä kirjoittelu aiheen ympärillä kiihtyi. ”Olympialaiset vaativat myös sisäistä ryhtiä”.¹⁴⁸ Näin kirjoitti Uusi Suomi olympiavuoden keväällä, huhtikuussa 1952. Teksti jatkui ohjeella kodeille, joiden on herätettävä nuorissaan vastuuntuntoa. Lehtijuttu kertoi Suomen Naisjärjestöjen Keskusliiton vuosikokouksesta, jossa ohjeita jaettiin. Siellä tärkein aihe oli se, ”Kuinka valmennamme naisiamme olympialaisiin?” Olisi toimitettava nuorille oikeanlaista kirjallisuutta ja opastettava mahdollisten siveyttä vaarantavien tilanteiden varalta. Erikseen ei mainita nuorten miesten valmentamisesta kansainvälisten vieraiden tuomiin uusiin tilanteisiin.¹⁴⁹ Ohjeistus oli siis tiukasti sukupuolittunutta ja vain naisten käyttäytymistä pyrittiin kontrolloimaan.

Kuten yhteiskunnassa laajasti, eri elämänpiirit osoitettiin naiselle ja miehelle myös urheilukulttuurin saralla. Vaikka eri urheilulajien kesken oli eroja tasa-arvokehityksessä, yleinen asenne oli naisten kilpailumahdollisuuksien laajentamista vastaan. Puolesta ja vastaan -väittely muodostui vuosikymmenten mittaan yhdeksi tasa-arvokeskustelun juonteeksi suomalaislehdistössä. 1970- ja 1980-luvulla termi *tasa-arvo* yleistyi lehtikirjoituksissa yhdessä termin *urheilu* kanssa.¹⁵⁰ Osatutkimus 1 osoitti, että tasa-arvokeskustelu sai vauhtia naisten kilpailullisen menestyksen positiivisesta uutisoinnista.¹⁵¹ Lääkäri Pekka Peltokallio (1926–2017) toimi tutkimusajan vuosikymmeninä pitkään sekä Suomen joukkueen että monen yksittäisen urheilijan vastuullisena lääkärinä. *Hufvudstadsbladetin* haastattelussa vuonna 1983 hän arvioi eroja mies- ja naiskeihäänheittäjien terveydessä ja vammautumisqueissa. Peltokallion mielestä molemmilla oli yhtäläinen riski vakaville vammoille.¹⁵² Otsikolla ”Jämlika”, ”Tasa-arvoiset”, julkaistussa artikkelissa lääkäri haastoi vuosisadan alussa muotoutunutta näkemystä naisten ”liiallisen” harjoittelun aiheuttamista terveysriskeistä. Tutkimusartikkelien tulokset kertoivat lehdistökeskustelun muutoksesta mutta myös lehtikirjoittelun vaikutuksesta toimintatapoihin tutkimusaikana.

3.2 Lääketieteen kehityksen vaikutus urheilu-uutisoinnissa

Kansainvälinen kilpailu huippu-urheilussa koveni, kun yhä uusia maita alkoi maailmansotien jälkeen ottaa osaa suurkilpailuihin. Mukaan tulivat Neuvostoliitto (olympiakisoihin 1952), Itä-Saksa (olympiakisoihin 1968) ja osa muistakin itäblokin

¹⁴⁸ Olympialaiset vaativat myös sisäistä ryhtiä. Uusi Suomi 24.4.1952.

¹⁴⁹ Ks. myös Urponen 2010.

¹⁵⁰ Osatutkimus 2, 8.

¹⁵¹ Osatutkimus 1, 81.

¹⁵² Jämlika. HBL 6.8.1983.

maista.¹⁵³ Kylmä sota kiihdytti yhteiskuntajärjestelmien kisa ja urheilu oli yksi kilpailualue. Dopingin käyttö yleistyi urheilussa niin idässä kuin lännessä lääketieteen uusien kaupallisten innovaatioiden myötä jo 1950-luvun lopulta alkaen. Hormoneita alettiin tuottaa halvemmalla, lääkkeitä oli saatavilla ja niiden tuloksia parantava vaikutus huomattiin nopeasti. Käyttöä ei kiellettykään pariin vuosikymmenen ja joissakin maissa, kuten Itä-Saksassa, hormonien käyttö huippu-urheilussa oli järjestelmällistä valtiollista toimintaa.¹⁵⁴ Valtiojohtoisessa toiminnassa urheilijoille ei annettu tarvittavaa tietoa ja keinoina käytön varmistamisessa oli jopa lääkkeiden pakkosyöttö.¹⁵⁵ Huippu-urheilu tuotti kuitenkin tähtiä ja se oli tehokas tapa osoittaa paremmuutta rautaesiripun molemmiin puolin. Idän naiset menestyivät niin uinnissa, juoksuissa, hypyissä kuin heittolajeissakin. Urheilun uutisoinnissa itäblokin urheilijat olivatkin toiseutettuja, sillä niin idän valmennuksen tapoja kuin muitakin mahdollisesti moraalittomia keinoja kovien tulosten takana epäiltiin. Kylmän sodan päättyminen ja monien uusien kansallisvaltioiden synty nosti nationalismin, kansallisuusaatteen uudelleen esiin 1990-luvun mittaan. Urheilumenestyksen tavoittelu, myös harmaalla alueella olevin keinoin, on yksi tapa vahvistaa kansallista identiteettiä.¹⁵⁶

Hormonien käytöstä urheilussa kirjoitettiin lehdissä paljon niin miesten kuin naistenkin kohdalla. Varsinkin naisten hormonikäytön seurauksia paheksuttiin, ja voimalajeja, joissa hormoneista todella oli hyötyä, vastustettiin naisille epäsovivina. Osatutkimuksessa 1 havaitsin, että lehdistössä naisten dopingista kirjoitettiin eri tavalla kuin miesten dopingista. Kyse oli naisten urheilun toiseuttamisesta.¹⁵⁷ Dopingin käyttö sai aikaan urheilevissa naisissa fyysisiä muutoksia, kuten äänen mataloitumista ja lihassmassan sekä karvoituksen kasvua. Tämä ei sopinut, koska naisen kehoa pyrittiin kontrolloimaan ja näyttämään juuri tietynlaiselle. Aihe avasi uudella tavalla keskustelun naisten kehojen muutoksista kun hormonien käyttö haastoi sukupuolten perinteisinä pidettyjä rajoja. Keskustelu hormonien käytöstä ei enää ollut vain puhetta käytön moraalista, kilpailun säännöistä tai käytön merkityksestä käyttäjän terveydelle. Se oli osa poliittista keskustelua, joka liittyi kehojen muutoksiin ja siihen missä rajoissa nämä muutokset olisivat suotavia.¹⁵⁸

Osatutkimuksessa 4 osoitin, että naisten dopingia vastustettiin varsinkin vetoamalla terveysperusteisiin. Lääketieteen asiantuntijat kertoivat, että aineiden käyttö vaarantaa lisääntymisterveyttä sekä lisää sydän-, verisuoni- ja maksasairauksia.

¹⁵³ Kokkonen 2003, 30–32.

¹⁵⁴ Hartiala 1997, 110–111; Osatutkimus 4.

¹⁵⁵ Berendonk 1991.

¹⁵⁶ Kokkonen 2003, 34–35.

¹⁵⁷ Osatutkimus 1, 74–76.

¹⁵⁸ Irni 2016; Irni 2017; Osatutkimus 4, 77.

Toiminta pyrki siis aiheuttamaan pelkoa ja toisaalta jakamaan järkipäistä tietoa. Vastaavanlaista sukupuolitettua informaatiota ei osoitettu miehille. Urheilujohto saattoi jopa todeta, että miehille valvottu käyttö ei aiheuta olennaisia vaaroja.¹⁵⁹ Toki naisten hormonien käyttöä myös puolustettiin esittämällä, että valvottuna naisten tulisi voida käyttää tuloksia parantavia aineita siinä missä miestenkin.¹⁶⁰ Tällaiset lausunnot olivat kuitenkin harvinaisia ja yleisesti hormonien käyttö tuomittiin moraalisesti vääränä, epäreilua kilpailua tuottavana ja käyttäjälleen vaarallisena. Varsinkin tutkimusajan alussa suhtautuminen dopingiin oli hämmentynyttä ja kommentit myös ristiriitaisia. Vaikka dopingin käyttö yleisesti tuomittiin, sitä pidettiin kuitenkin yleisenä ja laajalle levinneenä tapana koettaa parantaa urheilutuloksia. Koska yleinen oletus oli, että ”kaikki käyttävät”, ei oman maan kilpailijoiden asemaa haluttu ainakaan heikentää suhteessa muihin. Tämä johti peittelyyn, salailuun ja puolusteluun laajalti läpi koko urheilukulttuurin.¹⁶¹

Hormonit esiintyivät ajan uutisoinnissa positiivisemmässakin yhteydessä. Kun kaupallinen hormonituotanto alkoi, lääketieteellinen tutkimus yhdisti naisten vaihdevuosisivait estrogeenin tuotannon hiipumiseen. Kun aiemmin diabeteksen hoitoon oli menestyksellä käytetty insuliinia, vastaava hoito hormoneilla voisi toimia myös vaihdevuosiin. Näin kävikin ja Suomessakin uutisoitiin uuden hoitomuodon tuloksista.¹⁶²

Lääketieteellisin menetelmin toteutetut sukupuolitestit vain naisille muuttivat suurkisojen vakiintuneita käytäntöjä. Taustalla on urheilun tiukka kaksinaipainen sarjajako miehiin ja naisiin. Vuonna 1966 otettiin suurkilpailuissa käyttöön testi eroteltaessa urheilijoita miesten ja naisten sarjoihin. Testeja myös kannatettiin ja niiden puolesta puhuttiin. Olihan nyt olemassa ”luotettava” menetelmä osallistujien kilpailukelpoisuuden varmistamiseen. Osoitimme osatutkimuksessa 3, että diskurssi testauksesta sai aikaan kaksi reaktiota suomalaisessa lehdistössä. Ensimmäinen oli historioitsija Stefan Wiederkehrin esittämän teorian vahvistuminen myös suomalaisessa keskustelussa. Sen mukaan testit olivat idän ylivoimaisten urheilijoiden lännessä aiheuttama vastareaktio sukupuolirajojen horjuttamiselle. Kun idän urheilijat osoittautuivat ylivoimaisiksi useissa urheilulajeissa, oli lännen otettava käyttöön uusia keinoja. Lääketieteen kehityksen mahdollistama kromosomitestaukseen perustuva sukupuolitesti oli yksi keino. Samalla luotiin epäily naisten sarjoihin osallistuvien sukupuolesta ja naisellisuudesta.¹⁶³

¹⁵⁹ Osatutkimus 4, 76.

¹⁶⁰ Osatutkimus 4, 75.

¹⁶¹ Pänkäläinen 1993, 104.

¹⁶² Osatutkimus 4, 91; Jalava 2022.

¹⁶³ Wiederkehr 2009, 556–572; Osatutkimus 3, 293–295.

Toinen reaktio oli testijulkisuuden aikaansaama yleisempi yhteiskunnallinen keskustelu sukupuolibinäärin horjumisesta. Kaksijakoisella kansalaisuudella tarkoitetaan tiukkaa jakoa yksityisiin ja julkisiin rooleihin naisille ja miehille. Jo 1960-luvulta alkaen se oli saanut Suomessa rinnalleen uudenlaista sukupuolen problematisointia. Keskustelu aiheesta jatkui ja tiivistyi vuosisadan viimeisillä vuosikymmenillä.¹⁶⁴ Aiheen käsittely sai uutta voimaa myös sukupuolenkorjausten uutisoinnin kasvaessa. Samaan aikaan aiheen teoreettinen keskustelu monipuolistui naistutkimuksen laajetessa sukupuolentutkimukseksi.¹⁶⁵

Sukupuolen testaus nosti esiin intersukupuolisuuden ja tiukan kaksijakoisen sukupuolikäsityksen, sukupuolibinäärin. Jos kilpailijat jaetaan tiukasti kahteen sarjaan, ulos jäävät urheilijat, jotka eivät täytä tiukkaa testimäärittelyä. Intersukupuolisessa ihmisessä voi olla molempien sukupuolten biologisisiksi miellettyjä ominaisuuksia, jotka vaikuttavat yksilöllisesti hyvin eri tavoin.¹⁶⁶ Lopulta urheilijat, jotka eivät olleet läpäisseet testiä mutta tiesivät, etteivät olleet fyysisesti hyötynet intersukupuolisuudestaan, haastoivat järjestelmän menestyksellisesti oikeudessa. Tunnetuin heistä oli espanjalainen pikajuoksija María Patiño (s. 1961), joka kohdattuaan hylkäyksen kisoissa intersukupuolisuutensa vuoksi, haastoi testauksen voitokkaasti.¹⁶⁷ Osatutkimuksessa 3 kuvaamme, kuinka Patiñon voittama oikeusjuttu, häntä avustaneiden lääkäreiden ammatillinen tuki ja julkisuus olivat vaikuttaneet asiaan. Toinen oikeustaistelun voitokkaasti läpikäynyt urheilija oli amerikkalainen transtaustainen tenniksenpelaaja Renee Richards.¹⁶⁸ Myös suomalainen lääkäri de la Chapelle oli vaikuttanut oikeusjuttujen taustalla avustaen urheilijoita.¹⁶⁹ Hän arvosteli usein suoraan käytössä ollutta *Barr body*-testiä sen lääketieteellisen epävarmuuden vuoksi.¹⁷⁰ Samaan aikaan lisääntynyt tieteellinen tieto testien epävarmuudesta kasvatti menettelyn vastustusta. Lääketieteellisesti epävarmat ja liian suoria, helppoja vastauksia tarjoavat testit saivat aikaan vastustusta lääkäreiden ja tutkijoiden joukossa.¹⁷¹

Testaus jatkui likimain kolmekymmentä vuotta kansainvälisten kisojen rutiinina. Olympiakisojen ensimmäisiä pikku-uutisia lehdissä oli säännönmukaisesti suomalaisten naisten testauksesta uutisointi. Tavallisesti niissä viitattiin puhtaisiin tuloksiin toteamalla ”Suomen tytöt olivat tyttöjä”, kuten *Etelä-Suomen Sanomat*

¹⁶⁴ Husso et al 2016, 5–6.

¹⁶⁵ Osatutkimus 3, 296.

¹⁶⁶ Lammensalo 2021, 3.

¹⁶⁷ Fausto-Sterling 2020, 1–3; Osatutkimus 3, s. 297.

¹⁶⁸ Richards 2007.

¹⁶⁹ Fausto-Sterling 2020.

¹⁷⁰ Harper 2019, 69.

¹⁷¹ Chapelle 1986, 1920–1923.

uutisoi Sapporon talvikisoista vuonna 1972.¹⁷² Kisojen kolme ensikertalaista naista oli juuri testattu ja muut suomalaiset olikin testattu jo edellisissä talvikisoissa neljä vuotta aiemmin. Huomasimme, että testauksen vakiinnuttua rutiiniksi lehdistön oli tärkeää julkistaa ja korostaa omien puhtaita tuloksia. Kisahistoria opetti pian sen, että myös positiivisia tuloksia tulisi. Negatiivinen julkisuus laskeutuisi koko tuloksen saaneen maajoukkueen ja varsinkin tuloksen saaneen urheilijan ylle.¹⁷³

Kansainvälinen yleisurheiluliitto lopetti kaikille naisille tehtävän sukupuolitestauksen suurkisoissa kasvavan paineen alla vuonna 1992. Vuonna 1999 Kansainvälinen Olympiakomitea seurasi sitä.¹⁷⁴ Silti testaus ei kokonaan poistunut, vaan urheilija voitiin ottaa testiin ”reilun pelin periaatteen” mukaan.¹⁷⁵ 2020-luvulla käytössä on yhä joissakin lajeissa testosteronitason mittaus, jolla rajataan naisten sarjoihin osallistuvia. Kansainvälisillä lajiliitoilla on oikeus päättää testaustavoista, eli KOK on jakanut valtaansa, jota se ennen käytti yksin.¹⁷⁶

Keväällä 2025 Kansainvälinen Yleisurheiluliitto palautti sukupuolitestit yleisurheilun suurkisoihin. Liiton johtaja Sebastian Coe perusteli päätöstä ”naisurheilijoiden” suojelemisella epäreilulta kilpailulta. Menettely oli käytössä uudelleen laajasti ensimmäisen kerran syksyn 2025 Tokion maailmamestaruuskisoissa.¹⁷⁷ Testit otetaan vuonna 2026 käyttöön myös Kansainvälisen hiihtoliiton (FIS) kisoissa. Asiasta uutisoitiin laajasti syyskuun lopulla 2025.¹⁷⁸ Lopulta keväällä 2026 KOK ilmoitti, että jatkossa kaikkien olympialaisiin osallistuvien naisten on osoitettava kertaluontoisella geenitestillä olevansa biologisia naisia. Näin sukupuolitestit palaavat olympiakisoihin kolmenkymmenen vuoden jälkeen. Taustalla kerrotaan nyt olevan varsinkin keskustelu transurheilijoiden mahdollisuudesta osallistua kisoihin.¹⁷⁹

¹⁷² Suomen tytöt olivat tyttöjä. *Etelä-Suomen Sanomat* 29.1.1972.

¹⁷³ *Osatutkimus* 3, 292.

¹⁷⁴ Heggie 2010, 157–163.

¹⁷⁵ Schultz 2011, 231.

¹⁷⁶ IOC 2021.

¹⁷⁷ Yleisurheilun naisten sarjoissa otetaan käyttöön pakollinen sukupuolitestit. *Helsingin Sanomat* 25.3.2025.

¹⁷⁸ Naishiihtäjät joutuvat pakollisiin sukupuolitesteihin. *Helsingin Sanomat* 26.9.2025.

¹⁷⁹ KOK ottaa sukupuolitestit käyttöön olympialaisissa. *HS* 26.3.2026.

3.3 Kuvallisen ilmaisu, ulkonäkökeskeisyys ja representaatiot urheilun uutisoinnissa

*”Suomen nainen kaunis ja järkevä – Miss Universum haaste naisille [...] Entä me muut naiset? Suomalainen nainen on näin Naisten Vuonna kunnostautunut monella alalla. Ennätyksiä on tullut naisurheilussakin Nina Holménin mukana. Suomessa on paljon ja mittaviin suorituksiin ylittäneitä naisyksilöitä.”*¹⁸⁰

Maaseudun Tulevaisuus pohti artikkelissaan naisen asemaa YK:n naisten vuonna 1975, kun Anne Pohtamo oli juuri voittanut Miss Universum -tittelin. Laaja artikkeli käsitteli naisen asemaa ja laajensi keskustelua aina toiveeseen naisten äänestysaktiivisuuden noususta tulevissa vaaleissa. Merkillepantavaa on, että menestyneen keskimatkojen juoksijan, Nina Holménin urheilusaavutukset rinnastuivat tekstissä naisten saavutuksiin muilla populaarikulttuurin alueilla.

Naisten ulkonäköön kiinnitetään edelleenkin urheilun uutisoinnissa selkeästi enemmän huomiota kuin miesten. Miehillä urheilusuoritus ja tulokset itsessään saavat huomiota. Osatutkimuksissa ulkonäkökeskeisyys nousee esille, ja pyrinikin valottamaan ilmiön taustoja suomalaisessa urheilujournalismissa. Osatutkimuksessa 2 liitämme urheilu-uutisten ulkonäkökeskeisyyden missikulttuurin historiaan. Missikisojen perinne jatkui Suomessa vuosikymmeniä aina sotienvälisestä kansainvälisestä menestyksestä pitkälle vuosisadan loppuun. Televisoidut kilpailut olivat katsotuimpien ohjelmien listalla.¹⁸¹ Missien saamaa julkisuutta verrattiin lehdistössä urheilijoihin, ja usein he esiintyivät samoissa tilaisuuksissa.¹⁸² Yhteinen julkisuus sai lehdistön vertaamaan heitä; ei vain menestyksensä vaan myös ulkonäkönsä osalta. Vuoden 1977 Miss Suomi -kisojen tuomaristossa oli saanut paikan myös maan tunnetuin urheilulääkäri Pekka Peltokallio.¹⁸³ Artikkelissa 2 osoitamme, että missejä ja urheilusankareita pidettiin tutkimusaikana kansakunnan yhteisenä omaisuutena.¹⁸⁴ Kun kaupallisuus sai jalansijaa yhä enemmän huippu-urheilussa amatöörisääntöjen liudentuessa viimeistään 1980-luvun mittaan, ulkonäkökeskeisyys vain korostui. Sähköisen tiedonvälityksen monipuolistuessa ja kuvallistuessa yhä enemmän, ei ilmiö ole poistunut vielääkään.¹⁸⁵

Missikulttuurin perusta luotiin Suomessa jo 1930-luvulla, kun yksityisten yritysten järjestämät Miss Eurooppa -kisat alkoivat saada kansainvälistä näkyvyyttä. Peräti

¹⁸⁰ Suomen nainen kaunis ja järkevä Miss Universum haaste naisille. *Maaseudun tulevaisuus* 22.7.1975.

¹⁸¹ Koivunen et al 2014, 63.

¹⁸² Osatutkimus 2, 7.

¹⁸³ Katri Wanner: Saanks mä lintsata koulusta? *Ilta-Sanomat* 9.2.1977.

¹⁸⁴ Osatutkimus 2, 14–16.

¹⁸⁵ Osatutkimus 2, 8, 14.

kolme suomalaista voitti tittelin 1930-luvulla. Armi Kuuselan voitto Miss Univer-
sum -kisoissa olympiavuonna 1952 oli paljon julkisuutta saanut tapahtuma. Suomen
lehdistö kirjoitti laajasti aiheesta, ja kansalaisia kutsuttiin mukaan nauttimaan tapah-
tuneesta; olihan voitto koettu ja uutisoitu koko kansan yhteiseksi voitoksi. Asenteet
kauneuskilpailuja kohtaan alkoivat muuttua 1970-luvun kuluessa. Niin yhteiskun-
nassa vaikuttanut vasemmistosuuntaus kuin naisliikkeen kritiikki missikisojen naista
alentavasta merkityksestä vaikuttivat. Silti missi-instituutio ja sen saama julkisuus
piti pintansa Suomessa aina vuosituhannen vaihteeseen asti.¹⁸⁶

Urheilun kontekstissa yksittäisen urheilijan suoritusta voidaan kuvata joko san-
karilliseksi kamppailuksi, taisteluksi tai raahautumiseksi, säällittäväksi perässä pysy-
misen yritykseksi. Kyse on siitä, miten asioita ja ilmiöitä kuvataan.¹⁸⁷ Urheilun his-
toriassa esimerkki vähättelevästä kuvauksesta on vuoden 1928 olympiakisojen nais-
ten 800 metrin juoksun selostus. Lehdet kuvasivat sitä vielä pitkään ”kaameaksi”
juoksuksi, joka ”...teki kaikkea muuta kuin reklaamia naisyleisurheilulle”.¹⁸⁸ Lop-
putulos olikin se, että juoksu poistettiin naisten lajina suurkisojen ohjelmasta, jonne
se palasi vasta Tokion kisoissa vuonna 1960.

Urheilututkimus on ottanut käyttöön käsitteen mediaurheilu. Sillä tarkoitetaan me-
dioissa (lehdet, sähköiset viestintävälineet, sosiaalinen media ja muut viestinnän väli-
neet) esillä olevaa urheilua. Mediatutkija Riikka Turtiainen korostaa, ”että mediaur-
heilu on nimenomaan tuotettua ja dramatisoitua urheilua, johon liittyvät olennaisena
osana kaupallistumisen ja tuotteistamisen vaikutukset”.¹⁸⁹ Usein se on tarinallista, dra-
maattista ja tunteisiin vetoavaa. Turtiainen jatkaa naisten ja urheilun mediasuhteen
pohtimista toteamalla, että naisilla on monesti kaksi vaihtoehtoa. Joko tyytyä edusta-
maan tapahtumassa lajiaan nimenomaan naisille suunnattuna tai sitten niin, ettei lajia
tuoda lainkaan esille.¹⁹⁰ Median ja urheilun keskinäinen riippuvuus kuuluu myös kä-
sitteen piiriin. Riitta Pirinen kuvaa mediaurheilun kielenkäytöksi, joka merkityksellis-
tää kohteet, joista puhutaan. Näin se rakentaa osaltaan sosiaalista todellisuutta eli kä-
sityksiä urheilusta, sukupuolesta, kansallisuudesta ja seksuaalisuudesta.¹⁹¹

Lehdistöissä naisten suorituksille esitetyt vaatimukset liittyivät laajempaan yh-
teiskunnassa esiintyvään naisellisuuden kontrolliin. Kun naisellisuuden vähenemistä

¹⁸⁶ Enehjelm 2004; Osatutkimus 2, 15.

¹⁸⁷ Pietikäinen & Mäntynen 2019, 77–78. Pietikäinen ja Mäntynen huomauttavat, että dis-
kurssi ja representaatio eivät ole sama asia. Kun diskurssin käsitteellä kuvataan jonkun
asian poliittista tai sosiaalista muuttumista ”totuudeksi”, representaation käsite keskit-
tyy näiden prosessien lopputulokseen eli siihen ”kuvaan”, joka kulloisestakin ihmi-
sestä, ilmiöstä tai asiasta rakentuu.

¹⁸⁸ Los Angelesin naisten kisojen herätysshuuto. *HS* 1.8.1032, s. 5; Kokkonen 2015, 97.

¹⁸⁹ Turtiainen 2012, 15.

¹⁹⁰ Turtiainen 2012, 98–99.

¹⁹¹ Pirinen 2006, 11.

joko dopingin käytön tai ”liiallisen” harjoittelun seurauksena korostettiin keskustelussa, kyse oli juuri tästä. Samalla se oli yksi naisten yleisurheilun lajivalikoiman vähäisyyden pääargumentti. Vaikka sukupuolitestejä julkisesti perusteltiin miesten pääsyn estämisellä naisten sarjoihin, taustalla oli myös sama vaikutin: naisellisuuden vähenemisen pelko ja perinteisinä pidettyjen sukupuoliroolien suojaamisen tarve.¹⁹²

Vielä 1980-luvulla urheilun erikoislehden, *Urheilulehden*, artikkelissa kuvattiin urheilua yhtenä tapana ”tehdä miehiä”. Tämä voisi hyvin tapahtua kehittämällä urheilun harrastajan päättäväisyyttä, motivaatiota ja hallintaa. Kirjoittajan mielestä nämä ominaisuudet eivät kuitenkaan ole ”ensisijaisesti naisellisia tai ensisijaisesti naiselle kuuluvia ominaisuuksia”.¹⁹³ Samanlaisessa hengessä uutisoitiin kehonrakentaja Kike Elomaan kilpailumenestystä vuonna 1981. ”Naisellisuus Kiken valtti”; näin otsikoi *Uusi Suomi* urheilijan kansainvälistä voittoa.¹⁹⁴ Vaikka laji vaati tiukkaa harjoittelua ja itsekuria tulosten saamiseksi, naisellisuuden merkitys menestyksen tekijänä nostettiin yhä esiin. Urheilussa miesten ja naisten lajimäärät kuitenkin lähestyivät koko ajan ja 2000-luvulle tultaessa ne olivat yleisurheilussa kutakuinkin samat.

Ulkonäköseikkojen korostuminen jatkui urheilupukeutumisen muuttuessa. Sotien välisenä aikana kansanterveyttä korostettiin ja naisia kehoitettiin liikkumaan. Kyse oli kansakunnan pitämisestä elinvoimaisena ja solakkuuden ihanne naisille oli esillä naistenlehtien teksteissä jo tuona aikana.¹⁹⁵ Hiihto oli yksi suositelluista lajeista ja housupuku siihen käytännöllinen vaate. Silti urheilun kommentaattorit huomauttivat housujen tekevän naisia miehekkäiksi. Näin naisten odotettiin, paitsi terveydestään huolehtimista, myös pitävän kiinni esteettisistä ja feminiineistä käyttäytymisihanteista.¹⁹⁶

Huippu-urheilussa pitkään vaalittu amatööriys alkoi väistyä 1980-luvun mitaan ja kaupallisuus sai yhä suuremman merkityksen. Sponsorit tulivat mukaan ja vaativat näkyvyyttä omalle brändilleen tai tuotteelleen. Urheilutapahtumien julkisuus kasvoi koko ajan ja kaupalliset mainossopimukset alkoivat määrittää urheilijoiden esiintymistä. Osatutkimuksessa 2 osoitimme, että muutos alkoi kansainvälisillä areenoilla mutta saavutti myös Suomen.¹⁹⁷ Paljastava pukeutuminen sai vauhtia uusien, suosittujen liikuntamuotojen kuten aerobicin ja kehonrakennuksen menestyksen ja julkisuuden myötä. Nämä lajit saivat näkyvyyttä, kun Suomen

¹⁹² Osatutkimus 3, 293–295.

¹⁹³ Matti Forss: Onko huippu-urheilun tiimellyksessä naisellisuus vaarassa? *Urheilulehti* 9.7.1980; Osatutkimus 4, 98.

¹⁹⁴ Arvovoitto kannustaa. Naisellisuus Kiken valtti. *Uusi Suomi* 3.8.1981.

¹⁹⁵ Turunen 2011(b), 26.

¹⁹⁶ Ibid 27, 31.

¹⁹⁷ Osatutkimus 2, 15–16.

Tuuli Matinsalo voitti aerobicissa kaksi MM-kultaa ja valittiin Vuoden naisurheilijaksi vuonna 1999.¹⁹⁸

Sosiologi Riitta Pirinen on kirjoittanut naisten urheilusuoristusten kuvaamisen kaksijakoisuudesta: toisaalta suorituksia trivialisoidaan ja samalla niistä pyritään kertomaan samalla tavalla kuin miesten suorituksista.¹⁹⁹ Urheiluselostuksissa ilmevä vähättely, pilkka ja urheiluun kuulumattomiin seikkoihin puuttuminen ovat trivialisointia. 1970-luvun alussa Nina Holmén oli yksi Suomen parhaita yleisurheilijoita. Silti usein hänestä kertovissa urheilujutuissa viitattiin myös hänen urheilevaan mieheensä. Erkkä Railo on todennut, että tutkimusaikana menestyvää naista kuvattaessa lehdissä oli samalla kuvattava myös jonkinlaista avuttomuutta tai kokemattomuutta.²⁰⁰ Suomessa tunnettiin 1980-luvulla pilkkalause, jossa kahvipöytäkeskusteluissa ja lehtijutuissa tšekkoslovakialaista pikajuoksijaa Jarmila Kratochvilovaa kutsuttiin ”Jarmoksi”, vaikka urheilija ei koskaan antanut positiivista dopingnäytettä.²⁰¹

Ulkonäkökysymykset liittyivät myös dopingin vaikutuksiin urheilijoissa. Urheiluuutisointi piti dopingin aikaansaamia miehisiä muutoksia ei-toivottuina varsinkin, kun naisten voimalajeja itsessään vastustettiin. Fitnesslajit, kehonrakennus ja voimaa vaativat lajit olivat kuitenkin tulleet jäädäkseen myös naisille. Koska kansainvälistä menestystä tuli, harrastajamäärät kasvoivat. Samoin doping liittyi ja liittyy edelleen harrastajien kuntosaliharjoitteluun. Kaikkia aineiden sivuvaikutuksia ei voida estää.

¹⁹⁸ Hentilä 2019, 325.

¹⁹⁹ Pirinen 2006, 32.

²⁰⁰ Railo 2011, 49.

²⁰¹ Doping on juridiikan, ei lääketieteen ongelma. *Etelä-Suomen Sanomat* 8.9.1983.

4 Tasa-arvopuheesta kohti tekoja: lehtikirjoittaminen ja urheilukulttuurin muutos Suomessa 1950–2000

”Niillä, jotka tuottavat diskurssin, on valta tehdä siitä totta eli vahvistaa sen pätevyys, sen asema tietona.”²⁰²

Urheilujournalismi oli muuttunut sotien jälkeen 1950- ja 1960-luvulla muun toimintatavan tapaan kaikkea tekevien kirjoittajien työstä erikoistuneeksi uutisoinnin ja kirjoittamisen lajiksi.²⁰³ Naiset saavuttivat miehiä urheilulajien määrässä seuraavien vuosikymmenten kuluessa. Kun naiset jopa ohittivat miehet kansainvälisessä kilpailumenestyksessä, tasa-arvoisemman kohtelun vaatimukset kasvoivat. Tasa-arvon käsitettä alettiin käyttää yhä yleisemmin suomalaisessa urheilukirjoittamisessa 1970-luvulla. Miehinen ylivalta jatkui silti pitkään urheilutoimituksissa ja vasta 1980-luvulla lehtien sukupuolijakaumaltaan monipuolistuva toimituskunta muutti osaltaan uutisointia tasapuolisemmaksi.²⁰⁴ Kun mediakenttä monipuolistui, sen merkitys kasvoi. Tämä kasvatti myös sanomalehdistön vaikutusta mielipiteisiin ja sitä kautta yhteiskunnan rakenteisiin.²⁰⁵ Tässä pääluvussa pohdin lehdistön tasa-arvopuheen merkitystä urheilukulttuurille. Urheiludiskurssien puhettavat olivat pitkään tunnistettavia, miehisiä ja muutokset niissä olivat ja ovat hitaita. Yhteiskunnallinen muutos vaikutti ja muutti myös urheilukulttuuria.

²⁰² Hall 1999, 104. Stuart Hall (1932–2014) oli jamaikalaisyyntyinen sosiologi ja kulttuurintutkija. Hän pohti diskurssin ja representaation suhdetta. Urheilussa suoritukset ovat mitattavia tai arvosteltavia. Niinpä katsoja (joko tuomari, reportteri tai yleisö) voikin valita roolin, josta suoritusta voidaan katsoa, arvioida tai kuvata erilaisista näkökulmista.

²⁰³ Keränen 1984, 111.

²⁰⁴ HKTL 2023, KUHI/A/23/1, litteraatio s. 2; Halmesvirta et al 1998.

²⁰⁵ Hämäläinen et al 2014, 16; Railo & Oinonen 2012, 17.

4.1 Urheiludiskurssien muutos ja merkitykset tasa-arvokehitykselle

Urheilujournalismi on urheilusta kertovaa tiedonvälitystä, viestintää. Tekstit voivat olla päivänkohtaisia, ajankohtaisia uutisia ja raportteja tai ne voivat olla laajemmin urheilun ilmiötä analysoivia artikkeleita. Väitöskirjassani perehdyn painetuissa medioissa (sanoma- ja aikakauslehdet sekä aikalaikirjallisuus) esitettyyn tietoon ja uutisointiin. Niiden aineistot voivat olla tekstuaalista kuten uutisia, artikkeleita, haastatteluja ja katsauksia. Se on myös kuvallista viestintää, jonka merkitys juuri urheilun kontekstissa on suuri. Urheilu-uutisoinnin katsotaan alkaneen Englannissa ja Yhdysvalloissa 1860-luvulla, kun lisääntyvän vapaa-ajan ja laajentuneen harrastamisen myötä kilpailut lisääntyivät. Urheilusta ja kisojen tuloksista kertovat uutiset saivat lukijoita ja lehdet myyntiä. Suomessa ensimmäisiä urheilu-uutisia julkaistiin jo 1880-luvun lopulla.²⁰⁶ Vuosisadan vaihteessa uutisvälitys urheilusta oli jo vilkasta ja varsinainen läpimurto tapahtui Tukholman olympiakisojen aikaan vuonna 1912. Urheilutoimitusten merkitys lehdille kasvoi toimitustehtävien eriytyessä sotien jälkeen omiksi toimitusaloikseen. Myös toimitukselliset ratkaisut kuten kuvien käytön kasvu, liittyivät myös urheilu-uutisointiin.²⁰⁷ Kuvien käyttö oli merkittävä naisten urheilusuorituksien kommentoinnissa.

Osatutkimuksessa 1 kuvaan saksalaisen Stefan Wiederkehrin muotoileman, urheilujournalismissa käytetyn kielellisen strategiamallin. Siinä hän nosti esiin joitakin periaatteita, jotka toistuvat urheilukirjoittamisessa. Mukana on niin erilaisia sukupuolirooleja korostavia tapoja puhua kuin naisten urheilusuoritusten vähättelyn ja trivialisoinninkin strategioita. Esimerkiksi urheilevista naisista käytettiin pitkään ilmaisua ”naisurheilija”. Etuliite sanan urheilija edessä erottaa naiset urheilevista miehistä, viittaa poikkeukseen urheilumaailmassa ja samalla vähentää urheilevan naisen suorituksen arvoa.²⁰⁸ Urheilukirjoittamiselle tyypillistä on miehen ja naisen erojen korostaminen luonnollisina. Sitä on myös naisten urheilun trivialisointi ja naisten esittäminen rooleissa, joissa heidät oli totuttu näkemään, sen sijaan että hänet esitetäisiin urheilijana. Tyypillistä on huomion kiinnittäminen psykologisiin seikkoihin tai suoraan pyrkimys seksualisoida naista urheilijana.²⁰⁹ Tutkimukseni osoitti, että nämä strategiat sopivat kuvaamaan myös suomalaisen lehdistön urheilukirjoittamista tutkimusaikana.²¹⁰

Urheilu-uutiset olivat miehien toimittamia pitkälle vuosisadan loppua kohti myös Suomessa. Lauri ”Tahko” Pihkala oli yksi kirjoittajista, jonka kynänjälki yh-

²⁰⁶ Keränen 1984, 127.

²⁰⁷ Keränen 1984, 127–129.

²⁰⁸ Kantola et al 2020, 7.

²⁰⁹ Wiederkehr 2009, 558; Kankaanmäki 2020; Osatutkimus 1, 65.

²¹⁰ Osatutkimus 1, 81.

dessä toisen vaikutusvaltaisen urheilukirjoittajan, Martti Jukolan (1900–1952) kanssa näkyi lehdistössä 1900-luvun monella vuosikymmenellä. Varsinkin Pihkala oli tunnettu naisten kilpailuja vastustavasta kannastaan. Hänen perustelunsa olivat biologisia ja lääketieteellisiä; kova harjoittelu ja kisaaminen ei sopinut naiselle. 1970-luvulla urheilutoimittajien liitossa olikin vain muutamia naisia. Ensimmäiset urheilutoimittajat olivat usein entisiä urheilijoita, jotka suhtautuivat kriittittävästi urheilun ongelmakohtiin. Kuvaus oli suorituskeskeistä ja persoonallisemmat henkilökuvat tulivat mukaan 1980-luvulla kaupallistumisen myötä. Pitkään myös toimittajien koulutuksen puutteellisuus näkyi työssä.²¹¹

Tiennäyttäjä naisten nousussa toimituksiin oli *Helsingin Sanomien* urheilutoimittaja Marjut Svahn (1945–2009), joka toimi Urheilutoimittajien liiton hallituksessa 1973 alkaen. Saman lehden urheilutoimittaja ja myöhemmin päätoimittaja Reetta Meriläinen (s. 1950), oli hallituksessa vuodesta 1975. Seppo Pänkäläisen mukaan urheilujournalismi oli Suomessa sotien jälkeisinä vuosina miesten ylläpitämää, hitaasti muuttuvaa ja miesten huippu-urheiluun keskittyvää.²¹² Sanomalehtimiesliitossa naisten osuus kasvoi nopeasti, mutta urheilutoimituksissa osuus laahasi. 1980-luvulle tultaessa vasta muutamassa urheilutoimituksessa oli mukana päätoimivia naisia toimittajina. Reetta Meriläinen kirjoittaa muistelmissaan (2015), että 1970-luvulla toimituksissa nainen kohtasi joskus työttömyyden ja epäilyä ammatinvalinnan oikeellisuudesta. Silti perustunnelma urheilutoimituksissa oli jo kuitenkin kollegiaalinen ja rento.²¹³

Tasa-arvo-käsitteen käyttö yleistyi lehdistössä muun yhteiskunnallisen keskustelun mukana. Osatutkimuksessa 2 osoitimme, että 1970-luvulla lehtikirjoittelussa alkoi nousta kahden sanan, *urheilu* ja *tasa-arvo*, esiintyminen yhdessä. Nousu jatkui aina 1980-luvun lopulle ja tasaantui korkealle tasolle vielä seuraavan vuosikymmenen ajaksi.²¹⁴ Vaikka lehtijutuissa ei aina suoraan puhuttu juuri sukupuolten tasa-arvosta, fraasien käytön kasvu kertoo siitä, mitkä aiheet olivat esillä keskusteluissa ja uutisissa. Nousu osuu samaan aikaan suomalaisten naisten urheilullisen läpimurron kanssa. Vuoden 1968 talvikisat Grenoblessa ja varsinkin vuoden 1974 yleisurheilun EM-kisat Roomassa olivat käännekohtia.²¹⁵ Näiden menestysten merkitystä tasa-arvokehitykselle urheilussa ei voi vähätellä. Kun voitot saivat julkisuutta, myönteinen julkisuus ruokki itseään ja uutta menestystä vaadittiin. Pikajuoksija

²¹¹ Pänkäläinen 1998(a), 46–47; Kurvinen 2013.

²¹² Pänkäläinen 1998(a), 29.

²¹³ Osatutkimus 1, 78; Meriläinen 2015, 141.

²¹⁴ Osatutkimus 2, 8.

²¹⁵ Osatutkimus 2, 13–14. Roomassa 1974 Mona-Lisa Pursiainen toi pronssia 200 metrillä ja samoin Pirkko Helenius pituushypyssä. Suomen naiset nousivat kisoissa menestykseen yhteensä viidellä mitalillaan. Vuoden 1968 Grenoblen talvikisoissa pikaluistelija Kaija Mustonen oli Suomen ainoa kultamitalin tuoja.

Riitta Salin juoksi Roomassa uuden maailmanennätyksen 400 metrin juoksussa. Nina Holmén toi kultaa 3000 metrillä ja myös viesteissä menestyttiin. Kuvassa 2 Rooman 4 × 400 metrin viestikilpailun hopeaa juhlija mitalijoukkue kisan jälkeen.

Kuva 2. Yleisurheilun EM-kisat Roomassa vuonna 1974. Naisten 4 × 400 m viestin Suomen toiseksi sijoittunut joukkue, Riitta Salin, Pirjo Wilmi, Mona-Lisa Pursiainen ja Marika Eklund yhteiskuvassa palkintojenjaon jälkeen. Kuva: TAHTO/Urheilumuseo.

Menestystä janoava urheilukansa vaati lisää ja hyvät tulokset näkyivät urheilu-uutisoinnissa. Palkintoja tuoneiden kisojen jälkeen uutisoinnissa keskityttiin enemmän naisten tuloksiin ja urheilullisen suorittamisen kuvaukseen. Maria Rantala kirjoittaa, että urheilun uutisoinnissa alettiin 1960-luvun mittaan sallia naisille hiki ja jopa irvistys suorituksessa.²¹⁶ Silti muutos kohti myönteisempää kirjoittamista ja kuvaamista myös naisten kilpaurheilusta alkoi kunnolla, kun naisten suoritukset kilpailukentillä paranivat. Tutkimus osoitti, että 1970-luvun alun menestys varsinkin yleisurheilussa, Suomen historiallisessa menestyslajiryhmässä, vaikutti urheilevien naisten saamaan julkisuuteen.²¹⁷ Syntyi positiivinen kierre, jossa ammattimaisesta val-

²¹⁶ Rantala 2011, 115.

²¹⁷ Osatutkimus 2, 13–14.

mennuksesta kirjoitettiin yhdessä urheilusuoritusten kanssa. Valmentajan ja järjestöjohdon haastattelut ja huomiot naisten menestyksestä olivat jo tavallisia.²¹⁸

Osatutkimuksessa 3 analysoimme sukupuolitestien uutisoinnin merkitystä urheilulle ja lopulta testien väistymistä taka-alalle. Kun testit otettiin käyttöön 1960-luvun lopulla, positiiviset testitulokset saivat paljon julkisuutta. Pelkovaikutusta, joka kohdistui julkisuuden ja skandaalin myötä sekä yksilöön että koko joukkueeseen ja siten myös urheilijan kotimaahan, ei voi vähätellä. Testauksen alkuvaiheessa KOK yritti pitää positiivisen tuloksen antaneen henkilöllisyyden piilossa, mutta vuosien kuluessa se ei enää pystynyt siihen. Näin julkinen ja sitä seuraava henkilöön kohdistuva epävirallinen rangaistus kohtasivat kisoista poistettua. Mutta samalla tavalla lehdistön merkitys oli suuri, kun testauksen kritiikki alkoi nousta. Ensin järjestelmää kritisoivat lääketieteen ammattilaiset, myös suomalaiset, jotka tiesivät testien epävarmuuden ja heikon moraalisen perustan. Näin he olivat osaltaan vaikuttamassa masamaisten testien lopettamiseen 1990-luvun lopulla.²¹⁹

Tutkimusaikaa leimasi urheilun doping ja myös naisten dopingista kertova uutisointi lisääntyi voimakkaasti 1970-luvun puolivälissä. Kasvun taustalla olivat positiiviset testitulokset, joiden määrä kasvoi, kun uusia lääkkeitä nostettiin kiellettyjen aineiden listalle. Samaan aikaan naisten käyttämät kielletyt menetelmät yleistyivät. Koska juuri 1970-luvun puolivälissä kiellettiin päädoping-aineeksi nousseet anaboliset steroidit ja testausmenetelmät paranivat, seurauksena oli paljastumisia. Steroidien käyttö kiellettiin kansainvälisesti vuonna 1974 ja niiden testaus aloitettiin vuonna 1975. Testosteronin käyttö kiellettiin vuonna 1982 ja veritankkaus vuonna 1985.²²⁰

Osatutkimuksessa 4 vertailin miesten ja naisten dopingista käytyä kirjoittelua. Oletukseni oli, että naisten dopingista olisi kirjoitettu selkeästi miesten vastaavasta poikkeavalla tavalla. Näin ei kuitenkaan ollut, vaan uutisointi vaikutti hyvinkin samantapaiselta. Vaikka naisten dopingin käyttöä moralisoitiin ja käyttöä vastustettiin sukupuolittuneesti vetoamalla juuri naisille syntyviä vaaroja korostamalla, ei itse positiivisista doping-testeistä kirjoitettu selkeästi eri tavalla kuin miesten paljastumisista.²²¹ Tämän näennäisesti tasa-arvoisen kohtelun taustalla oli kaksi pääsyytä. Ensimmäinen oli ns. yhteinen, kansallinen etu. Sen mukaan suomalaiselle urheilulle oli taattava samat mahdollisuudet kuin tärkeille kilpailijoillemme. Niitä olivat usein juuri suurvallat, joiden mahdollisuudet ja resurssit käyttää kiellettyjä tai vähintäänkin harmaalla alueella olevia menetelmiä olivat kuitenkin aivan erilaiset. Tämä lisäsi ajattelua, jonka mukaan ”emme voi olla naiiveja – kaikki kuitenkin käyttävät ai-

²¹⁸ Naisurheilija on miestä kunnianhimoisempi [...]. *Helsingin Sanomat* 14.10.1973.

²¹⁹ Osatutkimus 3.

²²⁰ Kokkonen 2015.

²²¹ Osatutkimus 4, 102.

neita!” Olihan 1970-luvun alun menestys osoittanut, että myös voitot ja ennätykset ovat pienellekin maalle mahdollisia.

Toisena syynä nostan esiin laajalti hyväksytyyn vaikenemisen kulttuuriin. Se koski juuri urheiluun liitettyjä vaikeita kysymyksiä, joihin doping ilman muuta kuului. Urheilutoimittajat tunsivat laajaa kollegiaalisuutta, ammatillista yhteyttä ja halusivat tukea tosiaan. Tämä ei ollut kaukana salailun kulttuurista. Paljastui tapauksia, joissa niin lehdistö kuin urheilujohto olivat tienneet vähintäänkin vahvoista epäilyistä dopingin suhteen tuomatta asiaa kuitenkaan esiin. Osatutkimuksessa 4 esittelen tällaiset tilanteet tunnetuissa Martti Vainion ja Minna Lainion doping-käryjen yhteyksissä 1980- ja 1990-luvun alussa.²²² 1980-luvun lopun urheilu-uutisoinnissa on pystytty osoittamaan vaikenemista kansallisten urheilutähtiemme ei-hyväksyttävistä toimista. Kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi havaitseekin aikaan liittyvän median pyrkimyksen vaieta, pitää kiinni yhteisestä tavoitteesta ja pyrkimyksen pitää tiedot ”toilailuista” vain omassa piirissä. Hän liittää tämän kansainvälisen poliittisen tilanteen muutoksiin. Kylmän sodan loppuvaiheissa oli tarpeen kansallisista syistä pitää kiinni yhteisestä tarinasta ja tukea omia urheilusankareita.²²³

4.2 Urheilukulttuuri muuttuu tasa-arvoisemmaksi muun yhteiskunnan mukana

”Naisten on aika päästä vaikuttamaan omista asioista urheilussakin. Naiset haluavat tasa-arvoa. Naiset ovat suomalaisen urheiluelämän käyttämättömät voimavarat, jotka on pian värvättävä mukaan.”²²⁴

Näin kirjoitti 1970-luvun puolivälissä *Helsingin Sanomien* pitkäaikainen urheilutoimittaja Marjut Svahn. Itse hän oli hyvä esimerkki siitä, kuinka naiset alkoivat ottaa paikkaansa urheilutoimituksissa. Tällaisiin kannanottoihin oli vielä pitkä matka 1950-luvulla. Silloin Suomi keskittyi jälleenrakennukseen ja turvallisuutta ja pysyvyyttä korostavat arvot hallitsivat. Koti oli naisen toimintakenttää ja vasta seuraava vuosikymmen toisi laajemmin uutta, yhteiskunnallisiin muutoksiin pyrkivää ajattelua. Urheilussa ensimmäiset merkit naisten noususta nähtiin kuitenkin jo 1950-luvun lopulla, kun naisten viestijoukkue voitti olympiakultaa Italian Cortinassa vuonna 1956 Siiri Rantasen (1924–2023) johdolla. Silti uutiseksi kisojen aikaan nousi se,

²²² Osatutkimus 4, 92–96.

²²³ Salmi 2013, 27–28.

²²⁴ Marjut Svahn: Naisten voimat käyttöön. Miehistä kohta pula järjestöportailla. *Helsingin Sanomat* 19.11.1976. Svahn oli pitkäaikainen *HS*:n urheilutoimittaja, joka kirjoituksissaan otti usein kantaa myös tasa-arvokysymyksiin.

kuinka hiihtäjä pystyi sovittamaan yhteen perheenäidin roolin, työn kodin ulkopuolella ja vielä menestyksekkään kilpaurheilun.²²⁵

Kuten muissa Pohjoismaissa, myös Suomessa julkinen keskustelu alkoi muuttua 1960-luvun lopulla sukupuolirooleista tasa-arvon suuntaan. Vuonna 1968 kirjoitti ylioppilaaksi sukupolvi, joka muuttikin yhteiskuntaa. Kyseessä oli suurten ikäluokkien ryhmä, joka pääsi nauttimaan koulutuksen mahdollisuuksista. Yhä useammat pääsivät yliopistoon korkeakoulutuksen laajentuessa. Naisten osuus korkeakouluteuissa kasvoi. Samalla tämä sukupolvi arvosteli koululaitoksen paikalleen jääneitä arvoja ja koetti sovittaa omaan maailmankuvaansa lännestä saapuvaa yksilöllisyyttä korostavaa sanomaa. Edessä oli kulttuurin ja tapojen suuri muutos, kun muutokset etsivät poliittista purkautumistietä.²²⁶ Naisen mahdollisuuksiin ja tasa-arvoisempaan kohteluun varsinkin työelämässä alettiin kiinnittää huomiota. Uskottiin, että tämä muuttaisi koko yhteiskuntaa tasa-arvoisemmaksi.

Yksi mittari tasa-arvon toteutumiselle urheilun maailmassa sotien jälkeisinä vuosikymmeninä oli kilpalajien määrä miehillä ja naisilla. Osatutkimus 1 osoitti, että lajimäärän kasvu naisilla mukaili urheilukirjoittamisen muutosta. Naisten menestys lisäsi positiivista kirjoittamista juuri naisten suorituksista ja vaikutti samalla urheilukulttuurin rakennemuutokseen.²²⁷ Ensimmäisissä olympiakisoissa, joihin naiset osallistuivat yleisurheiluun vuonna 1928, oli naisilla vain viisi yleisurheilun kilpailulajia. 1990-luvun lopussa ainoan poikkeuksen lajeissa teki naisilta puuttunut, mutta miehillä ohjelmassa ollut 50 kilometrin kävely. Naisilla pisin kävelymatka oli vuoteen 2000 asti 10 kilometriä. Tuolloin matka piteni 20 kilometriin. Olympiakisoilla olikin merkitystä, sillä kansainväliset päätökset yleensä edelsivät muutoksia kansallisessa päätöksenteossa. Taulukossa 5 kuvaan naisten lajimäärän kasvun suhteessa miesten lajeihin 1900-luvun mittaan olympiakisoissa. Lajivalikoiman kehitys oli samantyyppinen myös yleisurheilun Suomen mestaruuskisoissa, Kalevan kisoissa. Vasta vuosi 2000 oli se vuosi, jolloin miehillä ja naisilla oli Suomen tärkeimmissä yleisurheilun kansallisissa kisoissa yhtä monta kilpailulajia.²²⁸

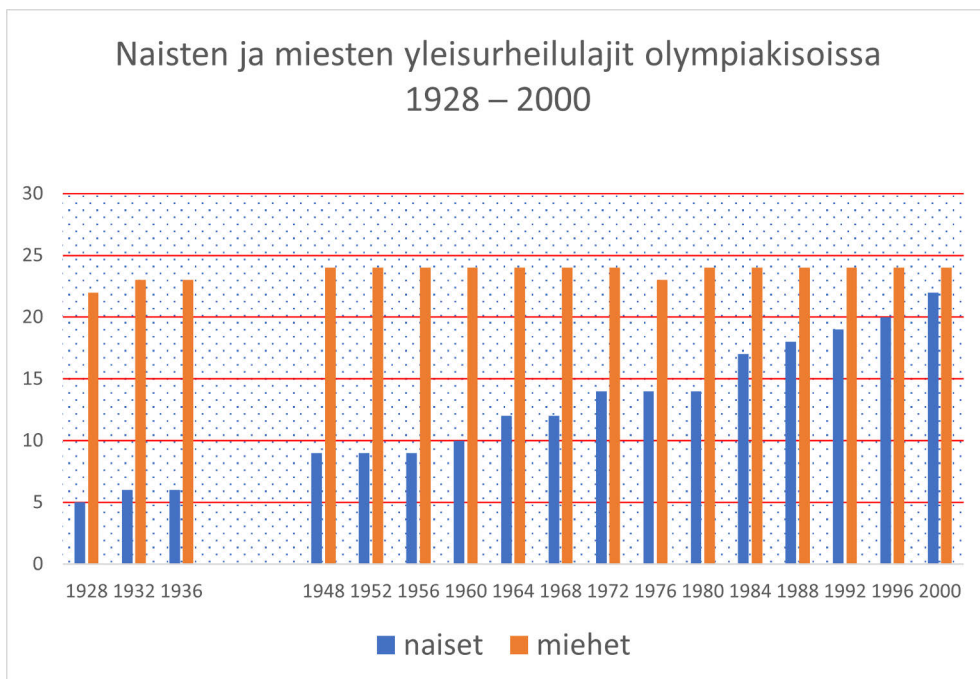
²²⁵ Osatutkimus 1, 70.

²²⁶ Julkunen 1994, 184–185.

²²⁷ Osatutkimus 1, 77–80.

²²⁸ Hannus & Laitinen & Martiskainen 2002. Yleisurheilun Suomen mestaruuskisoissa, Kalevan kisoissa, naisten 1500 metrin juoksu otettiin ohjelmaan vuonna 1968 ja 3000 metriä vuonna 1972. Kestävyyslajeista maraton otettiin ohjelmaan vuonna 1980 ja 10 000 metrin juoksu vuonna 1983. Viimeisinä lajeina mukaan tulivat moukarinheitto (1994), kolmiloikka (1995) ja 3000 metrin estejuoksu vuonna 2000.

Taulukko 5. Kasvu naisten kilpailulajien määrässä sotien jälkeen alkaa 1960-luvun puolivälissä ja jatkuu tasaisena aina vuosisadan loppuun. Samat lajit miehillä ja naisilla kaikissa olympialajeissa oli vasta vuoden 2012 Lontoon olympiakisoiissa. Taulukko Seppo Heikkinen.

Muita lajeja, joissa naisten osallistumista kansainvälisestikin rajattiin, olivat mm. nyrkkeily, jalkapallo ja jääkiekko. Nyrkkeilyssä Suomi oli eturintamassa, kun vuonna 1995 Tampereella järjestettiin maailman ensimmäiset nyrkkeilyn mestaruuskisat naisille.²²⁹ Olympialajina nyrkkeily otettiin mukaan naisille Lontoossa vuonna 2012. Jalkapallon laajentumista naisten lajiksi viivytettiin vuosikymmeniä. Englannissa, jalkapallon syntymämaassa, laji oli kielletty naisilta vuosina 1921–1971. Suomessa naisten kilpailut lajissa alkoivat vuonna 1971 ja menestyksen myötä lajin suosio ja näkyvyys kasvavat edelleen.²³⁰ Jääkiekossa 1980-luku oli merkityksellinen, kun Suomen naiset voittivat ensimmäisen Euroopan mestaruuden. Seuraavalla vuosikymmenellä osallistuttiin jo lajin MM-kisoihin menestyksekkäästi.²³¹

1970-luku oli perheiden ja sukupuolten tasa-arvoa parantavien yhteiskunnallisten muutosten aikaa. Abortin saaminen helpottui vuonna 1970, ja varsinkin mahdollisuus saada lapselle kunnallinen päivähoido vapautti naisia työhön kodin ulkopuo-

²²⁹ YLE, Elävä arkisto: <https://yle.fi/a/20-107720> (haettu 6.10.2025); Särämäkari 2013.

²³⁰ Ruohonen 2022; Vares 2022.

²³¹ <https://records.finhockey.fi/historia/suomi-kiekon-merkkipaaluja> (haettu 11.10.2025).

lelle. Anneli Anttosen mukaan suomalainen palveluvaltio kehittyi 1970- ja 1980-luvun mittaan luoden naisille mahdollisuuksia kodin ulkopuoliseen työhön. Vasta tuolloin hyvinvointivaltioprojekti oli täällä vertailukelpoinen muiden läntisten naapurien kanssa.²³² Näin 1970-luku osoittautui käänntekeväksi moneen ihmisoikeuksiin liittyvän uudistuksen osalla.²³³ Liikuntasosiologi Hannu Itkonen on todennut, että 1960-luvun lopulla Suomessa alkoi yhteiskunnallisen suunnitteluoptimismien aika. Tieteen tuloksia haluttiin hyödyntää lainsäädännön ja politiikan kautta. Kansanterveyslaki korosti sairauksien ennaltaehkäisyä. Urheilujärjestöillä oli omia erillisohjelmiaan ja puolueilla liikuntapoliittisia ohjelmia.²³⁴

1980-luku toi tullessaan uusliberaalit talousideat, rauhanliikkeen uuden nousun ja naisliikkeen toisen taistelukauden hiipumisen. Vuosikymmen toi uutta ajattelua ja on sanottu, että naisliikkeen kolmannen aallon mukana yhteiskunnassa siirryttiin naisiasiasta sukupuolijärjestyksen kokonaisuuden analyysiin.²³⁵ Tasa-arvon tavoittelussa luotettiin nyt valtion kautta toimimiseen ja siirryttiin sosiaalipolitiikasta kohti oikeuksia. Tasa-arvolaki, ”Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta”, tuli voimaan vuonna 1987.²³⁶

Yhdenvertaisuuden käsite tuo mukaan laajemman ajattelun siitä, että kaikilla ihmisillä, myös vammaisilla, eläkeläisillä, lapsilla, etnisillä ryhmillä ja muilla on samanlainen oikeus liikkumiseen ja harrastamiseen kuin kaikilla muillakin. Vammaisurheilu sai harrastajia ja suomalaisten osallistuminen kansainvälisiin kisoihin, kuten paralympialaisiin, sai runsaasti huomiota; menestyksen siivittämänä sielläkin. Huippu-urheilussa taas nähtiin menestyksen hiipumista. Edellisen vuosikymmenen naisten nousu ja miesten kestävyysjuoksujen loistavat näytöt olivat takana. Muutamia valopilkkuja nähtiin, kun keihäänheitossa saatiin 1980-luvulla peräti kolme olympiamitalia.²³⁷ Seuraava vuosikymmen, 1990-luku toi Anu Pylkkäsen mukaan muutoksen tasa-arvokeskusteluun. Kun aiemmin oli keskitytty häivyttämään eroja, nyt eroja ja haittoja alettiin tunnistaa. Haluttiin nostaa esiin aktiivisia toimia vastakohtana taloudellisten vaikutusten tunnustamiselle. Lopulta kyse oli perustavanlaa-

²³² Anttonen 1994, 223. Laki lasten päivähoitosta saatiin vuonna 1973.

²³³ Pylkkänen 2012, 58–59; Räsänen 1984: Puolisoiden erillisverotus toteutettiin vuonna 1976 ja aviossa tai sen ulkopuolella syntyneiden lasten oikeuksia parannettiin 1975. Avioeroissa luovuttiin syyllisyyden osoittamisesta 1986, aviottomat lapset tunnustettiin samanarvoisiksi vasta 1975 ja homoseksuaalisuuden kriminalisoinnista luovuttiin 1971.

²³⁴ Itkonen 1996, 223.

²³⁵ Heiskala & Husso 2016, 200.

²³⁶ Suomi 2015, 71. Tasa-arvolaki edellyttää viranomaisten edistävän yhteiskunnallista tasa-arvoa. Laki määritteli esimerkiksi valtionapua saavien järjestöjen hallintoelimien sukupuolikiintiöistä.

²³⁷ Osatutkimus 1, 69.

tuisesta asiasta; siitä, että kyse ei ole vain taloudellisen haitan minimoinnista yhteiskunnalle. Kyse on ihmisoikeuksien toteutumisesta.²³⁸

Vaikka urheilukentillä menestystä oli saatu, ei naisten tie urheilun johtopaikoille ole ollut helppo. Miehin perinne jatkui ja hyvin pitkät pestit, usein kymmenien vuosien mittaiset, olivat tyypillisiä urheilun korkeimmilla järjestöpaikoilla. Erik von Frenckell (1987–1977) oli Kansainvälisen olympiakomitean jäsen yli 25 vuotta ja Peter Tallberg (1937–2015) liki 40 vuotta. Ensimmäiset naiset tuohon asemaan nousivat vuonna 1981. Venezuelan Flor Isava Fonseca (s. 1921) ja Suomen Pirjo Häggman (os.Vilmi, s. 1951) valittiin tuolloin yhtä aikaa komiteaan ja Häggman toimi siinä liki 20 vuotta.²³⁹ Häggman oli edennyt urallaan luottamustoimeen aktiivisena keskustelijana ja menestyksekkäänä urheilijana. Hän oli yksi vuoden 1974 Rooman EM-kisojen mitalisteista ja kisamenestys jatkui vielä sen jälkeenkin.²⁴⁰ Järjestötasolla naisten eteneminen oli silti yleisesti hidasta miesten vallatessa päättävien elinten paikat. Tämä jako koski niin porvarillisia kuin työväenkin urheiluliittoja.²⁴¹

Naisten kiistämättömät tulokset ja positiivinen uutisointi vaikuttivat myös Vuoden urheilijan valintaan. Vuoden urheilija on valittu Suomessa Urheilutoimittajien liiton toimesta vuodesta 1947 lähtien. Vuoteen 2024 asti nainen on valittu Vuoden urheilijaksi kaikkiaan 15 kertaa. Ensimmäisenä tittelin sai pikajuoksija Mona-Lisa Pursiainen vuonna 1973. Hiihdon olympiavoittaja Marjo Matikainen sai nimityksen vuosina 1986 ja 1989. Vuonna 1988 hän puhui toimittajille tasa-arvon puolesta. Kysymykseen, olisiko erillinen Vuoden naisurheilijan valinta jo poistettava, Matikainen vastasi: ”Emme elä vielä tasa-arvon maailmassa. Me naiset haluamme edelleen nostaa päätämme ylös.”²⁴² Vastaus oli diplomaattinen, eikä urheilija suoraan vastannut esitettyyn kysymykseen. Lopulta erilliset Vuoden urheilija- ja Vuoden naisurheilija-palkinnot poistettiin vuonna 2010.²⁴³

²³⁸ Pylkkänen 2012, 71–72.

²³⁹ Kokkonen 2015.

²⁴⁰ Osatutkimus 2, 12.

²⁴¹ Hentilä 2019.

²⁴² Kiireinen voittaja. *Etelä-Suomen Sanomat* 29.11.1988.

²⁴³ Arponen et al 1997: Vuonna 1974 Roomassa maailmanennätyksen 400 metrillä juossut pikajuoksija Riitta Salin voitti tittelin. Vuonna 1978 hiihtäjä, olympiavoittaja Helena Takalo nimettiin voittajaksi. Vuonna 1983 keihäänheittäjä, maailmanennätyksen heittänyt ja Los Angelesin hopeamitalisti Tiina Lillak sai tittelin ja seuraavana vuonna hiihtäjä, olympiavoittaja Marja-Liisa Kirvesniemi. Vuonna 1990 titteli ojennettiin keihäänheittäjä, Euroopan mestari Päivi Ala-Frantille ja vuonna 1996 toiselle keihäänheittäjälle, Atlantan olympiavoittaja Heli Rantaselle.

Valtion liikuntaneuvosto julkaisi vuonna 2016 selvityksen urheilun yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyöstä.²⁴⁴ Siinä todettiin, että aina 1960-luvulla alkaneeseen tasa-arvokeskusteluun asti urheilukulttuurin kehitystä oli Suomessa ohjannut järjestötoiminta ja kilpailusäännöt. Niissä tasa-arvon kysymyksiä ei juurikaan käsitelty vaan ns. reilun pelin henki hallitsi. Miehet hallinnoivat miehille suunnattua harrastus- ja kilpailutoimintaa. 1970-luvulla julkiseen keskusteluun nousi myös yhdenvertaisuuden käsite. Liikuntalaki tuli voimaan 1980, ja siinä määritettiin suuntaviivat liikuntapalvelujen tarjoamisesta kaikille kansalaisille. Suomessa tasa-arvolla on lakitasolla käsitetty miesten ja naisten välistä, pitkälti työelämän tasa-arvoon liitettyä käsitettä. Yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2015. Liikuntaneuvoston selvityksessä todetaan, että urheilukulttuurin muutos monipuolisemmaksi on ollut hidas.

Urheilussa epätasa-arvo ilmenee ehkä parhaiten juuri resurssien jaossa ja mediahuomion kohdistumisessa. Organisaatioissa etenevät naiset sijoitetaan enemmän palveleviin johtotehtäviin, kuten henkilöstöhallintoon. Tämä siitä huolimatta, että esimerkiksi SVUL:n urheiluseuroissa naisten osuus seuran jäsenistä nousi vuodesta 1980 noin 33 prosenttia vuoteen 1992 mennessä.²⁴⁵ Lontoon olympiakisoissa 2012 urheilutoimittajista vain 15 % oli naisia.²⁴⁶ Vain muutamia vuosia sitten Suomessa valmentajista naisia oli vain kolmannes ja samanlainen oli suhde lajiliittojen johdossa.²⁴⁷ Vaikka palkat ja bonukset naisilla yhä ovat murto-osa miesten vastaavista, stipendijaossa oltiin 2020-luvulle tultaessa jo likimain samoissa euromääräisissä luvuissa.²⁴⁸

Keskustelua tasa-arvoisemmasta liikunnasta ovatkin viime vuosina ylläpitäneet lähinnä syrjintää tai sen uhkaa kokeneet. Sukupuoli käsitetään urheilussa yhä usein binäärisenä, kaksinapaisena käsitteenä. Kun näin on, ei-binääriset, trans- ja intersukupuoliset ihmiset jäävät keskustelun ja aktiivisten toimien ulkopuolelle.²⁴⁹ Lainsäädäntö velvoittaa valtionapuja saavat lajiliitot tekemään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat. On paljastunut, että yleinen tietoisuus näistä on heikko ja että ne keskittyvät usein miesten ja naisten välisiin tasa-arvokysymyksiin. Suunnitelmia ei myöskään hyödynnetä kuuntelemalla urheilijoita riittävästi. Näin tieto puutteista jää vajaaksi ja suunnitelmien todellinen potentiaali jää hyödyntämättä.²⁵⁰

²⁴⁴ Valtion liikuntaneuvoston historia alkoi jo vuonna 1920, kun Valtion urheilulautakunta (VUL) perustettiin. Parlamentaarinen elin sai nykyisen nimensä vuonna 1991. <https://www.liikuntaneuvosto.fi/lausunnot-ja-julkaisut/valtion-liikuntaneuvosto-linjoja-liikuntaan-vuodesta-1920/> (haettu 3.10.2025)

²⁴⁵ Lavikainen & al 2022, 389.

²⁴⁶ Mäkinen 2007, 147–148; EIGE 2025.

²⁴⁷ Mikkonen 2023, 32; Lehtonen et al 2022, 59.

²⁴⁸ Lehtonen et al 2022, 54; Vares 2022, 7.

²⁴⁹ Pyykkönen 2016; Ryba et al 2023, 69.

²⁵⁰ Isosomppi & Ryba 2025, 20.

Jos todellisia muutoksia halutaan, tulisi kaikkien toimijoiden olla mukana niin keskustelussa kuin muutosten toimeenpanossa. Tavoitteena tulee olla luoda kaikille mahdollisuus urheiluun ja liikuntaan turvallisessa ympäristössä. Näin liikuntaharrastus voi toimia tehokkaana integraation välineenä. Käytännön toimia voivat olla tiedon lisääminen ja vastuuhenkilöiden sekä ohjaajien koulutus ja ohjeistus. Toimivia ratkaisuja olisivat myös turvalliset pukutilat, harrastamisen sekaryhmät ja sekalajit.²⁵¹ Naisten ja miesten yhteisten lajien määrää onkin kasvatettu suurkisoissa.

²⁵¹ Siukola 2016.

5 Lopuksi

Urheilun merkitys kansakunnan identiteetille oli suuri, kun Suomi tavoitteli itsenäisyyttä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Pienelle valtiolle voittoja ja mainetta tuli kestävyysjuoksussa Hannes Kolehmainen ja Paavo Nurmen johdolla, mutta se oli miesten menestystä. Naiset olivat osallistuneet joihinkin kilpalajeihin jo vuosisadan alussa, mutta laajemmin tasa-arvoisempi kilpailukulttuuri avautui vasta maailmansotien jälkeen. Yleisurheilussa, Suomen historiallisesti suurimmassa menestyslajiryhmässä, oli naisilla vielä 1960-luvun alussa vain puolet miesten vastaavista lajeista. Tämä koski niin kotimaisia kuin kansainvälisiäkin kisoja. Urheilevien naisten kuvaaminen uutisoinnissa oli erilaista kuin miesten eikä urheilun päättävissä elimissä juurikaan ollut naisia.

1900-luvun alun miesten voitot tuottivat mallin urheilusta kirjoittamiseen. Urheilumenestyksen nostama nationalismi, kansallisuusajattelu, on ollut maskuliinista ja sen tunnukset miehisiä. Näin vaikka suomalaisuus itsessään esitettiin sukupuolettomana.²⁵² Urheilun huippumenestys, josta myös naiset pääsivät osallisiksi 1970-luvulle tultaessa jopa miehiä enemmän, toi kansakunnalle tutun, yhdistävän tunteen. Vaikka emme tunne toisiamme, saatamme kokea olevamme yhtä kansaa.

Miten urheilun tasa-arvokysymyksistä ja sukupuolittuneista käytänteistä keskusteltiin suomalaisessa lehdistössä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä 1950–2000? Kuinka urheilun sukupuolittuneet käytänteet näkyivät tutkimusajan urheilukeskustelussa? Millä tavalla lääketieteen kehitys ja doping näkyivät keskustelussa sukupuolten mahdollisuudesta yhdenvertaiseen kilpaurheiluun? Miten ajan tasa-arvopuhe vaikutti keskusteluun urheilun rakenteista? Nämä olivat tutkimukseni kysymyksiä, joihin hain vastauksia tutkimalla ajan lehtien urheilu- ja tasa-arvokeskustelua.

Kysymykset tiivistyvät ja palautuvat sukupuolten tasa-arvon puutteeseen, syrjimättömyyden vaatimukseen sekä työnjaon toteutumiseen ja sukupuoliroolien ylläpitämiseen yhteiskunnassa ja urheilukulttuurissa. Kaikki väitöskirjani artikkelit valaisevat näitä ongelmia, jokainen oman aiheensa kautta. Jo ensimmäisessä artikkelissa esiin nousseet diskurssin pääteemat paljastivat kilpailulajien sukupuolittuneen ja kautumisen, dopingin naisten urheilua toiseuttavan merkityksen ja lopulta tasa-arvo-

²⁵² Kokkonen 2008, 316.

puheen nousun. Seuraavissa teksteissä analyysi tarkentui tasa-arvokeskustelun merkitysten avaamisella, erilaisten urheilijarepresentaatioiden esittelyllä ja sukupuoli-testauksen historian ja merkityksen pohdinnalla. Viimeisessä artikkelissa pohdin miesten ja naisten doping-uutisoinnin eroja sekä sitä, miten keskustelu dopingista liittyi muutoksessa olleeseen urheilun naiskuvaan.

Osatutkimusten tulokset voidaan tiivistää kolmeen lehtikirjoitukseen analysoivaan diskurssiin: sukupuolittuneiden käytänteiden ilmeneminen, lääketieteen kehityksen merkitys naisten urheilulle ja tasa-arvopuheen merkitys urheilukulttuurissa tutkimusaikana.

Sukupuolittuneiden toimintatapojen taustalla oli kulttuurissa pitkään jatkunut naisen kehon ja toiminnan kontrolli. Oli oltava tietyn näköinen ja vain ”sopiva” käytös tai julkinen esiintyminen oli mahdollista.²⁵³ Urheilussa se tarkoitti naisille esteettisten lajien historiaa, joka jatkui 1800-luvun lopulta pitkälle 1900-luvulle. Voimistelu, uinti, hiihto ja muut, ”plastisiksi” kutsutut lajit hallitsivat naisten kilpaurheilua. Samalla itse kilpailullisuutta vastustettiin. Yleisurheilussa on paljon kestävyyttä ja voimaa vaativia lajeja. Kova ponnistelu ei sopinutkaan naisille ja juuri nämä lajit olivatkin viimeisten naisille avattujen joukossa. 1960-luvulla kansainvälinen paine, naisliikkeen toinen aalto ja yhteiskunnassa tapahtunut yleinen demokratisoituminen toivat muutoksen tuulia myös urheilukulttuuriin.

Kun harrastajamäärät eri lajeissa vuosikymmenten mittaan kasvoivat, yhä enemmän naisia tuli mukaan kilpaurheiluun. Vuosisadan lopulla miehillä ja naisilla olikin yleisurheilussa jo likimain samat kilpalajit. Suomalainen menestystarina oli naisten urheilun kansainvälinen läpimurto 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Kultamitaleita, maailmanennätys ja useamman naisen valinta Vuoden urheilijaksi lisäsivät näkyvyyttä lehdistössä. Aidosti positiivinen ja naisten suorituksia korostavan kirjoittelun määrä lisääntyi. Naisia haluttiin myös nostaa johtaviin asemiin urheilun organisaatioissa, mutta kehitys oli hidasta. Ensimmäiset naiset nimitettiin 1980-luvun alussa kansainvälisen olympiakomitean jäseniksi. Silti miehinen perinne on jatkunut organisaatioiden päättävissä tehtävissä näihin päiviin asti.²⁵⁴

Ulkonäkökeskeisyyden korostuminen juuri naisten urheilussa on myös sukupuolittuneiden käytänteiden ilmenemistä. Kun naisia alettiin kuvata taiteessa ja valokuvissa 1800-luvun lopulta alkaen uudella tavalla, noudatti kuvaustapa tiettyjä konventioita. Aiemmin nainen oli esitetty runsasmuotoisena hedelmällisyyden symbolina. Nyt kuvaus oli realistisempaa ja hoikkuuden ihanne tuli mukaan kuvauksiin 1900-luvun alkuvuosikymmenillä.²⁵⁵ Naisten pyrkiessä mukaan laajemmin urheilun kilpailukentille, kuvaamiselle alettiin asettaa ehtoja. Kuinka urheilevan naisen tuli pukeutua,

²⁵³ Wackwitz 1996, 58.

²⁵⁴ Mikkonen 2023.

²⁵⁵ Mäkinen 2007, 68–70.

millaiset asennot suorituksessa olivat sallittuja tai oliko hikoilu tai voimakas ponnistelu suositeltavaa. Jos suosituksista poikettiin, kuvatekstit ja urheilu-uutiset pilkkasivat, vähättelivät ja seksualisoivat suoritusta ja urheilijaa. Kaupallisuuden lisääntyessä 1980-luvulla pukeutumiseen alettiin taas kiinnittää huomiota. Nyt suuntana olivat paljastavammat asut ja esimerkit tulivat lännestä. Maassa, jossa missikulttuuri oli hyvin suosittua ja seurattua, urheilevia naisia verrattiin suoraan misseihin.²⁵⁶ Samoihin tilaisuuksiin osallistuvia julkisuuden henkilöitä kuvattiin ja vertailtiin lehdistössä. Ulkonäkökommentteja miehistä oli lehdistössä huomattavasti vähemmän.

Doping, sen testaus ja sukupuolitestit tulivat urheiluun ja lääketiede tarjosi niille työkaluja. Kun kaupallinen hormonien tuotanto käynnistyi 1950-luvulla, urheilumaailma otti tuloksia parantavat aineet nopeasti käyttöönsä. Tulevat vuosikymmenet olivatkin kilpailua uusien menetelmien ja testausten välillä. Myös naiset käyttivät dopingia niin idässä kuin lännessä. Käyttö oli kuitenkin yleisesti tuomittua ja niin valtiot kuin urheiluorganisaatiot kielsivätkin systemaattisesti käyttävänsä kiellettyjä keinoja. Säännölliset dopingtestit aloitettiin suurkisoissa 1960-luvun lopulla, positiivisia tuloksia saatiin ja käyttäjät leimattiin epäurheilijamaisiksi. Varsinkin naisia pilkattiin, sillä usein dopingin vaikutukset muuttivat perinteisenä pidettyä kuvaa naisesta: ääni mataloitui, karvoitus lisääntyi ja lihasmassa kasvoi. Naisellisuuden väheneminen, jopa sen menettämisen pelko oli yksi tärkeimmistä doping-uutisoinnin teemoista. Uutisointi oli sukupuolittunutta ja naiseutta kontrolloivaa. Siinä korostettiin terveysperusteiden aineiden käytön haittoja juuri naisille, ei niinkään miehille.²⁵⁷ Näin se toiseutti naisia ja naisten urheilua varsinkin niissä lajeissa, joita ei historiallisesti ollut naisille suositeltu.

Mielenkiintoinen tutkimustulos oli kuitenkin se, että positiivisen testituloksen tullessa uutisointi miesten ja naisten dopingista ei juurikaan poikennut toisistaan. Oletukseni oli ollut päinvastainen. Ilmiön taustalla oli laajan urheiluyhteisön yhtenäisyys, kollegiaalisuus, jonka toimintatapoihin kuului vaikeneminen vaikeista aiheista. Myös ajan kansainvälinen poliittinen tilanne, kylmä sota ja sen loppuvaihe loi kansakunnalle ja sen lehdistölle yhteisen tavoitteen. Sen mukaan pidettäisiin kiinni tarinasta, jossa pieni kansakunta puolustaa omia sankareitaan, joiden merkitys kansan identiteetille oli ollut iso jo maan itsenäisyyden alkuvuosina.²⁵⁸

Kylmä sota kiihdytti yhteiskuntien kilpailua ja urheilu oli yksi kilpakeuhasta. Kun itäblokki osoitti ylivoimaansa urheilussa 1950- ja 1960-luvuilla, oli läntisen, olympialiikettä hallinnoivan puolen kehitettävä vastaus. Stefan Wiederkehrin mukaan vain naisille tehdyt lääketieteelliset sukupuolitestit olivat osa tätä kilpailua. Toinen aiheeseen liittyvä huomio oli tutkimuksessamme esiin noussut kaksijakoisen suku-

²⁵⁶ Osatutkimus 2, 17.

²⁵⁷ Osatutkimus 4.

²⁵⁸ Osatutkimus 4, 93, 102–103.

puolimallin horjuminen. Ilmiön esiin nousu liittyi aikaan, jolloin sukupuolen moninaisuuden käsite alkoi nousta niin teoreettisissa keskusteluissa kuin laajojen kansanosien populaarikulttuurissakin. Silti kaksijakoista sukupuolimallia haluttiin korostaa, myös testauksen keinoin. Kun samaan aikaan 1960-luvun lopulla kansainvälisissä suurkisoissa aloitettiin dopingtestaus, oli urheilussa otettu käyttöön kaksi ratkaisevasti uutta menettelyä. Yhtäaikainen uutisointi ja kirjoittelu dopingtestien tuloksista ja sukupuolen testauksesta sai aikaan myös väärinkäsityksiä. Joko tietoisesti tai vahingossa päädyttiin ajattelemaan, että dopingaineilla, varsinkin hormoneilla, voitaisiin itsessään ”muuttaa ihmisen sukupuoli toiseksi”.²⁵⁹ Tieto siitä, ettei tämä ollut mahdollista, oli olemassa, mutta sitä ei tuotu aktiivisesti julki. Näin saatiin aikaan mielikuva dopingilla naisesta miehiksi muuttuvista urheilijoista. Tämä oli omiaan lisäämään epäilyä varsinkin idän urheilijoiden suuntaan.

Tieto aiheesta kuitenkin lisääntyi, epävarmat testit tuottivat henkilökohtaisia tragedioita ja vastustus koko testijärjestelmää kohtaan kasvoi. Tiukkaan kaksijakoiseen sukupuolikäsitykseen perustuva jako alkoi murtua ensimmäistä kertaa myös urheilussa. Kysymys siitä, kuinka kilpailusarjat tulisi urheilussa muodostaa, on edelleen ratkaisematta. Intersukupuolisten ihmisten taistelu oikeudesta kilpailla saavutti yhden tavoitteensa, kun kansainväliset liitot luopuivat kaikille naisille tehtävistä mäsatestauksista 1990-luvun lopulla. Silti testaus jatkuu edelleen, mutta lajiliitoille delegoituna oikeutena päättää siitä, miten, koska ja keitä testataan.²⁶⁰

Tutkimus osallistuu urheiluhistoriallisiin, mediahistoriallisiin ja sukupuolihistoriallisiin keskusteluihin. Kulttuurihistorialle tyypillisesti tutkimuksissa esiin nousevat diskurssit sivuavat vähintään kahta näistä; usein jopa kolmea. Media- ja urheiluhistorian näkökulmasta esiin nousivat keskusteluteemat, joissa tasa-arvopuhe alkaa nousta esiin pitkäaikaisen miesten urheiluun keskittymisen jälkeen.²⁶¹ Naisten rooli kansainvälisessä kilpailussa alkoi vahvistua ja menestyksen myötä positiivinen puhetapa ja kirjoittaminen lisääntyivät. Osaltaan se vaikutti siihen, että naiset saattoivat edetä myös päättäviin tehtäviin.²⁶² Urheiluhistoriaa on naisten kilpailumenestystä kuvaava kirjoittaminen aikana, jona Suomen naisten menestys kansainvälisissä kisoissa oli ”arkipäivää”.²⁶³ Valikoitujen lajien suosittaminen naisille, toiseuttavassa merkityksessä kirjoitettu doping-uutisointi ja sukupuolitestauksen syitä pohtivat ja vahvistavat diskurssit ovat osa sukupuolihistoriaa.²⁶⁴ Samalla nekin ovat yksi luku urheilun historiaa.

²⁵⁹ Osatutkimus 3, 295.

²⁶⁰ IOC 2021.

²⁶¹ Osatutkimus 1, 77–80; Osatutkimus 2, 11–13.

²⁶² Osatutkimus 2, 77.

²⁶³ Osatutkimus 2, 13–14.

²⁶⁴ Osatutkimus 1; Osatutkimus 3.

Uutta tietoa tutkimus toi osoittamalla, että uutisointia naisten dopingista käytettiin yhtenä lyömäaseena, kun naisille ”sallituista” lajeista keskusteltiin.²⁶⁵ Näitä puheenvuoroja käytti niin osa urheilutoimittajista, urheilujärjestöjen johtajista kuin naisten liikuntajärjestöjen johdostakin. Toimme esiin naisten urheilua trivialisoivan puheen, jossa huomiota kiinnitettiin ulkonäköön urheilusuorituksen sijaan. Liitimme ilmiön Suomessa pitkään jatkuneeseen missikulttuurin suosioon.²⁶⁶ Osatutkimus 3 analysoi keskusteluja urheilun sukupuolitesteistä ensimmäistä kertaa näin pitkältä ajanjaksolta, kaikkiaan neljän vuosikymmenen ajalta. Myös tutkimustulos, sukupuolibinäärin horjumisen osoittautuminen yhdeksi aiheeseen liittyvän keskustelun taustalla vaikuttavista tekijöistä, on uutta tietoa.

Mitä olisi vielä tutkittava tarkemmin? Suomen urheiluelämä oli poliittisesti jakautunut työväenliikkeen hallinnoimaan osaan ja porvarilliseen puoleen aina sisällissodasta pitkälle vuosisadan loppua kohti. Millainen merkitys tällä jaolla, poliittisiin näkemyksiin perustuvalla polarisoitumisella, oli tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehitykselle tutkimusvuosikymmeninä? Miten osapuolten suhtautuminen näihin teemoihin poikkesi toisistaan?

Yhteiskunnan polarisoituminen myös sen mukaan, millaiset taloudelliset, sosiaaliset tai kulttuuriset mahdollisuudet harrastamiseen perheillä on, on yhä enemmän näkyvissä. Kuinka ilmiö näkyy urheiluharrastuksissa ja mitä vaikutuksia sillä on laajemmin? Millaisia keinoja olisi puuttua niin syrjäytymisvaarassa olevien kuin vähemmistöryhmien kokemaan poissulkemiseen?

Pohjoismaissa tasa-arvo on asetettu yhdeksi demokratian tärkeimmistä arvoista. Siten kaikki hyötyisivät tasapuolisesti jaetusta ja oikeudenmukaisesta hyvinvoinnista. Sukupuolentutkija Tiina Rosenbergin mukaan demokratia ei itsessään ole ihanne, vaan lopulta toiminnan edellytys.²⁶⁷ Tasa-arvolla ei täällä ole tarkoitettu tulojen tai hyödykkeiden tasajakoa vaan yhtäläisiä ja oikeudenmukaisia mahdollisuuksia elämiseen.²⁶⁸ 1900-luvulla tapahtunut kehitys tasa-arvon alueella on ollut suurta. Silti sukupuolten välinen tasa-arvo urheilussa ei ole edelleenkään täysin toteutunut. Liikuntaharrastuksissa naiset ja tytöt kokevat häirintää ja yksilön oikeuksien loukkaamista harjoitustilanteissa yhä poikia enemmän. Vaikka sukupuolten moninaisuus onkin yhä painokkaammin esillä, ei vähemmistöillä ole samanlaisia mahdollisuuksia harrastamiseen tai kilpailuun. Urheilussakin resurssijaetaan ja samalla joko vaikeutetaan tai edistetään sukupuolten yhdenvertaisuutta. Miehisen kulttuurin muutos kohti moniarvoisuutta on hidas prosessi ja positiivisten muutosten tulee koskea myös liikunta- ja urheilukulttuuria.

²⁶⁵ Osatutkimus 1, 74–76.

²⁶⁶ Osatutkimus 2, 14–16.

²⁶⁷ Rosenberg 2014, 109–110.

²⁶⁸ Karonen et al 2021, 507.

Yhteenveto-osan lähteet

Aikalaiskirjallisuus

- Alén, Markku: *Anaboliset hormonit ja urheilu*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1985.
- Arponen, Antti O. & Järviö, Timo: *Visaiset valinnat. Vuoden urheilijat 1947–1996*. Suomen urheilumuseosäätiö, Urheilutoimittajain liitto, Helsinki 1997.
- Berendonk, Brigitte: *Doping: Kultaa, kunniaa, kurjuutta*. Kungsängen, MuscleMedi 1991.
- Hartiala, Kaarlo. *Urheilun kahdet kasvot Terve sielu terveessä ruumiissa vai rahan ja dopingin vallassa*. Karprint, Vihti 1997.
- Pirinen, Esko: *Terve urheilun maa*. Tammi, Helsinki 1968.
- Pänkäläinen, Seppo (toim.): *Suomalainen doping*. Hanki ja jää, Helsinki 1993.
- Pänkäläinen, Seppo: *Suomalainen urheilujournalismi*. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki 1998(b).
- Siukonen, Markku (toim.): *Doping: Raportti lääkeaineiden väärinkäytöstä urheilussa*. Oy Skandia Kirjat Ab, Jyväskylä 1982.

Verkkosivustot

- EIGE, European Institute for Gender Equality, *käsitteet 2016*. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1152?language_content_entity=fi, (Haettu 5.2.2025).
- EIGE 2025, European Institute for Gender Equality, *Sukupuolten tasa-arvo urheilussa 2025*. <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0215937fin.pdf>. (Haettu 1.10.2025).
- Gale Scholars Lab. <https://www.gale.com/> ja <https://www.gale.com/primary-sources/digital-scholar-lab>. (Haettu 1.2.2025).
- Finhockey: <https://records.finhockey.fi/historia/suomi-kiekon-merkkipaaluja>. (Haettu 11.10.2025).
- IOC 2021: *IOC-Framework-Fairness-Inclusion-Non-discrimination-2021*. IOC 2021. <https://stillmed.olympics.com/media/Documents/Beyond-the-Games/Human-Rights/IOC-Framework-Fairness-Inclusion-Non-discrimination-2021.pdf>. (Haettu 12.5.2024).
- Kansalliskirjasto: *Leikekirjapalvelu*, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/clippings>. (haettu 30.9.2021).
- Siukola, Reetta: *Sukupuoli on moninainen myös urheilussa ja liikunnassa*. THL blogi, 2016. <https://blogi.thl.fi/sukupuoli-on-moninainen-myos-urheilussa-ja-liikunnassa/>. (Haettu 3.10.2025).
- SUHS, *Suomen urheiluhistoriallinen seura*. <https://www.suhs.fi/etusivu/>. (Haettu 1.1.2024).
- TENK 2023: *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. (Haettu 22.10.2024).
- Terveyskirjasto 2025: *Sukupuolisuus*: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01195>. (Haettu 6.11.2025).
- Trasek: *Trasek ry, Käsitteitä*. <https://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/>. (Haettu 6.11.2025).

Tutkimuskirjallisuus

- Aatsalo, Johanna: *Paljastus Tarina dopinguutisesta ja toimittajasta, joka haluttiin vaientaa*. WSOY, Helsinki 2024.
- Anstiss, Sue: *Game On: The Unstoppable Rise of Womens's Sport*. Unbound, London 2021.
- Anttonen, Anneli ym. (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere 1994.
- Arponen, Antti O. (toim.): *Suomen urheilu SVUL 1900-1980. Suomen Valtakunnan Urheiluliitto, SVUL, Helsinki 1981*.
- Arponen, Antti O. *Amatööreistä ammattilaisiksi Urheilutoimittajain liitto 1931–1991*. Urheilutoimittajain liitto, Helsinki 1991.
- Arponen, Antti O.: Satavuotias Suomen Urheilulehti. Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Se toinen Paavo – ja varjoon jääneet. Suomen Urheiluhistoriallinen vuosikirja 1997*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 1997. 171–181.
- Barr, Murray L. & Moore, Keith L.: Smears from the oral mucosa in the detection of chromosomal sex. *Lancet*, No. 6880 (1955), 57–58.
- Butler, Judith: *Who's Afraid of Gender?* Farrar, Status and Giroux 2024.
- Butler, Judith: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Alkuteos Gender trouble: feminism, and the subversion of identity, Routledge, New York 1990. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Gaudeamus, Tampere 2006.
- Burr, Vivien: *Social constructionism*. Routledge, London 2015.
- Chapelle, Albert de la et al.: XX Sex Chromosomes in a Human Male. First Case. *Acta Medica Scandinavica* 412 (1964), 25–38.
- Chapelle, Albert de la: Kromosomien poikkeamat ja niiden kliininen merkitys. *Duodecim* 84 (1968), 422–429.
- Chapelle, Albert de la: The use and Misuse of Sex Chromatin Screening for 'Gender Identification' of Female Athletes. *JAMA* 256:14 (1986), 1920–1923.
- Chartier, Roger: *Cultural History Between Practices and Representations*. Translated by Lydia G. Cochrane. Polity Press, Oxford, Cambridge 1988.
- Dykstra, Peter C.: "The Morphology of the Sex Chromatin in the Smear of Human Oral Mucosa". *American Journal of Clinical Pathology* 30, No. 3 (1.9.1958), 224–27. <https://doi.org/10.1093/ajcp/30.3.224>.
- Elkins, Hollis: "Time for a Change: Women's Athletics and the Women's Movement." *A Journal of Women Studies* 3, no. 1 (1978): 22–25. <https://doi.org/10.2307/3345986>.
- Enehjelm, Nina af: *Missit: suomalaisen missi-instituution historiaa vuoteen 1969*. University Press, Helsinki 2004.
- Fausto-Sterling, Anne: *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. Basic Books 2020.
- Foucault, Michel: *Seksuaalisuuden historia: tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä*. Alkuteos: Le volonté de savoir, Editions Gallimard 1976. Suom. Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki 2010.
- Frigren, Pirita: *Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Gaudeamus, Helsinki 2017, 51–73.
- Hall, Stuart: *Identiteetti*. Suom. & toim.: Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Vastapaino, Tampere 1999.
- Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Urheilu, historia ja julkisuus. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1998*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998.
- Hannus, Matti & Laitinen, Esa & Martiskainen, Seppo (toim.): *Kalevan kisat, Kalevan malja: vuosisata yleisurheilun Suomen mestaruuksia*. SUL, Helsinki 2002.
- Harper, Joanna: *Sporting Gender: The History, Science, and Stories of Transgender and Intersex Athletes*. Rowman & Littlefield Publishers 2019.
- Harris, Scott R.: *Constructionism in Sociology. Handbook of constructionist research*. Ed. James A. Holstein & Jabr F. Gubrium. Guilford, New York 2005, 231–247.

- Hautala, Arto J. & Parkkari, Jari: Naisten ja miesten liikunnan biologiset yhtäläisyydet ja erot. *Liikunta & Tiede* 4/2022, 55–57.
- Heggie, Vanessa: Testing sex and gender in sports. Reinventing, reimagining and reconstructing histories. *Endeavour* 34:4 (2010), 158–163. <https://doi.org/10.1016/j.endeavour.2010.09.005>.
- Heikkinen, Seppo: *Tasa-arvoa kilpaurheilussa? Naisten kilpailujen vastustus ja puolustus Suomessa olympiavuosina 1920–1936*. Pro gradu, Kulttuurihistoria, Turun yliopisto, 2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022030221449>.
- Hentilä, Seppo: *TUL liikuttaa, kasvattaa, vaikuttaa*. SKS, Helsinki 2019.
- Heinilä, Kalevi (toim.): *Nainen suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Liikuntasuunnittelun laitos Tutkimuksia 15/1977*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1977.
- Heiskala, Risto & Husso, Marita: Suomalaisen sukupuoliradikalismin kolme aaltoa ja erojen politiikka. *Sukupuolikosymys*. Toim. Husso, Marita & Heiskala, Risto Gaudeamus, Helsinki 2016, 187–208.
- Hirdman, Yvonne: *Genussystemet – teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*. Mak-tutredningen / Rapport 24, Uppsala 1988.
- HKTL: Historian, taiteiden ja kulttuurintutkimuksen laitoksen arkisto. Turun yliopisto, Turku 2023.
- Holli, Anna Maria: Kriittisiä näkökulmia tasa-arvon tutkimukseen. *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*. Toim. Kantola, Johanna, Nousiainen, Kevät & Saari, Milja. Gaudeamus, Helsinki 2012, 73–96.
- Holli, Anne Maria, Saarikoski, Terhi & Sana, Elina (toim.): *Tasa-arvopolitiikan haasteet*. WSOY, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2002.
- Holmi, Jaakko: Naisvartalon muotoja vai jalkapallotuloksia. Roiko-Jokela, Heikki, Roiko-Jokela, Tapio & Jakosuo, Hanna (toim.): *Kolikon kaksi puolta. Suomenurheiluhistoriallinen vuosikirja 2021*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki, 2021.
- Hämäläinen, Niina & Kupiainen, Tarja & Taavetti, Riikka: *Joustavat sukupuolet – muuntuvat merkitykset*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2024.
- Ihalainen, Pasi & Saarinen, Taina: Kielentutkimuksen käsitteet historian tutkimuksessa. Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.): *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historian tutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2022. 118–141.
- Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.): *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historian tutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2022.
- Irni, Kuura: Hormonit, ruumiillisuus ja politiikka Irni, Kuura, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.): *Muokattu elämä*. Vastapaino, Tampere 2014, 155–193.
- Irni, Kuura: Steroid Provocations: On the Materiality of Politics in the History of Sex Hormones. *Journal of Women in Culture and Society*. Vol.41 (3), (2016), 507–529.
- Irni, Kuura: On fatal chemistry and sexed human boundaries: Negotiating steroid risks in high-performance sport in Finland (1950–1976). *International Journal of Gender, Science and Technology*, 9(2), (2017), 80–98. <https://genderandset.open.ac.uk/index.php/genderandset/article/view/488>.
- Isosomppi, S., & Ryba, T. V.: Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun harjoituksen paikat urheilujärjestämissä. *Liikunta ja tiede*, 62(4), (2025), 18–20.
- Itkonen, Hannu: *Kenttien kutsu Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Jalava, Marja: Vaihdevuodet. Kaartinen, Marjo & Salmi, Hannu (toim.): *Keski-ikä Kulttuurihistoria*. SKS Kirjat, Helsinki 2022, 44–69.
- Jensen-Eriksen, Niklas & Mainio, Alekski & Hänninen, Reetta: *Suomen suurin Helsingin Sanomat 1889–2019*. Siltala, Helsinki 2019.
- Julkunen, Raija: Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. *Naisten hyvinvointivaltio*. Toim. Anttonen, Anneli et al. Vastapaino, Tampere 1994, 179–202.
- Julkunen, Raija: Sukupuoli, työ, hyvinvointivaltio. *Suomalainen nainen*. Otava, Helsinki 1999, 79–199.
- Julkunen, Raija: Sukupuoli valtiollisen politiikan kohteena. *Sukupuolikosymys*. Toim. Husso, Marita & Heiskala, Risto. Gaudeamus, Helsinki 2016, 231–256.

- Kankaanmäki, Emmi: *Naisten toissijaisuus urheilumediassa Tutkimus Helsingin Sanomien urheilu-uutisoinnista tammikuussa 2017*. Pro gradu -tutkielma Sukupuolen tutkimuksen oppiaineessa. Helsingin yliopisto, Helsinki 2020.
- Kalela, Jorma: *Historian rakentaminen eettisenä hankkeena*. Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.): *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2000, 92–112.
- Kantola, Johanna, Koskinen Sandberg, Paula & Ylöstalo, Hanna, ed.: *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia. Talouskriiseistä tasa-arvon kriiseihin*. Gaudeamus, Helsinki 2020.
- Kantola, Johanna, Nousiainen, Kevät & Saari, Milja: *Johdanto. Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*. Toim. Kantola, Johanna, Nousiainen, Kevät & Saari, Milja. Gaudeamus, Helsinki 2012.
- Kari, Jaana: *Naiseuden kuperkeikka – Hiihtöaiteen tarinoita*. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa (toim.): *Urheilun etiikka ja arki. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2000*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2000, 183–203.
- Karonen, Petri & Villstrand, Nils Erik & Haapala, Pertti (toim.): *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1 Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino, Tampere 2021.
- Keränen, Esko: *Muuttuva työnkuva. Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdissä*. Suomen sanomalehdistön historia julkaisuja no 24, Helsinki 1984.
- Keskinen, Lauri: *Seura tekee kaltaiseksi. Poliittinen sosialisointi varsinaissuomalaisissa työväenurheiluseuroissa vuosisadan vaihteesta 1920-luvun alkuun*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, Väitöskirjatutkimus. Turun yliopisto, Turku 2011.
- Kleemola, Irja: *Kaarina Kari Liikuntaa koko elämä*. WSOY, Helsinki 1988.
- Kleemola, Irja: *Anni Collan kisakentillään*. Suomen urheilumuseosäätiö, Helsinki 2008.
- Kohvakka, Rauli: *Aikakauslehdistö 1980-luvulla*. Tilastokeskus Kulttuuri ja Viestintä 1991:1, Helsinki 1991.
- Koivunen, Anu & Pajala, Mari & Saarenmaa, Laura & Zareff, Janne: *Kulttuuritelevision aika Suomalaisen television toinen historia 1970–1980-luvuilla*. SKS, Helsinki 2024.
- Kokkonen, Jouko: *Kansakunnat kultajahdissa. Urheilu ja nationalismi*. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki 2003.
- Kokkonen, Jouko: *Kansakunta kilpasilla, Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. SKS, Helsinki 2008.
- Kokkonen, Jouko: *Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*. Suomen Urheilumuseosäätiö, Helsinki 2015.
- Kokkonen, Marja: *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5*. Valtion liikuntaneuvosto (OKM), Helsinki 2012.
- Kokkonen, Marja: *Liikunta ja urheilu – sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen häirintä: mitä siitä tiedetään tutkimuksen valossa? Liikunta & Tiede 56: (2019) 1, 53–57*.
- Koskivirta, Anu & Lidman, Satu: *Historioitsija eettisten valintojen äärellä*. Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.): *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2000, 11–25.
- Kurvinen, Heidi: *En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja.* ”Sukupuoli ja suomalainen toimittajakunta 1960- ja 1970-luvulla. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 113. Väitöskirjatutkimus. Oulun yliopisto, Oulu 2013.
- Kurvinen, Heidi: *Mediahistorian näkökulma tarpeen lehtiaineistojen käytössä. Historiallinen aikakauskirja 121:3 (2023), 298–308*.
- Kurvinen, Heidi: *Feminism in Finnish Print Media 1968–1985*. Palgrave Macmillan, 2024.
- Köppel, Ulrika: *Who has the right to Change gender status? Drawing boundaries between inter- and transsexuality*. In Holmes, Morgan (ed.): *Critical intersex*. Farnham; Burlington, VT: Ashgate, cop. 2009.
- Laine, Leena: *Kuinka ylittää rajat? Naiset Pohjoismaiden urheilujärjestöissä. Olympialaiset ja naisliikunta –satavuotiaat. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1996*. Toim. Arto Nevala. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 1996 (a).

- Laine, Leena: Voimistelevat ja urheilevat aatteen sisaret. Piirteitä työläisnaisten liikuntakulttuurin kehityksestä. *Liikkeen puolesta, Työväen urheiluliiton naisia 1919–1996*. Toim. Hihnala Paula. TUL, Helsinki 1996 (b).
- Laine, Leena: *Työväen urheiluliikkeen naiset*. Otava, Helsinki 2000.
- Laine, Leena: Sääkijouksijat ja hiilimurskan sankarit. *Suomalaisen arjen historia, Modernin Suomen synty*. Toim. Häggman & al. Weilin + Göös Oy, Helsinki 2007.
- Lammensalo, Annika: *Intersukupuolisuus urheilussa Diskurssianalyysi juoksija Caster Semenyaa koskevasta uutisoinnista*. Pro Gradu-tutkielma, Yhteiskunnallinen tiedekunta. Tampereen yliopisto, Tampere 2021.
- Lavikainen, Jouni, Rantala, Kalle, Vares, Vesa, Viita, Ossi & Virtapohja, Kalle: *SVUL:n vuosisata Suomen vaikutusvaltaisain urheilujärjestö*. Urheilin ja liikunnan kulttuurikeskus Tahto ja SVUL, Helsinki 2022.
- Lehtonen, Kati, Oja, Samuli & Hakamäki, Matti: Liikunnan ja urheilun tasa-arvo Suomessa 2021. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:5*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Helsinki 2022.
- Lidman, Satu: *Kaikkien oikeus liikkuu: kohti sukupuoli- ja kehötietoista liikuntakulttuuria*. Gaudeamus, Helsinki 2024.
- Luhtakallio, Eeva. Visuaalinen julkisuus ja sukupuolen representaatio. Heiskala, Risto & Husso, Marita (toim.): *Sukupuolikysymys*. Gaudeamus, Helsinki 2016, 92–121.
- Martikainen, Meri: *Kaikkein kaunein tyttö. Miss Suomet 1930–2007*. Yhtyneet Kuvalehdet, Tampere 2007.
- Meriläinen, Reetta: *Tytön tie*. Kirjapaja, Helsinki 2015.
- Mikkonen, Marjukka: *Understanding Gender (In)Equality in Leadership Positions in Sport. A Multilevel Perspective*. Tampere University Dissertations 819. Väitöskirjatutkimus. Tampereen yliopisto, Tampere 2023.
- Mäkinen, Olli: *Samalta viivalta? Eettiset kysymykset urheilussa*. Kirjapaja, Helsinki 2007.
- Nelimarkka, Matti: Aihemallinnus sekä muut ohjaamattomat koneoppimismenetelmät yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa: kriittisiä havaintoja. *Politiikka*, 61(1) 2019, 6–33.
- Niska, Miira, Venäläinen, Satu, Olakivi, Antero & Canada, Jose A. (toim.): *Sosiaalinen konstruktio-nismi Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden rakentumista*. Vastapaino, Tampere 2024.
- Ohrvik, Ane & Sarti, Cathleen: Approaches to Textual Sources in Cultural History. *Rethinking History*, 28:2, 2024, 181–193, DOI: 10.1080/13642529.2024.2370137.
- Parhi, Katariina: Boyish Mannerisms and Womanly Coquetry. Patients with the Diagnosis of Transvestitismus in the Helsinki Psychiatric Clinic in Finland, 1954–68. *Medical History* 62:1 (2018), 60–61.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere 2019.
- Pirinen, Riitta: *Urheileva nainen lehtiteksteissä*. Acta Universitatis Tamperensis, Väitöskirjatutkimus. University Press, Tampere 2006.
- Puonti, Maija: *Vuosisadan missit. Kaikki Miss Suomet 1933–1999*. Yhtyneet Kuvalehdet, Tampere 2000.
- Pyllkänen, Anu. Muodollisen tasa-arvon pitkä historia ja sen sisäänrakennetut erot. *Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen*. Toim. Kantola, Johanna & Nousiainen, Kevät & Saari, Milja. Gaudeamus, Helsinki 2012, 57–72.
- Pynnönen, Anu: *Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylän yliopiston kauppa-korkeakoulun Working Paper N:o 379. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2013.
- Pyykkönen, Teijo: *Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa – taustaselvitys valtion liikuntaneuvostolle ja sen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvojaostolle*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1, Helsinki 2016.
- Pyykkönen, Miikka & Valtonen, Heli: Diskurssianalyttinen historiantutkimus. Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.): *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2022. 39–64.

- Pänkäläinen, Seppo: Lyhyt johdatus suomalaiseseen urheilujournalismiin ja sen tutkimuksen historiaan. Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Urheilu, historia ja julkisuus. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1998*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998(a), 45–54.
- Rantala, Heli: *Sivistyksestä sivilisaatioon Kulttuurikäsite J.V. Snellmanin historiallisessa ajattelussa*. Turun yliopiston julkaisuja, Scripta lingua Fennica edita. Väitöskirjatutkimus. Turun yliopisto, Turku 2013.
- Rantala, Maria: Vaatimattomia voittajia ja viehkeitä viekkoittelijoita. Naisurheilun valokuvat Suomen Urheilulehdessä 1945–1969. *Nainen housuissa. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2011*. Toim. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa. urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2011, 103–127.
- Richards, Renée: *No Way Renée. The Second Half of My Notorious Life*. Simon & Schuster 2007.
- Richardson, Sarah S.: *Sex Itself. The Search for Male & Female in the Human Genome*. The University of Chicago Press 2013, 46–75.
- Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.): *Media historiassa*. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2012.
- Railo, Erkkä (2011) *Henkilökohtainen on poliittista. Neuvottelu politiikan sukupuolittuneesta työnjaoista Annan julkaisemissa poliitikkojen henkilökuvin vuosina 1975–2005*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita, osa 310. Väitöskirjatutkimus. Turun yliopisto, Turku 2011.
- Roiko-Jokela, Heikki: *Näkökulmia liikuntatieteiden kehittymiseen 1960-luvulta 2010-luvulle: hallinto, toimijat, tutkimus ja tiedonvälitys*. Liikuntatieteellisen seuran tutkimuksia ja selvityksiä. LTS Liikuntatieteellinen seura, Helsinki 2012.
- Roiko-Jokela, Tapio: *Suomen urheilu- ja liikuntahistorian tutkimus- ja julkaisubibliografia 2015–2020*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja ja selvityksiä 21. LTS Liikuntatieteellinen seura, Helsinki 2021.
- Rosenberg, Tiina: *Arvot mekin ansaitsemme Kansakunta, demokratia ja tasa-arvo*. Tammi, Helsinki 2014.
- Ruohonen, Johanna: *Naisten laji. Kirja jalkapallosta*. Kustantamo S&S, Helsinki 2022.
- Ryba, T. V., Joronen, E., & Lehtonen, K.: Sukupuolten tasa-arvo ei ulotu kaikkialle urheilupolitiikassa. *Liikunta ja tiede*, 60(4), (2023), 68–69.
- Räsänen, Leila: Katsaus tasa-arvolainsäädännön kehitykseen vuosina 1970–1982. Savola, Marita (toim.): *Mies – nainen – ihminen. Tieteen näkemyksiä sukupuolten eroista ja tasa-arvosta*. Opetusministeriö, Helsinki 1984, 147–168.
- Salimäki, Harri: *Isänmaan ja urheilu-uskon mies: Lauri Pihkala modernin urheiluvaatteen esitaistelijana*. SKS, Helsinki 2000.
- Salmi, Hannu: Suomalainen mäkipotkua. Heiskanen, Benita (toim.): *Mitä Matti tarkoittaa? Esseitä Matti Nykäsestä*. Savukeidas, Turku-Tampere 2013, 13–30.
- Salmi, Hannu: *Kulttuurihistoria merkitysten tutkimuksena. Kulttuurihistorian tutkimus: lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022. 37–50.
- Salminen, Esko: *Sanomalehdistö Suomessa*. Weilin + Göös, Helsinki 1981.
- Salonen, Marko, Venäläinen, Satu & Berg, Päivi: Sosiaalitieteellisiä näkökulmia sukupuolen ja seksuaalisuuden rakentumiseen. *Sosiaalinen konstruktionismi Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden rakentumista*. Toim. Niska, Miira, Venäläinen, Satu, Olakivi, Antero & Canada, Jose A. Vastapaino, Tampere. 2024, 183–201.
- Sarje, Aino: Hilma Jalkanen suomalaisen naisvoimistelun kehittäjänä. Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa (toim.): *Nainen housuissa. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2011*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2011, 129–136.
- Sarje, Aino: Naissukupolvien ihanteet aikansa kasvatuskulttuurin heijastamina. *Kasvatus & Aika* 4(2) (2010), 83–98.

- Scott, Joan: Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review* Vol. 91, No. 5 (Dec., 1986). Oxford University Press, 1986, 1053–1075.
- Sims, Yvonne D.: Florence Griffith Jones: Sexual Politician in a Unitard. In Odgen, David C. & Rosen, Joel Nathan (toim.) *A Locker Room of Her Own: Celebrity, Sexuality, and Female Athletes*. University Press of Mississippi, Jackson 2013, 146–161.
- Sulkunen, Irma: *Raittius kansalaisuskontona Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1986.
- Suomalainen, Esko: Eräitä ihmisgenetiikan ajankohtaisia kysymyksiä. *Duodecim* 19 (1961), 675–679.
- Suomi, Kimmo (2015) Valtion liikuntapoliittisia linjauksia 1980–2014. Itkonen, Hannu & Laine, Antti (toim.) *Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä. Liikuntakasvatuksen laitos. Tutkimuksia 1/2015*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 59–76.
- Särmäkari, Tuuli Johanna: *Naiset, jotka lyövät kovaa* Diskursiivinen tutkimus naisnyrkkeilystä Suomessa. Pro gradu, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto, 2013.
- Turpeinen, Oiva: *Sata vuotta sanomia Etelä-Suomen Sanomat ja Esa-konserni*. Esa Kirjapaino Oy, Lahti 2000.
- Turtiainen, Riikka: *Nopeammin, laajemmalle, monipuolisemmin Digitalisoituminen mediaurheilun seuraamisen muutoksessa*. Väitöskirjatutkimus. Turun yliopisto, Turku 2012.
- Turtiainen, Riikka & Kolamo, Sami. Naisten tennis tasa-arvokamppailun pelikenttänä. Roiko-Jokela, Heikki, Roiko-Jokela, Tapio & Jakosuo, Hanna (toim.): *Kolikon kaksi puolta. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2021*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2021, 95–120.
- Turunen, Arja: ”Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme?”: naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945. Väitöskirjatutkimus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2011(a).
- Turunen, Arja: Urheilevien naisten suosikki. Housut naisten ulkoiluvaatteena sotien välisenä aikana. *Nainen housuissa, Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2011*. Toim. Roiko-Jokela, Heikki, Sironen, Esa. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2011(b), 13–46.
- Urponen, Maija: *Yli kaikkien rajojen? Helsingin olympialaiset ja Armi Kuusela kansainvälisyyden kynnyksellä*. SKS, Helsinki 2010.
- Vares, Vesa: *Enemmän kuin peliä. Naisten jalkapallo tasa-arvon tiellä maailmalla ja Suomessa*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2022.
- Vettenniemi, Erkki (toim.): *Piikki lihassa Unelma puhtaasta urheilusta*. Akilles, Tampere 1998.
- Vettenniemi, Erkki: *Suomalainen hiihtodoping Punssia, pillereitä ja punasoluja*. SKS, Helsinki 2017.
- Viita, Ossi: *Hymyilevä Hannes, Työläisurheilija Hannes Kolehmainen sankaruus porvarillisessa Suomessa*. Otava, Helsinki 2003.
- Ylivuori, Soile: Historiallinen analyysi ja sukupuoli. *Avaimia menneisyyteen - Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Danielsbacka, Mirkka, Hannikainen, Matti O., Tepora, Tuomas. Gaudeamus, Helsinki 2022, 20–38.
- Wackwitz, Laura. “Sex testing in international women’s athletics: A history of silence.” *Women’s Sport and Physical Activity Journal* 5(1), 1996, 51–68.
- Wackwitz, Laura: Verifying the Myth: Olympic Sex Testing and the Category ‘Woman.’ *Women’s Studies International Forum* 26(6), (2003), 553–560.
- Wiederkehr, Stefan; ‘We Shall Never Know the Exact Number of Men who Have Competed in the Olympics Posing as Women’: Sport, Gender Verification and the Cold War. *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 26, No. 4, (2009), 556–572.

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-952-02-0613-0 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0614-8 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)